

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Наукова бібліотека
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
Наукове товариство істориків-аграрників

ЗОЛОТОНІСЬКИЙ КНИГОДРУК
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ).
ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Черкаси 2012

УДК 016:94(477.46)“18/19”:002.2
ББК 91.9:63.3+63.3(4Укр-4чек)52я1+76.173я1
3-81

Редакційна рада:

д-р іст. наук, проф. І. А. Фареній,
канд. іст. наук, доц. Л. І. Синявська,
канд. іст. наук А. П. Іржавська, В. П. Козоріз,
Н. В. Демченко, В. Л. Штангєєва

Технічний редактор:

канд. іст. наук *А. П. Іржавська*

Рецензенти:

д-р іст. наук, доц. кафедри педагогіки, культурології та історії
Полтавського університету економіки і торгівлі *І. М. Петренко*;
канд. іст. наук, доц., директор наукової бібліотеки
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького *Г. М. Голиш*

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 1 від 28 серпня 2012 року)

3-81

Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок XX століття).
Історико-бібліографічне дослідження / за ред. та упоряд. О. З. Силки. –
Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – 232 с.
ISBN 978-966-353-281-3

У виданні представлено результати видавничої справи у
м. Золотоноша Полтавської губернії за 1891–1919 рр. на прикладі
діяльності трьох стаціонарних друкарень. Пропонована робота
призначена для істориків-дослідників, викладачів, студентів історичних
спеціальностей, бібліографів та бібліотекарів, а також для усіх читачів,
які цікавляться історичним краєзнавством, зокрема історією
м. Золотоноша Черкаської області. Пропоновані матеріали є однією з
перших спроб створення зведеного репертуару книжкової продукції
м. Золотоноша у період кінця XIX – початку XX ст.

УДК 016:94(477.46)“18/19”:002.2
ББК 91.9:63.3+63.3(4Укр-4чек)52я1+76.173я1

ISBN 978-966-353-281-3

© ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012
© О. З. Силка, 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
ЧАСТИНА I. РЕГІОНАЛЬНЕ КНИГОВИДАННЯ – СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КНИГОДРУКУ	9
<i>Петренко Ірина. Видавнича історія на тлі історії повсякденності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.</i>	10
<i>Силка Оксана. Друкована книга у Золотоноші: історико- тематичний аспект</i>	15
ЧАСТИНА II. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «ЗОЛОТОНІСЬКИЙ КНИГОДРУК (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)»	60
Хронологічний покажчик	61
Іменний покажчик	85
Предметний покажчик	86
ЧАСТИНА III. ЗОЛОТОНІСЬКА АНТОЛОГІЯ.....	104
<i>Силка Оксана. Павлюченко Георгій Іванович (1887/1888 – 1955 рр.)</i>	105
<i>Светлый Юрий. Созвучия души</i>	107
<i>Силка Оксана. Грудницький Олександр Григорович (1892 – після 1921 рр.)</i>	120

<i>Поліщук Володимир. Ще один із «перших хоробрих»: Олександр Грудницький</i>	129
<i>Грудницький Олександр. П'ять брисків пензля... (Передмова Силки О. З. «Його життя варте життєпису»)</i>	139
<i>Силка Оксана. Злобинців Михайло Олександрович (1883 – після 1928 рр.)</i>	157
<i>Злобенців Михайло. Про землю</i>	166
<i>Домонтович Михайло. Українські революційні пісні</i>	180
<i>Устав Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы</i>	191
<i>ДОДАТОК А. Асортимент (вибірка) книжкової продукції друкарні П. Лепського та І. Вурмана у м. Переяслав Полтавської губернії</i>	198
<i>ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК</i>	200
<i>ПРЕДМЕТНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК</i>	213
<i>ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР ТА УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ</i>	229

ПЕРЕДМОВА

Пропоновані матеріали є однією з перших спроб створення зведеного репертуару книжкової продукції м. Золотоноша у період кінця ХІХ – початку ХХ ст. Ми цілком поділяємо погляд українських фахівців бібліотечної справи на визначення поняття «книжкова пам'ятка», в основу якого покладений українознавчий підхід. Зокрема доктор історичних наук Г. Ковальчук стверджує наступне: «Це означає найбільш повне збирання україніки: видань українською мовою; видань, виданих в Україні; видань, які змістом стосуються України; авторів-українців тощо. На нашу думку, у відділах рідкісних книг великих бібліотек потрібно в першу чергу зосереджувати україніку (до 1922 року включно). Така конкретна межа обумовлена, з одного боку, закінченням періоду визвольних змагань, видання якого апіорі є дуже рідкісними і цінними, а з другого боку, становленням системи книговидання в Україні, її одержавленням, збільшенням друкованої продукції, поступовою її ідеологізацією і, нарешті, бібліографічною фіксацією Книжковою палатою»¹.

Наше завдання ми вбачали у виявленні книжкового репертуару/друкованої продукції типографій м. Золотоноша за 1887–1919 рр. *Об'єктом бібліографування* стала друкована книга м. Золотоноша, як один із засобів фіксування та передачі соціальної інформації. Верхня хронологічна межа пов'язана із заснуванням у 1887 р. у Золотоноші першої приватної типографії Б. М. Гольдберга, верхня – 26 грудня 1919 р. – час остаточного утвердження у Золотоноші радянської влади і, як наслідок, закриття або перепрофілювання типографій.

Представлене видання складається з трьох блоків.

До *першого блоку* входять два історико-краєзнавчі нариси «Видавнича історія на тлі історії повсякденності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.» доктора історичних наук, доцента кафедри педагогіки, культурології та історії Полтавського університету економіки і торгівлі І. М. Петренко та «Друкована книга у Золотоноші: історико-тематичний аспект» кандидата історичних наук, доцента кафедри всесвітньої історії та вченого секретаря наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького О. З. Силки.

Другий блок – бібліографічний довідник «Золотоніський книгодрук (кінець ХІХ – початок ХХ століття)», який, у свою чергу

---

¹ Ковальчук Г. І. Теорія і практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття: автореф. ... д-ра іст. наук. – К., 2005. – С. 19.

складається з трьох частин – «Хронологічного покажчика», «Іменного покажчика» та «Предметного покажчика». Джерельною базою для створення довідника друкованої продукції м. Золотоноша стали книжкові видання та листівки, надруковані у типографіях м. Золотоноша, які є наявними у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Державної Російської бібліотеки (м. Москва), Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург), Черкаської обласної бібліотеки ім. Т. Шевченка, наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М. І. Вавілова та Державного архіву Полтавської області. Інформаційну допомогу у пошуку джерельного матеріалу надав нам бібліографічний покажчик «Книга в Україні, 1861–1917: Матеріали до репертуару української книги» (К., 1996–2009 рр.).

У «Хронологічному покажчику» матеріали розташовані у хронологічній послідовності за роками видання літератури – з 1891 по 1919 рр. (272 одиниці). В межах кожного року групування матеріалу – алфавітне. Нумерація позицій покажчика загальна. Видання включає бібліографічний опис книг українською та російською мовами. Бібліографічний опис видань виконано відповідно до вимог національного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1 : 2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи». Опис включає: бібліографічний опис книги, складений із збереженням повноти титульного листа; елементи опису розташовані у відповідності з сучасними правилами каталогізації. Вихідні дані включають в себе автора (авторів), назву, місце друку, назву типографії, рік виходу видання та загальну кількість сторінок. Оскільки часто-густо в опрацьованих виданнях були відсутні титульні аркуші та частини опису, тому назву видавництва ми узяли у квадратні дужки. Матеріали одного автора та заголовки розташовуються у хронологічній послідовності їхнього виходу в світ. Скорочення у бібліографічному описі відповідають ГОСТУ 7.11 – 78 «Сокращение слов и словосочетаний на европейских и иностранных языках в библиографическом описании» та ДСТУ 3582 – 97 «Інформація і документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила».

Ми свідомо уникнули залучення до пропонованого видання газетних видань м. Золотоноша, оскільки переконані, що дослідження Золотоніської газетної продукції потребує окремого спеціального

дослідження і відповідно бібліографування. А досліджувати є що, адже відомо, що у Золотоноші друкувалися наступні періодичні видання: «Листок объявлений» (видання Золотоніського сільськогосподарського товариства, з 1907 р.), «Вестник Золотоношского сельскохозйственнного общества» (1908–1914 рр.), «Золотоношский голос: Литературная, общественная и торгово-промышленная газета» (1911–1916 рр.), «Телеграммы Петроградского агентства» (1914–1917 рр.), «Вільне слово» (українська народна газета), «Сяйво» (1917 р.), «Вісті з «Просвіти» (1917 р.), «Молодые силы = Молоді сили» (Орган Спілки учнів середніх шкіл м. Золотоноша, 1917 р.), «Голос Труда» (Орган Золотоніської ради робітничих та солдатських депутатів, 1917 р.), «Вісті Золотоніського політвиконкому Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів і Золотоніського повіткому КП(б) України», тощо.

Третій блок «Золотоніська антологія» презентує окремі зразки друкованої продукції м. Золотоноша, які до нашого часу не отримали другого перевидання. Це – збірка поетичних творів Юрія Светлого «Созвучия души» (25 віршів), збірка новел Олександра Грудницького «П'ять брисків пензля» (5 новел), історико-популярна розвідка «Про землю» та збірка поетичних творів «Українські революційні пісні» (10 пісень) Михайла Злобинціва, а також «Устав» Золотоніської взаємно-допоміжної страхової каси. Публікації літературних творів супроводжуються відповідною статтею. При нагоді висловлюємо подяку доктору філологічних наук, професору, завідувачу кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Володимирі Трохимовичу Поліщуку за моральну та наукову підтримку у публікації пропонованих матеріалів.

Переконані, що вивчення історії м. Золотоноша та Золотоніського повіту не можливе без залучення до дослідження «місцевої» друкованої книги. Готуючи видання до друку, ми зіткнулись фактично з повною відсутністю інформації про розвиток книгодрукування у м. Золотоноша. Переконані, що цей інформаційний пласт ще знайде свого дослідника, який зможе з'ясувати передумови створення типографій, умови та наслідки їхнього функціонування. Потребує окремої уваги і порівняльний кількісний та тематичний аналіз книговидання Золотоноші з іншими повітовими центрами Полтавської губернії, з'ясування суспільно-політичної значимості золотоніських видань у національному відродженні та державному будівництві.

Перспективним, на наш погляд, вбачається подальше опрацювання репертуару Золотоніського книгодруку і за радянський час. Так, наприклад, у 20-ті рр. у Золотоноші побачили світ кілька цікавих видань, зокрема: «Звіт про діяльність Золотоніської повітової економічної наради з 1 квітня по 1 жовтня 1922 р. – Золотоноша, 1922. – 22 с.», «Статистичний Справочник по Золотоніській Окрузі на 1924–25 рік / Золотоніський Округовий Виконавчий Комітет ; Округове Статистичне Бюро. – Золотоноша на Полтавщині : держдрукарня, оренд. Комборбезом, 1925», «Проект комплексной программы для 1–4 годов семилетки. – Золотоноша : Золотоношська окрінспектура освіти, 1924. – 45 с.», «Инструкция о применении законоположений об отделении церкви от государства и школы от церкви / сост. нар. ком. юстиции Е. Терлецкий, нар. ком. внутренних дел Антонов. – Золотоноша, 1924. – 18 с.», «Лещенко П. В. Сущность и значение нарядов на сельскохозяйственные работы в хозяйствах вообще и хозяйствах сельскохозяйственных учебных заведений в частности / П. В. Лещенко. – Золотоноша, 1924. – 16 с.», «Отчет Золотоношского городского потребительского общества за 1924–5 хозяйственный год. – Золотоноша, 1926. – 20 с.», «Відчит Золотоніської районної спілки споживчих товариств за 1924 операційний рік (Січень–Вересень). – Золотоноша : державна друкарня арендуєма Корпунктом, 1924. – 50 +XXIV с.» та інші.

Видання розраховане на науковців, викладачів вищої школи України, бібліографів, бібліотекарів, аспірантів та студентів, усіх, хто цікавиться розвитком як історичної, так і філологічної наук в Україні.

Будемо вдячні всім за ділові пропозиції та критичні зауваження, які допоможуть вдосконаленню наступних видань.

ЧАСТИНА І

РЕГІОНАЛЬНЕ КНИГОВИДАННЯ – СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КНИГОДРУКУ

Видавничча справа на тлі історії повсякденності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

У сучасних умовах розбудови демократичної держави України зросло значення історичного-культурного надбання – основи розвитку суспільства, посилилася необхідність вивчення та критичного осмислення історичного розвитку як усієї України, так і окремих її регіонів. Нині вагомого значення у становленні національно свідомого суспільства незалежної України набувають питання розвитку книговидавництва та бібліотечного краєзнавства, які сприяють розвиткові українського народу, є складовими його інформаційної, духовної та культурно-освітньої діяльності.

Протягом кінця ХІХ – початку ХХ ст. українські землі були позбавлені самостійності і перебували у складі двох імперій: Австро-Угорської і Російської. Якщо на західноукраїнських землях преса могла розвиватися і видаватися українською мовою, то на території Східної України періодичні видання національною мовою постійно переслідувались заборонами та обмеженнями. Цензурні переслідування в Росії зумовили консолідацію на тривалий час українського книговидання в Галичині.

Особливо велике кількісне зростання української періодики на території Наддніпрянщини припадає на період після революції 1905–1907 рр., коли була скасована довголітня цензурна заборона українського слова. У цей період значно зменшились обмеження на видання книг, газет, журналів українською мовою. Окрім цього, значно розширилась географія поширення періодичних видань українською мовою. Тепер така періодика почала видаватися не лише в Галичині, Закарпатті та Буковині, але й на території Східної України та за кордоном.

Деякі газети і журнали виходили недовго, іноді припинялися на перших номерах. Причиною цьому були різні аспекти: найчастіше вони переставали видаватися через матеріальну скруту, але й нерідко через заборону на владному рівні. Жорстокі репресії чинилися, насамперед, проти найбільш революційних видань.

На всіх історичних етапах розвитку Полтавщини її багатогалузеве вивчення було тісно пов'язане з видавничою та просвітницькою діяльністю наукових товариств, громадських організацій, музеїв, книгозбірень, окремих краєзнавців-дослідників,

бо джерелом духовності для української нації завжди залишалася книга, а ґрунтовність і ефективність видавничої справи цих освітніх осередків значною мірою залежала від бібліографічного забезпечення інформаційних потреб їх користувачів.

Актуальність дослідження видавничої діяльності у Золотоніському повіті Полтавської губернії протягом кінця ХІХ – початку ХХ ст. зумовлена зростанням ролі книжкової справи та бібліографії окремо взятого регіону сучасної України, як важливих складових національних інформаційно-бібліографічних ресурсів. Адже Полтавщина – регіон, який був і залишається одним із значних центрів високоорганізованої видавничої, бібліографічної і бібліотечної справи.

Під впливом соціальних, економічних і політичних реформ, які були проведені в 60–70-х роках ХІХ ст. підвищився інтерес до вивчення економіки, природи, історії окремих регіонів, у тому числі й Полтавщини. Окрім того, збільшилася кількість видань, що містили статистичні, економічні, географічні, історичні відомості. У боротьбі за розширення духовності українців, розповсюдження української книги серед громадськості Полтавщини помітну роль відіграла краєзнавча бібліографія.

Прикладом успішної роботи органів місцевого самоврядування може бути просвітницька діяльність земських установ Полтавської губернії. Її результатом стала активізація культурного життя великого регіону України. Цей складний процес характеризувався витісненням станової моралі системою загальнолюдських цінностей, формуванням правової та громадянської свідомості, поширенням національно-ліберального руху й іншими позитивними змінами. Земські органи місцевого самоврядування, вирішуючи багато інших важливих питань, приділили значну увагу підвищенню культурного та освітнього рівня населення. Така діяльність мала помітний вплив на ріст суспільної свідомості, стала джерелом правових та політичних цінностей нового часу: індивідуалізму, свободи вибору, громадянської свідомості та громадянського суспільства.

Найбільш плідною в галузі бібліографії Полтавщини була діяльність Статистичного бюро Полтавського губернського земства – першої державної установи в регіоні, яка з 1895 по 1916 рр. займалася вивченням краю в топографічному, промисловому, сільськогосподарському, демографічному, господарському відношеннях, які фіксувала в своїх статистичних виданнях.

Невід'ємним компонентом просвітницької діяльності земств Полтавської губернії була видавнича справа. Авторка показує, що земські видання, на тлі підвищення грамотності населення та зростання його пізнавальних потреб, сприяли проявам громадянської позиції людей, забезпечували принципи гласності та відкритості в роботі органів місцевого самоврядування. Земські видання містили необхідну інформацію для розвитку регіону, спрямовували діяльність земств на підвищення правової, економічної та екологічної свідомості населення шляхом поширення суспільно-корисних знань. Такі видання впливали на формування громадської думки, стимулювали творчу діяльність земської інтелігенції, розвиток науки та впровадження результатів наукових досліджень у сферу практичної діяльності. Водночас, через низьку читацьку спроможність населення, що спостерігалася на початку досліджуваного періоду, коло читачів земських видань було обмеженим.

Статистичні звіти про губернію та її повіти у виданнях Статистичного бюро оформлювались за типовим зразком й містили велику кількість цифрових показників, таблиць, різноманітний довідковий матеріал про Полтавську губернію. Крім того, зазначені видання включали історико-краєзнавчі публікації, в яких були елементи бібліографії й біобібліографії, серед них: іменні покажчики, списки основних скорочень, змістовні пояснення до тексту з використанням архівних і газетних матеріалів, списки населених пунктів, статистичні матеріали.

Земська інтелігенція сформувалася у процесі функціонування земських установ, оскільки саме вони створювали необхідне середовище для успішної діяльності вчителів, лікарів, агрономів, статистиків та інших професійних груп, задіяних у земському самоврядуванні. При цьому важливу роль мала та обставина, що земці отримали право здійснювати підбір відповідних кадрів. У результаті земська служба стала доступною для людей з високими професійними та моральними якостями.

Земські вчителі Полтавської губернії стали провідниками прогресивних ідей як в царині освіти, так і в громадсько-політичному житті, здобули авторитет і повагу в суспільстві, як подвижники у боротьбі з народним невіглаством. Їх особливими рисами стали високий професійний рівень та активна, принципова соціальна позиція.

Представники земської інтелігенції багато зробили для поширення сільськогосподарських знань, налагодивши для цього

співпрацю з науковцями, приватними землевласниками. Сільськогосподарська інтелігенція вела активну лекційну роботу, брала участь у народних читаннях, що сприяло впровадженню досягнень сільськогосподарських знань у сферу аграрного виробництва.

Пріоритетним напрямком сучасних досліджень є антропологічно зорієнтована історія, яка ставить у центр дослідницького аналізу людину, її світобачення й поведінку. Вивчення історії повсякденності в сучасній вітчизняній історіографії засвідчує активно зростаюча тенденція людинознавчих студій. Ознакою нашого часу є те, що проблема «людини в історії» все чіткіше окреслюється в теоретичному та історіографічному аспектах.

Хоча до недавнього часу історія повсякдення не була оформлена у самостійний напрям наукових пошуків, її проблематика і раніше знаходилась у полі зору істориків. У традиційній історіографії ХІХ – початку ХХ ст. було опрацьовано потужний пласт етнографічних, фольклорних і краєзнавчих матеріалів, серед них чільне місце складала відомості про народний побут, звичаї, календарно-обрядові традиції.

Важливим джерелом дослідження щоденного життя соціуму ХІХ – початку ХХ ст. є періодичні видання (газети, журнали тощо). Періодична преса (часопис) є елементом національного життя, одним із найважливіших знарядь пропаганди політичних ідей, формування і вираження громадської думки, поширення наукових знань, інформації про внутрішні та зовнішні проблеми держави.

Преса дуже тісно пов'язана з повсякденним життям суспільства. Вона поширює ідеї, думки, інформацію через друковане слово. Розвиток преси нерозривно пов'язаний з економічним, політичним та культурним розвитком держави. Будь-які зміни у громадському житті відразу ж відображаються у друкованих засобах масової інформації, тобто преса – дзеркало буденного життя народу.

Фахові журналісти чи кореспонденти-аматори у своїй повсякденній діяльності прагнули відтворити і відтворювали те, що вважали найбільш виразним для свого часу (в негативному чи позитивному плані), вони зосереджували свою і читацьку увагу на фактах, подіях, явищах, що, на їх погляд, становило зміст епохи. Вони відбивали як найбільш актуальні, гострі проблеми поточного історичного моменту, так і рутинність сучасного їм життя.

Репортажі, інтерв'ю, документальні нариси, замальовки з місця подій практично ніколи не ставили у центр уваги звичайну

буденність, але будь-який фахівець часопису не обходиться без деталей в описі чи портретуванні героя. Часом вживана журналістами пряма бінарність (героїка-буденність, світо-будні, минуле-сучасне) мимохідь подає історіку повсякденності живий оригінальний матеріал.

Періодика накопичила унікальний матеріал завдяки проголошеним провідним темам, які розкриваються в постійних рубриках, відстежуючи читацькі відгуки і реакцію громадськості. Періодика становить унікальне джерело повсякденності, оскільки фіксують її по-гарячому. Крім того, ця сфера через свою непримітність і неофіційність не підлягала тотальному цензуруванню у пресі, хоча й висвітлювалась не без її контролю. Це дає можливість відстежити, яким насправді був морально-психологічний стан тогочасного суспільства.

**Друкована книга у Золотоноші:
історико-тематичний аспект**

Місто Золотоноша – один із 15 повітових центрів Полтавської губернії. Площа Золотоніського повіту складала 3888 кв. верст., кількість населення у динаміці мала наступний вигляд: на 1.01.1905 р. – 260518 чол., на 1.01.1906 р. – 262423 чол., на 1.01.1907 р. – 260203, на 01.01.1909 р. – 265018, на 1.01. 1910 р. – 262171 чол. За даними волосних правлінь на 1 січня 1914 р. населення Золотоніського повіту складало 135 049 чоловіків та 135 267 жінок (у 1886 р. – 103 918 чоловіків та 105 325 жінок відповідно). На 1913 р. Золотоніський повіт відповідно до територіально-адміністративного поділу поділявся на 3 стани і складався із 20 волостей (Білоусівська, Безпальчівська, Богодухівська, Васютинська, Великобурімська, Великохутірська, Вознесенська, Гельмязівська, Драбівська, Жовнинська, Золотоніська, Іркліївська, Вереміївська, Кропивнянська, Лялинська, Мельниківська, Мойсенська, Піщанська, Прохорівська та Чорнобаївська); 14 медичних ділянок (Гельмязівська, Драбівська, Богодухівська, Золотоніська, Канівецька, Іркліївська, Мойсенська, Вереміївська, Жовнинська, Денезька, Великохутірська, Чернечинська, Прохорівська, Великобурімська), 7 з яких мали земські лікарні (Гельмязівська, Богодухівська, Драбівська, Канівецька – лікарня ім. В. А. Іванова, Мойсенська, Вереміївська – лікарня ім. М. С. Семенова, Золотоніська); 15 самостійних фельдшерських пунктів (відсутні на Великобурімській та Вереміївській ділянках); 20 військово-кінних ділянок (відповідно до кількості волостей), 9 земських кінних станцій (Золотоніська, Богодухівська, Великохутірська, Гельмязівська, Вереміївська, Іркліївська, Жовнинська, Прохорівська), 12 урядницьких ділянок; 4 призовних ділянки (пункти у м. Золотоноша, м-ку Гельмязів, с. Богодухівка, с. Вереміївка); 2 слідчих ділянок та 5 судово-мирових ділянок.

Наразі стоїть потреба актуалізації історико-красознавчих досліджень на рівні т. зв. локальної або мікроісторії. У цьому напрямку об'єктивне вивчення соціального, економічного та політичного аспектів у розвитку м. Золотоноша, не можливе без

виявлення та обліку усіх можливих рукописних і друкованих джерел з історії міста другої половини XIX ст. – 1919 рр., і зокрема місцевого книжкового матеріалу, який на сьогодні став бібліографічною рідкістю.

Встановлено, що за 30-літній досліджуваний період у Золотоноші функціонувало кілька друкарень. Уперше питання про необхідність придбання літографічного верстата² для потреб Золотоніських повітових земських зборів, і зокрема, земської управи, було підняте у 1869 р. з ініціативи гласного *Івана Васильовича Товбича*. На цю пропозицію збори винесли наступну постанову: «Внаслідок заяви гласного Н. П. Самойлова про те, що літографія Лубенської повітової управи оголошена на продаж, доручити, на підставі 59 статті «Положення про губернські та повітові земські установи», гласному І. В. Товбичу, з'ясувати у Лубенської повітової управи вартість та функціональність зазначеної літографії, вивчити питання необхідності придбання літографії, про що повідомити на черговому засіданні зборів». Через три роки, у 1872 р. інший гласний Золотоніських повітових земських зборів *Василь Косюра* вдруге піднімав обговорюване раніше питання про необхідність відкриття «літографії для друкування паперів Золотоніської земської управи та приватних паперів». Удруге пропозиція була теж відхилена.

На нашу думку, початок «золотоніському друкуванню» було покладено у 1880 р., із початком роботи гектографа³ в управлінні Золотоніського повітового військового начальника. Наприкінці 80-х рр. виникли умови для розгортання приватної видавничої діяльності, яка активно продовжувалась і на початку XX ст. Зокрема у Золотоноші функціонували наступні типографії:

- з 1887 р. типографія *Берка Міхеля Гольдберга* – черкаського міщанина, яка з 1904 р. перейшла у власність його сина міщанина *Волька Берка Гольдберга/Гольденберга*. У доступних нам «Отчетах» Золотоніського земства лише кілька разів (у 1887 та 1893 рр.) згадується типографія Б. М. Гольдберга, з якою земство заключало договори на друк спеціальних «бланків для книг» та «оголошень про відкриття складу землеробських знарядь»;

---

² Літографія – спосіб друку, відповідно до якого фарба під тиском наноситься з плоскої друкарської форми на папір.

³ Гектограф – тип простого копіювального апарату, винайдений у Росії у 1869 р.; використовувався, як засіб оперативної поліграфії.

- з 1889 р. типографія *Пейсаха Мойсея Лепського*⁴ та *Ізраїля Міхеля Вурмана*⁵. У період 1891–1892 рр. типографія розташовувалась у будинку Гайдівської, у 1892–1897 рр. у будинку Шефтеля, і лише з 1898 р. отримала постійну адресу «Типографія П. Лепського и И. Вурмана, соб. дом». У період з 1898 по 1900 рр. типографія була перепрофільована у літо-типографію. У 1917 р. на україномовних виданнях зазначено «Друкарня Лепського й Вурмана». З 1891 р. власники типографії постійно отримували замовлення на друк звітних матеріалів Золотоніського земства.

- з 1913 р.? типографія *Р. І. Рабиновича*⁶ і *М. Шефтеля*⁷. У 1918 р. на україномовних виданнях зазначено «Друк. Рабиновича і Шефтеля» та «Друкарня Рабиновича і Шефтеля».

- з 1914 р. – друкарня (скоропечатная) *Сруля Матуса Бурштейна*⁸.

Ці друкарні стали базою для українського, у значенні регіонального, книгодрукування.

У результаті проведеної пошукової роботи, нам вдалося зафіксувати нечисельний асортимент книжкової продукції золотоніських типографій, починаючи з 1891 р. Першим номером у цьому списку стоїть «Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1890 год Золотоношскому уездному земскому собранию XXVII очередного созыва 1891 года». Загалом нами виявлено 272 одиниці золотоніських видань, які були надруковані у трьох типографіях.

---

⁴ Лепський П. М. – міщанин м. Сміли (суч. Черкаська область), гласний Золотоніської повітової земської управи у 1903 р., гласний від євреїв Золотоніської міської думи у 1904, 1906, 1909–1914 рр., кандидат у гласні Золотоніської міської думи у 1915 р., член Золотоніського повітового квартирного присутствія у 1906–1915 рр., член правління Золотоніського товариства взаємного кредиту з 1909 р., член Золотоніського розкладочного присутствія у 1909 р., представник Петербурзького страхового товариства «Компанія Надія» у 1909 р., член Золотоніського благодійного товариства у 1913–1915 рр. У м. Сміла у 1878 р. функціонувала типографія М. С. Лепського, у 1898 р. – Е. Я. Лепської, у 1910–1912 р. – В. М. Лепського.

⁵ Вурман І. М. – представник Петербурзьких страхових товариств «Компанія Надія» у 1909 р. та «Росія» у 1915 р. у м. Переяслав Полтавської губернії. П. Лепський та І. Вурман були співвласниками друкарні у м. Переяслав з 30.10.1884 р. Асортимент книжкової продукції друкарні у м. Переяслав див. у додатку А.

⁶ Рабинович Р. І. – син золотоніського купця Юсея Іцковича Рабиновича, гласного від євреїв у Золотоніській міській думі, члена Золотоніського повітового податного присутствія, члена Золотоніського повітового квартирного присутствія у 1900–1904 рр. та члена Золотоніського розкладочного присутствія у 1906–1915 рр.

⁷ Про М. Шефтеля нам не вдалося знайти бодай якусь інформацію. Відомо, що Шефтель Яків Самуїлович був співвласником типографії у м. Переслав Полтавської губернії з 6.12.1910 р.

⁸ Бурштейн С. М. – син голови равинського суду м. Золотоноша.

Весь виявлений нами книжковий матеріал ми розподілили за наступними групами:

I. КНИГИ, ЗМІСТ ЯКИХ ВІДОБРАЖЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ОКРЕМИХ УСТАНОВ ЗОЛОТОНІСЬКОГО ЗЕМСТВА:

1) розпорядчого органу Золотоніського земства – **Золотоніських повітових земських зборів**. Збори обирали склад та контролювали роботу Золотоніської повітової земської управи, приймали бюджет Золотоніського земства, займалися розподіленням земських податків. Головою земських зборів був предводитель дворянства Золотоніського повіту. Члени (гласні) Золотоніських повітових земських зборів обиралися на основі майнового цензу та куріальної системи. Установчі збори були проведені 17–19 серпня 1865 р., останнє (надзвичайне)⁹ – 19 травня 1917 р. Друкованим органом Золотоніських повітових земських зборів був «Журнал». До відкриття типографії у Золотоноші «Журнали» друкували у Києві, Полтаві та Переяславі. Нам вдалося реконструювати майже повний комплект «Журналов» Золотоніських повітових зборів, за виключенням 44 сесії (1907–1908 рр.). Оскільки «Журнали» у Золотоноші друкували з 1891 до 1917 рр. без перерви, ми впевнені, що і не знайдені нами матеріали вищезазначеної сесії теж були надруковані у Золотоноші.

Періодичність засідань Золотоніських повітових земських зборів, «Журнали» яких були надруковані у Золотоноші, представлена у наступній таблиці:

Назва сесії	Дата проведення
Надзвичайна сесія	23 лютого 1890 р.
Чергова XXVI (26) сесія	5–7 вересня 1890 р.
Надзвичайна сесія	22 лютого 1891 р.
Чергова XXVII (27) сесія	24–27 вересня 1891 р.
Чергова XXVIII (28) сесія	15–17 вересня 1892 р.
Екстренна сесія	10 лютого 1893 р.
Екстренна сесія	7 вересня 1893 р.
Чергова XXIX (29) сесія	6–8 жовтня 1893р.
Екстренна сесія	12 грудня 1893 р.
Надзвичайна сесія	26 березня 1894 р.
Надзвичайна сесія	30 червня 1894 р.
Чергова XXX (30) сесія	3–5 жовтня 1894 р.

⁹ Мова йде про останнє засідання Золотоніських повітових земських зборів, перебіг якого був зафіксований протоколом проведення.

Надзвичайна сесія	8 лютого 1895 р.
Чергова XXXI (31) сесія	28–30 жовтня 1895 р.
Надзвичайна сесія	25 лютого 1896 р.
Чергова XXXII (32) сесія	9–11 жовтня 1896 р.
Чергова XXXIII (33) сесія	21–24 вересня 1897 р.
Надзвичайна сесія	18 квітня 1898 р.
Чергова XXXIV (34) сесія	29 жовтня – 1 листопада 1898 р.
Надзвичайна сесія	3 лютого 1899 р.
Чергова XXXV (35) сесія	8–11 жовтня 1899 р.
Чергова XXXVI (36) сесія	20–22 вересня 1900 р.
Чергова XXXVII (37) сесія	27–29 серпня 1901 р.
Надзвичайна сесія	31 березня 1902 р.
Чергова XXXVIII (38) сесія	26–29 вересня 1902 р.
Надзвичайна сесія	2 березня 1903 р.
Чергова XXXIX (39) сесія	28 вересня – 2 жовтня 1903 р.
Надзвичайна сесія	21 квітня 1904 р.
Чергова XL (40) сесія	15–18 вересня 1904 р.
Надзвичайна сесія	22 грудня 1904 р.
Чергова XLI (41) сесія	25–28 вересня 1905 р.
Надзвичайна сесія	18 березня 1906 р.
Чергова XLII (42) сесія	20–23 вересня 1906 р.
Чергова XLIII (43) сесія	1–4 жовтня 1906 р.
Чергова XLIV (44) сесія	1907–1908 рр.
Чергова XLV (45) сесія	10–14 вересня 1909 р.
Надзвичайна сесія	18 грудня 1909 р.
Надзвичайна сесія	21 січня 1910 р.
Чергова XLVI (46) сесія	29, 30 вересня – 1–3 жовтня 1910 р.
Надзвичайна сесія	19 грудня 1910 р.
Надзвичайна сесія	19–20 квітня 1911 р.
Чергова XLVII (47) сесія	29 вересня– 3 жовтня 1911 р.
Чергова XLVIII (48) сесія	31 жовтня– 5 листопада 1912 р.
Чергова XLIX (49) сесія	3–6, 8, 10 жовтня 1913 р.
Чергова L (50) сесія	3–10 жовтня 1913 р.
Надзвичайна сесія	21 лютого 1913
Чергова LI (51) сесія	29–31 жовтня 1914 р.
Чергова LII (52) сесія	15–16 листопада 1916 р.
Надзвичайна сесія	29 березня 1917 р.
Надзвичайна сесія	19 травня 1917 р.

2) Золотоніської земської телефонної мережі. Телефонна мережа почала функціонувати з другої половини 1911 р. за відповідальності земського підрядчика *Л. Єлісєєва*. До складу першої експертної комісії по затвердженню проекту мережі входили: головний механік Харківської поштово-телеграфної округи *п. Корейво*, інженер-механік Київського політехнічного інституту *І. Черданцев* та інженер-електрик Одеської поштово-телеграфної округи *А. Грабовський*. До складу другої – інженер-електрик, професор *п. Кузнєцов*, інженер-електрик, професор *В. Дмитрієв*, яка і затвердила проект *Л. Єлісєєва* у 1910 р. З 28 квітня 1912 р. телефонна мережа перейшла у відомство Золотоніського земства. На 1 січня 1913 р. Золотоніська телефонна сітка складалася з 11 станцій (Золотоніська – 200 номерів, Гельмязівська – 50; Богодухівська – 50, Іркліївська – 30, Великохутірська, Драбівська, Драбово-Барятинська, Малоканівецька та Вереміївська – по 25 номерів кожна, Жовнинська та Прохорівська – по 16 номерів кожна). На 1.10.1913 р. штат земської телефонної мережі складався із: 1 завідувача сіткою, 2 monterів, 22 телефоністок, 6 помічниць телефоністок, 5 постійних робітників. Для порівняння: у Полтаві центральна телефонна станція була відкрита у 1893 р. («Отчет Золотоношской уездной управы об устройстве и содержании телефонной сети за 1911 и 1912 годы. – Золотоноша, 1913»; «Тоцкий Д. Правила по устройству и пользованию Золотоношской земской телефонной сетью и Общие правила пользования телефонными аппаратами на Земской телефонной сети. – Золотоноша, 1912»).

3) Золотоніської земської бібліотеки. Золотоніська земська публічна бібліотека (центральна учительська) при Золотоніській повітовій земській управі була створена у січні 1901 р. шляхом купівлі книжкового фонду (основи бібліотеки) у дворянки *Марії Миколаївни Кононович* за 8 тис. руб. Вона і стала першим завідувачем бібліотеки. Відомо, що на цій посаді вона працювала у 1909 р. У 1913–1915 р. – дворянка *Ксенія Львівна Димська*. З 1908 р. – бібліотека перейшла у підзвітність Золотоніського земства. До 1909 р. при бібліотеці існував читальний зал (читальня), який через брак відвідувачів на початку 1909 р. був закритий. Штат бібліотеки складався із завідувача та бібліотекаря. На початок 1914 р. у бібліотеці нараховувалося 17760 томів книг та 2885 примірників періодичних видань

Зберігся список періодичних видань та книг, які пропонувалися до переплати у фонд бібліотеки на 1903 р.:

- журнали – «Вестник Европы», «Мир Божий», «Русская старина», «Новый журнал иностранной литературы», «Русское богатство», «Русская мысль», «Исторический вестник», «Киевская старина», «Научное обозрение», «Театр и искусство», «Практическая медицина», «Новый мир», «Задушевное слово», «Всходы», «Плодоводство и промышленное садоводство», «Хозяин»;
- газети – «Русские ведомости», «Новое время», «Восход», «Киевское слово», «Приднепровский край»;
- ілюстровані та гумористичні видання – «Живописное обозрение», «Нива», «Вокруг света», «Шут», «Стрекоза»;
  - книги – «брошюры Шарапова, последний том сочинений М. Горького (Мещане, На дне), История западной Европы Кареева, Преступление Марьи Ивановны и Наши ошибки Вербицкого, Боярская дума Ключевского, Очерки русской истории Милюкова, Очерки по истории смуты Платонова, Друг несчастных доктор Гааз Паульсена, По над Днепром и Савва Чалый Карпенка-Карого, Научно-популярная библиотека для народа Лункевича, Жизнь пчел Метерлинга, Дитя и его природа Друмонда, Сказки из сибирской действительности Феликса Кона, повести и рассказы Круковского, Современная бедность Шипеля, О школьных попечительствах Долгорукова, новое издание Шехерезады и сборник сочинений Андреева» («Каталог книг Золотоношской земской публичной библиотеки. – Золотоноша, 1909»; «Добавочный каталог [книг Золотоношской земской публичной библиотеки] за 1909–1910 гг. – Золотоноша, 1910»).

При чайній Золотоніського повітового комітету опікунства про народну тверезість функціонувала безкоштовна бібліотека-читальня. З 1903 р. завідував бібліотекою *Микола Григорович Кононович* (колезький реєстратор у 1900 р., губернський секретар у 1903 р.; земський начальник Золотоніського повіту у 1900–1904 рр., член Золотоніського повітового відділення Полтавської єпархіальної училищної ради у 1900–1904 рр., гласний від перших виборчих зборів Золотоніських повітових земських зборів у 1899–1901, 1902–1904, 1905–1907 рр., голова ради старшин Золотоніських Громадських зборів у 1903–1904 рр., завідувач чайною Золотоніського повітового комітету опікунства про народну тверезість та Золотоніським літнім театром), у 1909–1915 рр. *Олександр Ієронімович Резунов* («Устав Бесплатной народной библиотеки читальни Золотоношского земства Полтавской губернии. – [Золотоноша], [190?]»).

У 1913 р. у Золотоніському земстві діяли ще 42 безкоштовні народні бібліотеки (Антипівська, Безпальчевська, Богодухівська, Богушковослобідчанська, Бузківська, Бубслобідська, Білоусівська, Васютинська, Великобурімська, Великоканівецька, Великохутірська, Вознесенська, Гельмязівська, Денезька, Деркачівська, Дмитрівська, Домантівська, Драбівська, Вереміївська, Жовнинська, Іркліївська, Коврайська, Коробівська, Кропивнянська, Хрестителівська, Крупська, Крутьківська, Ліплявська, Ляцівська, Малобурімська, Мельниківська, Митьківська, Мойсенська, Москаленківська, Панькосельська, Пищиківська, Прохорівська, Ревбинська, Сушківська, Троїцька, Чернобаївська, Чехівська).

4) Золотоніський земський склад землеробських машин та знарядь – перший в Україні комісіонерський земський склад сільськогосподарських машин, відкритий 21 жовтня 1887 р. при Золотоніській земській управі. Земство, будучи оптовим покупцем і перебуваючи у безпосередньому зв'язку з закордонними й вітчизняними заводами, мало змогу значно знизити ринкову вартість машин (від 15 до 40 %); маючи своїх спеціалістів, брало на комісію машини кращої якості; продавало сільськогосподарський реманент і машини у кредит; звільнило споживачів від чисельних агентів і посередників. Відділення – у м-ку Гельмязів, с. Васютинці, с. Чернобай, с. Богодухівка та с. Лукашівка. Завідуючий Золотоніським земським складом землеробських машин та знарядь у 1900–1915 рр. – *Степан Юхимович Шут* (козак, гласний Золотоніської міської думи у 1895–1915 рр., писар до 1901 р., помічник бухгалтера з 1901 р., бухгалтер у 1906 р. канцелярії Золотоніської повітової земської управи, член Золотоніського міського присутствія по податку з нерухомого майна у 1913–1915 рр.). При складі постійно працювали завідуючий та його помічник.

5) Золотоніський земський склад медикаментів та аптечного приладдя був заснований у 1894 р. з метою більш дешевого та правильного постачання медикаментами повітових медичних ділянок, у т. ч. і ветеринарних. У 1894 р. при складі була заснована і лабораторія. З 1896 р. – функціонувало комерційне відділення складу (аптекарський магазин) для розширення роздрібної торгівлі аптекарських, господарських, косметичних препаратів, а також нерецептурних медикаментів населенню Золотоніського земства. Склад був розташований у приміщенні Золотоніської земської лікарні. Очолювали склад провізори – *Микола Юхимович Лукошко*

(1899–1906 рр.), *Йосиф Зоніс* (1903 р, разом із М. Лукошко), *Петро Вікентійович Коверський* (1906–1909 рр.), *К. І. Ожожжа* (1909–1910 рр.), *Антон Володимирович Войсят* (з 1910 р.); допомагали – *Олексій Петрович Храпко* (1899–1904 рр.), *Аврум-Сімха-Іцков Мейшев Брандгольд* (у 1904р.); у 1904 р. у с. Вереміївці Золотоніського повіту діяло відділення складу, очолюване *Ф. Переузником*. До штату складу входили: 2 приказчика у торговому відділенні, конторниця, касирша, 2 помічника при лабораторії та 2 хлопчика для виконання дрібних доручень («*Нормальный каталог медикаментов Золотоношского земства. – Золотоноша, 1895*»).

6) Золотоніський земський склад книг та письмового приладдя був відкритий 30 серпня 1895 р. відповідно до рішення Золотоніських повітових земських зборів. Метою діяльності складу оголошувалося забезпечення повітових земських шкіл необхідними екземплярами книг, наочних посібників та письмовими приладдями. Торгівля велася готівковим розрахунком, у окремих випадках товар надавався у кредит. З 1895 по 1899 рр. завідувачем складу була *Н. І. Стродомська*, з 1899 по 1916 рр. – *Неоніла Аполлонівна Головинська*. Помічники завідувача складу: *Любов Олександрівна Балано* (у 1900 р.), *Катерина Василівна Шут* (у 1903 р.), *Марія Миколаївна Романенко* (1-а помічниця до 1909 р.), *Григорій Пимонович Донченко* (2-й помічник до 1909 р.), *В. А. Резунова-Харченко* (1-а помічниця у 1909–1913 рр.), *І. Лаврентьєв* (2-й помічник з 1909 р.), *Т. А. Давиденко* (2-а помічниця, з 1913 р. – 1-а помічниця), *А. Н. Фон-Крузе* (з 1913 р. – 2-а помічниця). Для порівняння: перший у Російській імперії земський книжковий склад було відкрито Уржумським повітовим земством у 1872 р., перший губернський склад – у Твері у 1877 р. На 1905 р. нараховувалося 19 губернських та 110 повітових земських книжкових складів («*Каталог Склада книг письменных принадлежностей Золотоношского уездного земства 1898 года. – Золотоноша, 1898*»).

7) Золотоніська повітова земська каса дрібного кредиту. Устав було створено відповідно до зразкового статуту, який був затверджений міністром фінансів 14.06.1908 р. У ньому, зокрема, зазначалося наступне: «Уездная земская касса мелкого кредита Золотоношского уездного земства имеет целью облегчать сельским хозяевам, землевладельцам, ремесленникам и промышленникам, равно как образуемым ими артелям, товариществам и обществам, а также волостным, сельским и станичным обществам и крестьянским товариществам, производство хозяйственных оборотов и улучшений

и приобретение инвентаря путем: а) снабжения названных в этой статье лиц и сообществ необходимыми для того денежными средствами на банковых основаниях, и принятии на себя посредничества по их оборотам, а также б) содействия образуемым ими для того учреждениям мелкого кредита». За даними на 1915 р. головою каси з 1909 р. був *Петро Якович Куличевський* (1909–1915 рр.), членами правління – *Андрій Федорович Грабенко*, *Михайло Максимович Дубровний*, *Євстафій Гаврилович Косяченко*, *Олександр Михайлович Максименко*, *Микита Федорович Михайлик*, *Феодосій Григорович Собко* та *Кирило Юхимович Шут* («Отчет Золотоношской уездной земской кассы мелкого кредита за 1911–1914 год. – Золотоноша, 1912–1915»).

II. КНИГИ, ЗМІСТ ЯКИХ ВІДОБРАЖАЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ. На сьогодні нам вдалося віднайти друковані матеріали:

1) Золотоніської повітової земської управи – виконавчого органу Золотоніських повітових земських зборів, який було створено у вересні–жовтні 1865 р. на підставі «Положення про земські, губернські і повітові установи» від 1 січня 1864 р. Управа обиралася Золотоніськими повітовими земськими зборами строком на 3 роки у складі голови та членів (до 6 осіб), які затверджувалися Полтавським губернатором. До обов'язків управи входили господарські та культурно-освітні питання Золотоніського земства. На 1913 р. Золотоніська управа складалася із наступних відділів: відділ народної освіти, медичний відділ, агрономічний, технічний та ощадно-стахувальний. При управі функціонувала також земська медична рада (голова та члени управи, повітовий лікар, усі земські лікарі повіту, три земські гласні). Ліквідована була у лютому 1918 р. Серед звітної документації управи, яка друкувалась у Золотоноші нами виявлені «Отчеты» (до 1890 рр. друкувалися у м. Полтава) за 1890–1915 рр.; «Приложения к Отчетам» (з 1895 р.); «Сметы расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства» (на 1897–1915 рр.); «Доклады» (за 1895, 1895, 1911 та 1912 рр.); «Соображения Золотоношской уездной земской управы об оценочных работах» (1895 р.); «Инструкция земской врачебной службы в Золотоношском уезде Полтавской губернии» (1902 р.), «Отчет ... по экономическим мероприятиям» (1914 р.).

Періодичність «Отчетов» Золотоніської повітової земської управи Золотоніським повітовим земським зборам, надрукованих у Золотоноші, представлена нижче:

1. XXVII черговій сесії 1891 р. за 1890 р.
2. XXVIII черговій сесії 1892 р. за 1891 р.
3. XXIX черговій сесії 1893 р. за 1892 р.
4. XXX черговій сесії 1894 р. за 1893 р.
5. XXXI черговій сесії 1895 р. за 1894 р.
6. XXXII черговій сесії 1896р. за 1895 р.
7. XXXIII черговій сесії 1897 р. за 1896 р.
8. XXXIV черговій сесії 1898 р. за 1897 р.
9. XXXV черговій сесії 1899р. за 1898 р.
10. XXXVI черговій сесії 1900 р. за 1899 р.
11. XXXVII черговій сесії 1901 р. за 1900 р.
12. XXXVIII черговій сесії 1902 р. за 1901 р.
13. XXXIX черговій сесії 1903 р. за 1902 р.
14. XXXX черговій сесії 1904 р. за 1903 р.
15. XLI черговій сесії 1905 р. за 1904 р.
16. XLII черговій сесії 1906 р. за 1905 р.
17. XLIII черговій сесії 1907 р. за 1906 р.
18. XLIV черговій сесії 1908 р. за 1907 р.
19. XLV черговій сесії 1909 р. за 1908 р.
20. XLVI черговій сесії 1910 р. за 1909 р.
21. XLVII черговій сесії 1911 р. за 1910 р.
22. III черговій сесії 1912 р. за 1911 р.
23. II черговій сесії 1913 р. за 1912 р.
24. I черговій сесії 1914 р. за 1913 р.
25. LI черговій сесії 1915 р. за 1914 р.
26. LII черговій сесії 1916 р. за 1915 р.

2) Золотоніської міської думи – виборного розпорядчого органу міського самоврядування. Дума була заснована у 1785 р. відповідно до «Жалуваної грамоти містам» на засадах станового представництва. У Полтавській губернії у цей рік разом із Золотоніською були створені й інші міські думи: Градизька, Зінківська, Кобеляцька, Костянтиноградська, Кременчуцька, Лохвицька, Лубенська, Миргородська, Переяславська, Пирятинська, Полтавська, Прилуцька, Роменська та Хорольська. Одним із результатів міської реформи 1870 р. стала заміна станового представництва членів Золотоніської міської думи на представництво за майновим цензом. Виборче право було надано лише власникам нерухомого майна. Члени (гласні) Золотоніської міської думи обиралися на 4 роки. Виконавчим органом думи була Золотоніська міська управа, яку очолював міський голова, він же

був і головою міської думи. Золотоніська міська дума була ліквідована 20 лютого 1918 р. Серед знайдених золотоніських видань зафіксовані наступні : «Сборник обязательных постановлений, изданных Золотоношскою городскою думою для жителей г. Золотоноши, Полтавской губ.» (1912 р.) та «Отчет Золотоношской городской управы о приходе сумм в доход города за 1913 г.» (1913 р.).

III. КНИГИ, ЗМІСТ ЯКИХ ВІДОБРАЖАЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТНЬО-НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗОЛОТОНІСЬКОГО ПОВІТУ:

1) **Золотоніська жіноча гімназія** – відкрита, як прогімназія 26 вересня 1873 р. з одним підготовчим та трьома (перші три) класами гімназії. Перший набір склав 19 учениць. У 1898 р – відкритий 4-й клас, у 1902 р. – 5-й клас та інтернат для учениць, батьки яких проживали не у Золотоноші (4 орендовані будинки), у 1904 р. – прогімназія була перетворена на 7-ми класну гімназію, у 1907 р. – відкритий 8-й педагогічний клас, у 1909 р. – молодше відділення підготовчого класу у вигляді зразкової школи для дітей-християн. Гімназія проводила свою діяльність у орендованому/найманому будинку, який був побудований спеціально для неї Золотоніським повітовим земством (архітектор А. Балавенський). Щорічні звіти про діяльність гімназії друкувалися у «Отчетах» Золотоніської повітової управи. Відповідно до їхнього змісту маємо інформацію про педагогічний склад установи. Ми свідомі того, що ці дані не є остаточними, і доля кожної людини потребує окремого дослідження з уточненням біографічних даних.

Лікар гімназії – В. Ф. Греченко (1905–1909 рр.), П. Г. Шпагньова (до 9.03.1913 р.), О. Д. Шпагньов (з 31.12.1913 – у 1915 р.).

Опікун/почесний опікун гімназії – П. О. Білокопитова (1887–1896 рр.), Н. Д. Шліттер (у 1899 до 7.02.1913 р.), М. О.Кантакузіна (з 22.06.1913 р.).

Заступник опікуна гімназії – С. В. Півницький (1909–1910 рр.).

Опікунська рада – М.Є. Гайворонський (1873, 1882 рр.), М. М. Маркевич (1873 р.), М. Р. Кантакузін (1873, 1882, 1883 рр.), О. А. Савич (1873, 1883 рр.), І. В. Велецький (1882, 1883 рр.), П. М. Максимович (1882, 1883 рр.), О. М. Маркевич (1882, 1883 рр.), В. А. Іванов (1882, 1883 рр.), М. А. Савич (1882, 1883 рр.), В. В. Косюра (1882, 1883, 1908 рр.), М. В. Косюра (1882 р.), М. І. Левицький (1899 р.), І. І. Кучман (1899 р.), П. О. Терещенко

(1899, 1908 pp.), Ф. А. Василенко (1899–1916 pp.), Д. Г. Демченко (1899, 1908 pp.), Вяч. А. Ващенко-Захарченко (1908 p.), П. Я. Куличевський (1908 pp.), В. О. Петраш (1908 pp.), Г. Н. Саргіджанц (1908 p.), Вс. А. Ващенко-Захарченко (1910 p.), О. О. Велецький (1914–1916 pp.), В. І. Ігнатовський (1914–1916 pp.), С. М. Кантакузін (1914–1916 pp.), Д. П. Капніст (1914–1916 pp.), В. Р. Келлер (1914–1916), Д. Д. Косюра (1914–1916), Я. І. Кривошия (1908, 1914–1916 pp.), П. К. Ланге (1914–1916 pp.).

Начальник гімназії – Г. А. Томара (1887–1896 pp.), М. Г. Федорова (1899 p.), С. І. Алімова (1899 p.), М. Г. Семічева (з 18.02.1900 – у 1915 pp.).

Голова педагогічної ради – М. П. Іваницький-Василенко (1882–1883 pp.), О. Г. Безверхий (1887–1892 pp.), Л. Н. Медведков (1894–1895 pp.), М. С. Бобровніков (1896 p.), М. А. Канієвський (1899 p.), В. В. Личак (1899–1900 pp.), О. С. Величко (1903–1904 pp.), Г. Н. Саргіджанц (1908–1909 pp.), М. І. Парков (з 1.08.1909 – у 1915 p.); секретар педагогічної ради – О. І. Демидов (1905–1906 pp.), Є. С. Богуславський (з 7.08.1908 p.).

Учитель Закону Божого – свящ. Г. І. Билинський (1887–1892 pp.), свящ. С. В. Андрієвський (з 18.03.1893 – у 1915 p.).

Учитель предметів математичного циклу – М. П. Іваницький-Василенко (1882–1883 pp.), Є. С. Бобровнікова (1887–1904 pp.), І. І. Медведько (1904 p.), П. Д. Батлер (з 1.09.1904 до 1906 pp.), Г. Н. Вергин (до 1.08.1908 p.), Г. Г. Рубанович (з 1.08.1908 до 1914 pp.), П. Г. Сергучова (з 15.10.1908 – у 1909 pp.), В. І. Персидська (з 1.08.1904 до 15.09.1908 pp.), Л. П. Яворська (з 16.09.1910 p.), Д. Я. Ровлик (1915 p.).

Учитель – філолог російської мови та літератури – Ю. С. Іваницька (1882–1883 pp.), Є. К. Саєнко (1890–1900 pp.), Г. І. Чудаков (1904 p.), Г. П. Ніколаєнко (з 1.10.1904 до 1.07.1905 pp.), В. І. Богаєвський (1905–1906 pp.), Є. А. Ленчевська (з 1.09.1904 до 1.08.1908 pp.), О. А. Євсевська (з 1.08.1908 p.), М. П. Яновський (з 1.07.1908 до 5.02.1909 pp.), В. Г. Дмитровський (з 1.03 по 19.08.1909 p.), Б. М. Авер'янов (з 1.06.1910 p.), М. А. Іустинов (з 1.09.1909 – у 1914 pp.), Г. П. Ніколаєнко (з 1.10.1904 до 1.07.1905 pp.), Н. І. Стоянова (з 1.09.1912 – у 1915 pp.), К. Г. Угрюмова (1915 p.).

Учитель – філолог французької мови та літератури – М. В. Симеон (1904 p.), Ш. І. Батлер (1905–1906 pp.), Н. А. Ленчевська (1903 – до 1.08.1908 pp.), П. В. Галицька (до

29.08.1908 р.), М. П. Іванже (з 1.09.1908 до 23.01.1909 рр.), Є. М. Бутович (з 15.02.1909 р.), К. В. Волощук/Каливода (з 1.08.1912 – у 1914 рр.), К. Т. Бернер (1915 р.).

Учитель – філолог німецької мови та літератури – Л. В. Вальтер (з 1904 р.).

Учитель предметів історико-природничого напрямку – Л. Г. Голобородько (у 1882 р.), Х. Г. Соломаха (1893–1896 рр.), І. Г. Компанцев (1899 р.), С. І. Алімова (1899 р.), Ю. В. Рекало (1899–1900 рр.), А. М. Безверха (1890–1892 рр.), Н. А. Ленчевська (1903 до 1.08.1908 рр.), Л. І. Яцунов (з 16.08.1905 по 1.07.1908 рр.), Н. Н. Попова (з 1.08.1908 до 1.06.1910 рр.), Є. С. Богуславський (до 1.08.1910 р.), Н. І. Стоянова (з 1.09.1912 – у 1915 рр.), Є. В. Дергач (з 1.09.1913 – у 1915 рр.).

Класні дами – М. П. Зініна (1903–1904 рр.), Л. О. Гольштейн/Лінник (з 1.04.1904 р. до 1909 р., бібліотекар у 1905–1906 рр.), О. Л. Білецька (1.09.1904 – 21.12.1906 рр.), К. Н. Артем'єва (21.10.1904 – 1906 рр.), В. Н. Бобровнікова (з 21.12.1906 р.), Є. В. Подгородецька (1909 р.), М. П. Кройтер (з 6.10.1910 – 1914 рр.), Л. М. Резанова (до 7.03.1913 р.), Є. М. Виєзжая (з 20.03.1913 р.), К. Ф. Буділович (1915 р.), А. Л. Левицька (1915 р.), О. І. Рождественська (з 1.07.1903 р. – у 1915 рр.), О. Ф. Саммер/Терещенко (1911–1915 рр.), А. Ф. Тарасевич (з 4.07.1908 р. – 1915 рр.).

Учитель чистописання та малювання – Є. А. Томара/Савич (1886, 1887–1892 р.), Г. А. Слобожанінов (з 11.10.1910 – у 1913 рр.).

Учитель рукоділля – М. Ф. Запорозька (у 1887 до 1.09.1905 рр.), Л. Д. Кальнінг (з 1.09.1905 – у 1909 рр.), Н. К. Голембіовська (з 11.10.1911 – у 1915 рр.).

Учитель музики, танців, гімнастики – О. Ф. Дергач (1904 р.), Є. А. Ленчевська (з 1.09.1904 до 1.08.1908 рр.), О. О. Мальтова (з 1.09.1905 – у 1906 р.), Н. К. Овсяна (1905 р.), М. М. Балабан (1913–1915 рр.).

Учитель співів – І. Д. Яновський (1882 р.), М. В. Коломійцев (1888–1896 рр.), М. Л. Галат (у 1899 до 30.09.1908 рр.), В. Г. Сахновський (1909 р.), О. М. Конюшенко (1913–1914 рр.), К. Л. Лисенко (1915 р.).

Учитель підготовчого класу – О. І. Куклярська, Г. О. Богаєвська, Є. М. Сидоренко, В. В. Храпаль, М. А. Янчевська/Ставська.

Серед друкованої продукції м. Золотоноша нами виявлено лише одне видання, яке розкриває діяльність Золотоніської жіночої гімназії

у 1917 р. Це – «Статут «Українського Просвітного Гуртка Золотоношської дівочої гімназії». – Золотоноша, 1917».

2) Золотоніська чоловіча гімназія. Золотоніське земство на екстреному засіданні 21 квітня 1904 р. прийняло рішення про відкриття приватного чоловічого училища першого розряду з програмою класичних міністерських гімназій. Оскільки процес заснування училища потребував певного часу, земство пішло на переговори з В. С. Тутолмінім, який погодився відкрити на своє ім'я, а точніше перенести із м. Херсон до м. Золотоноша, його приватне училище другого розряду. Планувалося на початку навчального року відкрити у Золотоноші (буд. П. Д. Старицького) на ім'я завідувача В. С. Тутолміна приватне училище другого розряду з програмою класичних прогімназій. Фінансуватися навчальна установа повинна була цілком за місцевий земський кошт. Одночасно планувалося звернутися на ім'я міністра народної освіти з клопотанням про перетворення новозаснованого училища на земську класичну прогімназію з нового 1905/1906 навчального року. У вересні 1904 р. згідно постанови Золотоніських земських зборів 40-ї чергової сесії, Золотоніське земство відкрило чоловічий середній навчальний заклад – приватне училище другого розряду ім. В. С. Тутолміна. У 1904 р. до училища вступило 88 учнів.

На 1.01.1905 р. училище складалося з підготовчого (старше та молодше відділення), першого та другого класів. З початком 1905/1906 р. навчального року училище було перейменоване на Золотоніську 4-х класну чоловічу прогімназію В. С. Тутолміна з надання їй прав урядових прогімназій, з середини 1906 р. – Золотоніська земська класична 4-и класна прогімназія, з 1908 р. – 5-ти класна прогімназія, з 1909 р. – 6-ти класна, з 1910 р. – 7-и класна гімназія. Чоловіча гімназія функціонувала у спеціальному приміщенні, яке було побудоване за кошт Золотоніського земства у період з 1909 по 1910 р. (архітектор А. Балавенський). З 1911 р. при гімназії видавалася щорічна стипендія ім. І. С. Тургенева, фінансована Золотоніським земством. Щорічні звіти про діяльність гімназії друкувалися у «Отчетах» Золотоніської управи. Відповідно до їхнього змісту маємо інформацію про педагогічний склад установи. Ми свідомі того, що ці дані не є остаточними, і доля кожної людини потребує окремого дослідження з уточненням біографічних даних. Незважаючи на те, що установа за назвою «Чоловіча прогімназія В. С. Тутолміна» не існує на території Золотоніського земства з середини 1906 р., на с. 147 «Полтавського

календаря на 1909 р.» (Полтава, 1909) розміщена інформація про функціонування у м. Золотоноша навчальної установи за такою назвою¹⁰ разом із Золотоніською чоловічою земською прогімназією. Наші пошуки будь-якої інформації про продовження педагогічної діяльності В. С. Тутолміна у м. Золотоноша на даний час не принесли результатів. Питання залишається відкритим.

Почесний опікун – С. В. Лукашевич (1906 р.), Д. П. Капніст (на 1.01.1913 – на 1.01.1914 рр.), С. М. Кантакузін (на 1.01.1915 р.), А. М. Ніколаєв (на 1.01.1915 р.).

Завідувач (з 1905 р. – інспектор), учитель географії та історії – В. С. Тутолмін (1904, 1905 рр.), інспектор – Д. Г. Демченко (1906 р.), П. О. Ящинський (на 1.01.1907 р.), директор – Г. Н. Саргіджанц (на 1.01.1909 – на 1.01.1914 рр.), інспектор – М. М. Міртовський (на 1.01.1911 – на 1.01.1915 рр.).

Секретар – О. М. Корбут (на 1.01.1907 р.), Г. Ю. Ігнатенко (на 1.01.1909 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель Закону Божого – свящ. І. Г. Волков (1904 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель іноземних мов (французької та німецької) – К. А. Ленчевська (1904 – на 1.01.1913 рр.), французької – О. О. Абрі (на 1.01.1914 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель німецької мови – М. Ч. Зуфан (на 1.01.1909 – на 1.01.1910 рр.), Я. Г. Алтергот (на 1.01.1911 р.), Е. Г. Бейтельспахер (на 1.01.1913 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель природничої історії та географії – Б. К. Дорошкевич (до середини 1905 р.), географії – І. Д. Батлер (з середини 1905 р.), Д. Г. Демченко (з середини 1905 – на 1.01.1914 рр.), О. Є. Вікторов (на 1.01.1915 р.), А. Г. Гора (на 1.01.1915 р.).

Учитель географії та історії – Є. С. Богуславський (на 1.01.1909 – на 1.01.1914 рр.).

Учитель історії – О. В. Авраменко (на 1.01.1915 р.).

Учитель чистописання та малювання – Л. А. Волошинський (1904, 1905 рр.), І. Н. Афанасьєв (на 1.01.1909 р.), П. К. Ліхін (на 1.01.1910 р.), Г. А. Слобожанінов (на 1.01.1911 – на 1.01.1915 рр.).

---

¹⁰ Тутолмін В. С. – засновник з правом почесного опікуна, учитель історії та географії; М. К. Вишневський – інспектор і учитель математики, М. М. Прочаєв – священик, учитель Закону Божого, І. І. Лебедев – учитель природознавства, А. Д. Касалапов – учитель (за наймом) французької мови, М. Ч. Зуфан – учитель (за наймом) німецької мови, І. Н. Афанасьєв – учитель (за наймом) малювання та чистописання, О. Ф. Кюне – помічник класного наставника, секретар – Неделька.

Учитель співів – М. Л. Галат (1904, 1905 рр.), В. Г. Сахновський (1906 – на 1.01.1910 рр.).

Учитель підготовчого класу – О. І. Сагарда (1904, 1905 рр.), В. Якобі (з 1905 р.), І. Г. Кондратьєв (на 1.01.1911 р.), І. Ф. Рибальський (на 1.01.1913 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель (2-й) підготовчого класу – М. М. Лобунець (з 1905 – на 1.01.1910 рр.)

Учителі (за наймом) Золотоніського трикласного міського училища – О. С. Величко (1904 – до середини 1905 рр.), Я. В. Россинський (1904 – до травня 1905 рр.), М. Г. Брянський (1904 – до середини 1905 рр.).

Учитель історії та латинської мови – Л. І. Яцунов (з половини 1905–1906 рр.), М. М. Міртовський (на 1.01.1909 – на 1.01.1910 рр.).

Учитель латинської мови – В. О. Бершинський (на 1.01.1915 р.).

Учитель – А. М. Пономаренко (травень – липень 1905 р.).

Учитель математики – О. І. Демідов (з середини 1905 – 1906 рр.), І. І. Лебедєв (на 1.01.1909 р.), Г. О. Іванов (на 1.01.1915 р.).

Учитель математики та фізики – М. О. Злобинців (на 1.01.1910 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель словесності – В. І. Богаєвський (з половини 1905 – 1906 рр.), В. О. Заборський (на 1.01.1909 р.), І. В. Власовський (на 1.01.1910 – на 1.01.1914 рр.), П. Л. Адамович (на 1.01.1915 р.), М. О. Каменський (на 1.01.1915 р.).

Учитель словесності та латинської мови – О. Ф. Єфремов (на 1.01.1913 р.), Б. М. Авер'янов (на 1.01.1914 р.).

Учитель правознавства – Д. С. Крамаренко (на 1.01.1911 – на 1.01.1915 рр.).

Учитель гімнастики – П. М. Тищенко (на 1.01.1913 р.), В. О. Ястржембський (на 1.01.1914 р.).

Помічники класних наставників – Д. А. Маркіанов (1905 р.), С. Т. Воропай (1905 р.), О. Т. Мефедов (1906 р.), Ф. А. Шульга (на 1.01.1909 – на 1.01.1911рр.), В. Г. Сахновський (на 1.01.1911 – на 1.01.1915 рр.).

Лікар – В. Ф. Греченко (1905 – на 1.01.1915 рр.).

Серед друкованої продукції м. Золотоноша нами виявлено лише одне видання, яке розкриває діяльність Золотоніської чоловічої гімназії у 1909 р. Це – «Празднование столетнего юбилея со дня рождения Николая Васильевича Гоголя. 1809–1909 гг. – Золотоноша. – 36 с.».

3) **Золотоніської сільськогосподарської школи (нижче сільськогосподарське училище з 1911 р., з 1914 р. – ім. П. А. Столипіна)**, яка була відкрита відповідно до «Положення про нижчі сільськогосподарські школи (від 27 грудня 1883 р.) 30 вересня 1898 р. за ініціативи та фінансової підтримки Золотоніського земства. Школа була підзвітна Головному управлінню землевлаштування та землеробства. Мета навчальної установи полягала у розповсюдженні серед населення, переважно через практичні заняття, основ сільського господарства (садівництва, городництва, ковальсько-слюсарної та інших справ). Термін навчання – 4 роки. Статут школи затверджений 28 жовтня 1898 р. (*«Устав Золотоношской низшей сельскохозяйственной школы 1-го разряда. – Золотоноша, 1898»*; *«Устав Золотоношского низшего сельскохозяйственного училища. – К., 1911»*; *«Устав Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша, 1914»*). Звіти про роботу школи друкувалися щорічно (*«Отчет Золотоношской сельскохозяйственной школы 1-го разряда. I-я часть за 1899/1900 учебный год. II-я, III-я и IV-я части 1900 год. – Золотоноша, 1901»*; *«... за 1902 г. – Переяслав, 1903»*; *«... за 1905 р. – Золотоноша, 1906»*; *«... за 1907 р. – Золотоноша, 1908»*; *«... за 1910 р. – Золотоноша, 1911»*; *«... за 1912 год. – Золотоноша, 1913»*; *«Отчет Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина за 1913 год. – Золотоноша, 1914»*; *«... за 1914 год. – Золотоноша, 1915»*; *«... за 1915 год. – Золотоноша, 1916»*; *«... за 1916 год. – Золотоноша, 1917»*). Серед навчально-просвітницьких заходів школи варті уваги спеціальні курси з садівництва, городництва та ремонтної справи, вперше організовані з 24 травня по 24 червня 1906 р. Перших слухачів було 24 чоловіки, з них 20 – учителі земських народних шкіл Золотоніського повіту. Субсидювали проведення курсів Золотоніська повітова земська управа та Головне управління землевлаштування та землеробства. Навчання було безкоштовне. Вдала практика була продовжена і у 1917 р. (*«Программа курсов для увечных воинов по монтажу и ремонту сельскохозяйственных машин и орудий при Золотоношском сельскохозяйственном училище имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша, 1917»*; *«Программы курсов для увечных воинов по садоводству и огородничеству при Золотоношском сельскохозяйственном училище имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша, 1917»*).

Дослідне поле при Золотоніській сільськогосподарській школі – засноване у 1898 р. Збереглися звітні публікації про його роботу управляючого Золотоніською сільськогосподарською школою у 1900–1909 рр. М. Д. Семенова («*Результаты опытов Золотоношского опытного поля за 1903 и 1904 год. – Золотоноша, 1905*»; «*...за 1905. – Золотоноша, 1907*»; «*...за 1908. – Золотоноша, 1909*»; «*Золотоношское опытное поле, его организация, программа и технические приемы опытов. – Золотоноша, 1907*»). Додаткова інформація про роботу Золотоніського дослідного поля міститься у праці Б. О. Овсяннікова «Свод работ по 1911 год включительно четырех опытных полей Полтавской губернии: Золотоношского, Андреевского, Роменского и Прилукского. – Полтава : электр. тип. Д. Н. Подземского, 1914. – XX, 128 с.»

Щорічні звіти про діяльність сільськогосподарської школи друкувалися в «Отчетах» Золотоніської повітової земської управи та окремими примірниками. Відповідно до їхнього змісту маємо інформацію про педагогічний склад установи. Ми свідомі того, що ці дані не є остаточними, і доля кожної людини потребує окремого дослідження з уточненням біографічних даних.

Опiкун – С. В. Лукашевич (1899 – кінець 1906 рр.), Д. І. Тоцький (з 19.12.1906 – у 1915 рр.).

Управляющий – С. Ф. Анцибор (1899–1900 рр.), М. Д. Семенов (з 4 січня 1900 по 1.04. 1909 рр.), В. А. Здановський (з 1.04 по 28.09. 1909 р.), К. І. Голубов (з 28.09.1909 – 1913 рр.), А. С. Волощук (1914 – 1916 рр.).

Секретар – Ф. М. Павленко (з 1899 р.).

Учителі фахових предметів – О. П. Модестов (1899 р.), М. Т. Квітко (1899–1903 рр.), С. А. Воблієв (з 31.05.1900 по 15.10.1904 рр.), Гільдулін (1902–1904 рр.), В. І. Брезгунов (з 3.10.1905 р.), Г. І. Брезгунов (з 15.06.1907 р. – у 1913 р.), І. Ф. Сокальський (у 1909 – у 1913 р.), Ф. Г. Трофимець (з 1.02. 1909 р.), М. М. Фомін (з 12.07. 1909 р.), В. В. Астапов (1914 р.), В. А. Волков (1914 р.), Г. Л. Кушаков (1914 р.), І. Ф. Абумов (1915 р.), П. С. Бутко (1914–1915 рр.), І. П. Харченко (1914, 1915 рр.), В. Волощук (1915 р.), Я. І. Мар'єнко (1915 р.).

Учитель Закону Божого – С. В. Андрієвський (1899 – кінець 1902 рр.), М. І. Рудічев (з 12.11.1902 по 12.10. 1904 рр.), З. О. Гусаченко (з 8.11.1904 р. по 24.11.1909 р.), А. Міщенко (1909 – у 1915 рр.).

Учитель співів – М. Л. Галат (1899 р.).

Наглядач за дослідним полем – П. Ф. Любочка (8.11. 1904 р. до 13.01.1909 р.), І. І. Семенов (1909 р.).

Канторник – І. А. Богацький (1909 р.).

4) Золотоніських земських початкових училищ. З 1910 р. Золотоніське земство узяло на себе турботи з відкриття та ремонту навчальних приміщень, а з 1911 р. – і з побудови нових. На початок 1913 р. у Золотоніському повіті діяло 100 початкових училищ (98 однокласних, 1 двокласне, 1 міське), на кінець 1913 р. – зафіксовано 110 однокласних та 2 двокласних початкових училищ: Антипівське, Безпальчівське, Богданівське, Богодухівське, Богуславське, Богушковослобідчанське 1-е та 2-е Богушковослобідчанське, Бойківщинське, Бубнівське, Бубслобідське, Бузьківське, Бурдоносівське, Білоусівське, Більківське, Васютинське 1-е, Васютинське 2-е, Великоканівецьке, Великохутірське, Вершинозгарське, Вознесенське, Воїнськогреблянське, Вороб'ївське, Воронинське, Гельмязівське 1-е, Гельмязівське 2-е, Гладківщинське, Григор'ївське, Гусинське, Демківське, Денезьке, Деркачівське, Дмитрівське, Домантівське, Драбівське, Драбівецьке, Дубинське Гельмязівської волості, Дубинське Мельниківської волості, Єлизаветинське, Вереміївське 1-е, Вереміївське 2-е, Жовнинське 1-е, Жовнинське 2-е, Зорівське, Іркліївське 1-е, Іркліївське 2-е, Коврайське Гельмязівської волості, Коврайське Іркліївської волості, Козацьке, Калениківське, Кандибівське, Келебердянське, Кліщинське, Ковтунівське, Коробівське, Котлівське, Кропивнянське, Красіонівське, Краснохиженське, Хрестителівське, Хрестівське, Кривonosівське, Крупське, Крутківське, Лихолітське, Лукашівське Великобурімської волості, Лукашівське Вознесенської волості, Ліпльавське, Лялинське, Ляцівське, Малобурімське, Малоканівецьке, Маліївське, Мар'янівське, Матвіївське, Мельниківське, Мехедівське, Митлашівське, Митьківське, Мицалівське, Михайлівське, Мойсенське, Москаленківське, Мохначівське, Мутихське, Нерознако-Павликівське, Олімпіадівське, Павлівщинське, Панькосельське, Піщанське, Пищиківське, Подільське, Підставське, Прохорівське, Радиківське, Ревбинське, Рождественське, Решетківське, Самовицьке, Сизонівське, Скориківське, Скородистицьке, Софіївське, Староковрайське, Старосільське, Сушківське, Троїцьке, Хрущівське, Філевосорочинське, Чернобаївське, Чехівське, Шабельниківське, Щербинівське. Докладніша інформація про стан народних училищ Золотоніського повіту висвітлена у звіті інспектора М. Карпенка, надрукованого у Золотоноші (*«Отчет инспектора народных училищ V района Полтавской губернии о состоянии начальных училищ Золотоношского уезда в 1913 году. – Золотоноша, 1914»*).

IV. ВИДАННЯ ЗЕМСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ. До цієї групи золотоніських видань ми віднесли роботи наступних посадових осіб Золотоніського земства:

1) Золотаревського Петра Лавровича – надвірного радника, Золотоніського земського лікаря, лікаря-консультанта Золотоніської земської лікарні, члена Золотоніської земської медичної ради у 1883–1903 рр., директора Золотоніського повітового відділення опікунського комітету по в'язницям. Його робота *«Статистические данные и соображения о мерах борьбы с сифилисом и венерическими болезнями в Золотоношском уезде. – Золотоноша, 1896»*, є однією з перших монографічних видань, надрукованих у м. Золотоноша¹¹.

2) Новака Андрія Васильовича (1879 – після 1932 рр.?) – таксатора (лісовий технік, який займається улаштуванням та оцінкою лісових насаджень і вирубок) корпусу лісничих Золотоніського повіту, гласного від відомства державного майна Золотоніських повітових земських зборів з 1910 до 1914 рр., науковця. Його золотоніські роботи *«Краткий очерк работ в III песчано-овражном районе Полтавской губернии. Ч. 1. Укрепление песков»* та *«Краткий очерк работ в III песчано-овражном районе Полтавской губернии: [Ч. 1 : Укрепление и облесение песков. Ч. 2 : Укрепление оврагов]»* входять до класичних робіт з українського ґрунтознавства¹².

---

¹¹ Інша праця П. Л. Золотаревського – Медико-статистический отчет о движении населения и о состоянии земской медицины по Золотоношскому уезду за 1899 год // Приложение к отчету Золотоношской земской уездной управы за 1899 г. – Золотоноша, 1900. – С. 160–191.

Про нього: Золотаревский А. А. Генеалогия рода Золотаревских / сост. А. А. Золотаревский. – Кременчуг : тип. И. А. Диковского, 1890. – 24 с.

¹² Інші праці А. В. Новака:

- Краткое руководство по удобрению почв. – С.Пб. : тип. Артели печ. пр-ва, 1909. – X., 54 с.; 1910. – X., 54 с.;
- Общедоступное почвоведение. – С.Пб.: тип. М. Волковича, 1911. – 42 с.; С.Пб. : тип. журн. «Крестьян. земледелие», 1912. – 42 с.;
- Естественное возобновление сосны в сложных насаждениях на мергелях в Бузулукском бору Самарской области. – С.Пб. : типо-лит. М. П. Фроловой, 1912. – 49 с. – Отт. из вып. 22 «Известий Лесного института» за 1912 г.;
- Естественное возобновление сосны в сложных насаждениях на мергелях в Бузулуцком бору Самарской губ. // Из кабинета общего лесоводства : [сб. ст.] / Петербургский лесной институт. – С.Пб., 1912. – Вып. 22;
- Обработка почвы. – С.Пб. : тип. журн. «Крестьян. земледелие», 1913. – 30 с.;
- Оврагоукрепительная деятельность и почвоохранение. – Новочеркасск : тип. «Дон. жизнь», 1914. – 5 с. – Отт. из «Трудов 10-го Северокавказского мелиорационного съезда» в г. Новочеркасске 19–25 января 1914 р.;
- Полезахисні смуги. – К. : «Рад. селянин», 1929. – 24 с.;
- Матеріали до лісових смуг українського півдня. – Х. : [«Рад. селянин»], 1929. – [2], 34 с. – Окр. відбиток з вип. XIV «Трудів з лісодосвідної справи на Україні»;
- Ліси України та які землі придатні під них. – Х. : «Рад. селянин», 1928. – 54 с.;
- Кустарникова тара. – М. ; Л. : тип. им. Э. Соколовой, 1932. – 69 с.;
- Вироби з лози. – [Х.] : «Рад. селянин», 1929. – 88 с. та інші.

3) Храпаля Івана Георгійовича (1860-ті – після 1915 рр.) – педагога, публіциста, активного учасника монархічного руху у Києві, активного члена київського відділу Російської монархічної партії. На початку ХХ ст. працював учителем Київського двокласного училища. У 1911 р. за незаконні дії на посаді інспектора-учителя Гадяцького 4-х класного міського училища був переведений до Золотоноші. У період 1912–1915 рр. був інспектором Золотоніського міського чотирикласного училища, членом Золотоніської повітової училищної ради від міністерства народної освіти, інспектором Золотоніського вищого початкового училища, членом правління Золотоніського товариства допомоги матеріально незабезпеченим учням, завідувачем Золотоніським літнім театром та чайною опікунства про народну тверезість. У його «золотоніський період» у місцевій типографії побачили світ наступні роботи: «17-го октября. Русским детям. День чудесного спасения государя в 1888 году. Стихотворение», «14 ноября день рождения Ее Императорского Величества Государыни Императрицы Марии Федоровны. Русским людям» та «Новый орнано-цветовой метод начального обучения грамоте и относящиеся к нему педагогические статьи : [В 5 ч.: Введение; Общая дидактика; Старая методика и ее анализ; Теория новой методики; Практическая методика]¹³. Остання

---

¹³ Інші праці І. Г. Храпаля:

- Теория новой методики для «орнано-цветового метода мысли», к руководству начального обучения читать, писать и считать в семь дней по «орнано-цветовому методу мысли», изобретенному и изложенному теоретически после проверки *aposteriori*. – Луцк : типо-лит. С. Бонка, 1891. – 33 с.;
- 14-го ноября : [Стихотворение]. – Дубно : тип. А. Гордиевского, 1893. – 1 л.; К. : т-во «Печатня С. П. Яковлева», 1903. – 12 с.; К. : тип. т-ва Г. Л. Фронцкевича и К., [1907]. – 1 л.;
- Правила и программы для учащихся городских приходских училищ. – К. : т-во «Печатня С. П. Яковлева», 1903. – 40 с.;
- Русская правда: День 21 октября восшествие на престоле е.и.в. государя императора Николая Александровича самодержца всея России: [Стихотворение]. – К. : тип. Окр. Штаба, 1906. – 13 с.;
- Русская правда: Слово, сказанное на площади Городской думы и в зале перед молебствием о здравии государя императора 19 октября 1905 г. – К. : тип. т-ва Г. Л. Фронцкевича и К., [1906]. – 1 л.;
- Грамота : [Воззвание к народу о выборах в Государственную думу]. – К. : Русская печатня, [1907]. – 1 л.;
- «Двуглавый орел» : [Стихотворение]. – К. : тип. т-ва Г. Л. Фронцкевича и К., [1907]. – 1 л.;
- Русская правда: Басня-быль, посвящается г.г. членам 1–2 Государственной Думы и всем слепым поклонникам чуждого нам парламентаризма. – К. : Совет старшин Киево-Плосского отдела Русской монархической партии. – [1907]. – 1 л.;

робота, на наш погляд, є невиправдано забутою у педагогічному середовищі, хоча окремі елементи педагогічного підходу І. Храпаля варто було б узяти на озброєння.

4) Сергія Павловича Шелухіна (1864–1938 рр.; літературний псевдонім Сергій Павленко) – дворянина, видатного українського громадсько-політичного і державного діяча, правознавця, ученого, історика і поета. С. Шелухін за власний кошт надрукував у Золотоніській друкарні свої роздуми з приводу розвитку південної території України – «Чи бути чорноморській Німеччині? – Золотоноша, 1913»¹⁴, які є першою україномовною працею у списку золотоніських видань.

5) Івана Дем'яновича Штефана – губерньського секретаря, начальника Гельмязівського поштово-телеграфного відділення Золотоніської поштово-телеграфної контори V класу у 1909–1913 рр., голови Гельмязівського сільськогосподарського товариства, секретаря та казначея Гельмязівського товариства допомоги учням при Гельмязівському 4-и класному міському училищі ім. І. М. Гоптаренка.

-
- Русская правда: Басня-быль, посвящается бывшим, настоящим и будущим депутатам Государственной думы. – К. : Совет старшин Киево-Плосского отдела Русской монархической партии. – [1907]. – 1 л.;
  - Русская правда: 17-го октября день чудесного спасения государя в 1888 году : [Стихотворение]. – К. : тип. т-ва Г. Л. Фронцкевич и К., [1907]. – 1 л.;
  - Слово, сказанное депутатом Киевского отдела Русской монархической партии при представлении его величеству 27 марта в Царском селе. – К. : тип. газ. «Закон и правда», [1907]. – 2 с.;
  - Обучение грамоте и цифровому счету в семь дней или семь уроков по «органочетовому методу» мысли. Ч. V: Для преподавателей. Урок 1-й. – К., 1895. – 22, 8 с.
- ¹⁴ Інші праці С. Шелухіна:
- Н. В. Гоголь и Малорусское общество. – О. : тип. «Техник», 1909. – 42 с.;
  - Закон 14-го июня 1910 г. и поселяне-собственники (колонисты). – О. : тип. Фесенко Е. И., 1913. – 32 с.
  - Знання рідної мови для народності і творчості. – К. : вид-во «Український учитель», 1911. – 32 с.
  - Наша пісня. – К. : Шлях, 1918. – 24 с.
  - Звідки походить Русь: Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. – Прага, 1929. – 128 с.
  - Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. – Прага, 1936. – 248 с.
  - Варшавський договір між поляками й С. Петлюрою 21 квітня 1920 року. – Прага : вид-во «Нова Україна», 1926. – 40 с.; 1946. – 35 с. та інші.
- Про С. Шелухіна:
- Яцишина О. Я. Громадсько-політична та наукова діяльність С. П. Шелухіна: дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України / О. Я. Яцишина; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2004; Гетьманчук М. П. Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали / М. П. Гетьманчук, Я.Б. Турчин. – Л. : [Дослідно-вид. центр Наукового т-ва ім. Шевченка], 2006. – 214 с.

З метою організації процесу документообігу у сільськогосподарських товариствах Золотоніського повіту ним було написане «Краткое руководство для секретарей сельскохозйственнх обществ. – Золотоноша, 1913».

6) Миколи Єгоровича Горохова (1883 р., м. Єлецьк? – 1922/1924 рр.) – Золотоніського земського лікаря. Освіта – Московський університет. Дружина – Горохова (Волкова) Євдокія Василівна. Мав трьох синів. Брат Дмитра Єгоровича Горохова (1863–1921 рр.) – відомого російського дитячого хірурга, організатора системи охорони здоров'я та громадського діяча. У Золотоноші була надрукована одна з трьох знайдених його праць «Дорогу женщине» (Золотоноша, 1917)¹⁵.

7) Зіновія Лазаровича Гуткіна – бухгалтера Хоружевської економії. На початку 1930-х рр. З. Гуткін працював співробітником Всесоюзного комітету з харчування. У Золотоноші вийшла друком його праця «Руководство магазинерам и счетоводам хуторов и плантаций Хоружевской экономии. – Золотоноша, 1917»¹⁶.

8) Серед золотоніської друкованої продукції земських працівників нами виділяється т. зв. літературний пласт. До нього ми віднесли поетичні, художні та драматичні твори. Першим золотоніським друкованим художнім твором, яким нам вдалося зафіксувати є поема **Олександра Андрійовича Савича «Ганнуся. Ливобережна поема. – Золотоноша, 1891». О. Савич (1846–1902 рр.; літературний псевдонім Іван Тарасенко) – уродженець Золотоніського повіту, гласний Золотоніських повітових земських зборів, член**

---

¹⁵ Інші праці М. Горохова:

- Беседа о сыпном и возвратном тифах : В вопросах и ответах / санитарный врач Н. Е. Горохов. – Полтава : сан. просвет. секция Полт. губ. отд. здравоохранения, 1920. – 7 с.
- Меры предосторожности при уходе за больными сыпным тифом : Руководство для младшего медицинского персонала / санитарный врач Н. Е. Горохов. – Полтава : сан. просвет. секция Полт. губ. отд. здравоохранения, 1920. – 20 с.

¹⁶ Інші праці З. Гуткіна:

- Промфинплан предприятий общественного питания и руководство по его составлению. – М., 1931;
- Руководство к типовому плану счетов текущего счета основной деятельности. – М., 1935;
- Схема построения текущего учета на фабриках-кухнях. Руководство для счетных работников предприятий общественного питания. – М., 1932;
- Схема построения текущего учета в столовых. Номенклатура счетов баланса для средних и мелких столовых системы «Союзнарпит», типовая схема корреспонденции счетов и пояснения к ним. – М. ; Л., 1932 та ін.

попечительної ради Золотоніської жіночої земської прогімназії, український письменник, правник, член Лубенського окружного суду. Твір «Ганнуся» є першою літературною друкованою роботою у м. Золотоноша¹⁷.

9) Після успішного відкриття Золотоніського повітового театру у 1897 р. і схвальних відгуків на його постановки, у Золотоноші були надруковані драматичні твори дворянина, завідувача Золотоніським казенним винним складом № 8 у 1913 р., постановника спектаклів, одного із активних діячів Золотоніського повітового комітету про народну твердість **Володимира Степановича Война** – «Змовини, або наскочыла коса на камінь. Украинская народная сценка с натуры. В 1-м действии. – Золотоноша, 1913» та «Не той злодій, що краде, а той, що ловиться. Шутка в 1 действии. – Золотоноша, 1913»¹⁸. Українська радянська акторка театру і кіно Н. Ужвій згадувала, як вона разом з учительками першого ступеню, Катериною Білоштан та Тетяною Гумелею, випадково потрапила на спектакль золотоніського аматорського драмгуртка, який був достатньо популярний у місті. У своїх споминах вона зазначала: «разом з колегами підходжу до акцизного чиновника з Товариства тверезості Володимира Войне (постановнику спектаклів) зі сльозливим проханням: «Візьміть мене... Я вчителька... Біженка... Дуже люблю театр». – «Ну що ж, товаришко біженко, спробуйте!..». «Театральною справою» у Золотоноші тоді заправляли ветеринарний лікар М. Крутиков, агроном Є. Падалка та майстер самодіяльності А. Балавенський».

10) У літературному жанрі реалізовував свій таланти і випускник Київської духовної академії, учитель російської мови, літератури та

---

¹⁷ Інші праці О. Савича:

- Дид Оверко. Правобережна поема. – К. : изд. Южно-русского книгоиздательства Ф. А. Иогансона, 1896. – 100, [1] с.;
- Кирило. Свитова поема. – К. : [б.и.], 1896. – 59, [3] с.;
- На Україні. Вірші, пісні і переспіви Івана Тарасенка 1889 р. – К. : [б.и.], 1889. – разд. паг. та інші. На титульній сторінці «Дід Оверко» є дарчий напис: «Глибокоуважаемому Владимиру Павловичу Науменко от автора»; на титульній сторінці «Ганнусі» – «Всемиповажаемому Василию Пилиповичу Степаненку от автора». Архівні матеріали знаходяться у ЦДІАУ м. Київ. – Ф. 1399, 9 од зб., 1842–1900.

¹⁸ Інший твір В. Война – Карманный хозяйственный календарь на 1892 год (высокосный), содержащий в себе, кроме всех необходимых календарных сведений, множество разного рода советов, наставлений и рецептов по части домоводства, сельского хозяйства, медицины, гигиены и проч: С прил. О найме на сельские работы. – Х. : тип. А. Даре, 1892. – VIII, 164 с.

педагогіки Золотоніської жіночої гімназії **Михайло Арсенійович Іустинов**. За його авторства у Золотоноші було надруковано два твори, перший – драматичний етюд «В тумане смуты. – Золотоноша, 1914», другий – нарис життя та творчості російського письменника В. Гончарова – «Певец старой правды: И. А. Гончаров: (1812–1912). – Золотоноша, 1912»¹⁹.

11) Зміна соціально-політичних орієнтирів у країні у 1917 р. позначилася і на асортименті книговидавничої продукції Золотоноші. 29 квітня цього року внаслідок розпаду місцевої національно-культурної організації «Громада»²⁰, силами її культурно-громадських діячів на чолі з учителем математики Золотоніської чоловічої гімназії **Михайлом Олександровичем Злобинцевим**²¹ та громадсько-політичним діячем **Андрієм Миколайовичем Ливицьким**²² була створена позапартійна просвітницька організація «Просвіта». На початок вересня 1917 р. у Золотоніському повіті діяло 13 осередків «Просвіти», членами яких були переважно вчителі та представники сільської інтелігенції. Згодом представники усіх просвітянських організацій повіту об'єдналися у спілку «Просвіта», керівництво якою

---

¹⁹ Інші праці М. Іустинова:

- Краткое руководство по экспериментальной педагогике: Для учителей высших начальных училищ и начальных школ. – М. : тип. В. С. Спиридонова, 1914. – 63 с.;
- Хрестоматия объяснительного чтения: Для VIII педагогического класса женских гимназий и для учителей семинарий. – М. : тип. В. С. Спиридонов, 1914. – 144 с.;
- Детские грезы : Пьесы в стихах для младшего школьного возраста. – Пг. : М. М. Гутзац, 1917. – 64 с. – (Содерж. : Животный мир осенью; Сон зимы; Новый год; Остров Эмбрион; Почетный скворец);
- Материалы для грамматического разбора по русскому языку в нерусских школах (5–10 кл.). – Баку : тип. «Красный Восток», 1947. – 85 с.
- Грамматика русского языка. Учебник для азербайж. семилет. и сред. школы. Ч. 1-2 / Н. А. Богданов, М. А. Иустинов. – Баку : Азернешр, 1952. – 288+92 с.; изд. 2-е, переработ, 1953. – 288+115 с.; изд. 3-е, испр. Ч. 1-2, 1954. – 275+115 с.
- Грамматика русского языка: (фонетика, морфология, синтаксис) : учебн. для 5–7 кл. азерб. семилет. и сред. школы / Н. А. Богданов, М. А. Устинов. – Баку : Азернешр, 1956. – 392 с.; 2-е изд. – 1957. – 392 с.; 3-е изд. – 1958. – 392 с. ; 4-е изд. – 1959. – 391 с.; 5-е изд. – 1960. – 391 с. та інші.

²⁰ «Громада» створена у Золотоноші у 1906 р. на чолі з М. Злобинцевим.

²¹ Детальніше про М. О. Злобинцева на с. 157-165.

²² Ливицький А. М. (1879, х. Красний Кут, с. Ліпляве Золотоніського повіту – 1954, Карслруе) – український громадсько-політичний діяч, Президент УНР в екзилі з 1926 р. З березня по серпень 1917 р. – Золотоніський повітовий комісар. Як делегат Всеукраїнського селянського з'їзду від Золотоніського повіту був обраний до складу ЦК Селянської спілки і став членом УЦР. Від серпня 1917 по травень 1918 р. був гласним Золотоніських повітових земських зборів, головою Золотоніських повітових земських зборів, почесним мировим суддею Золотоніського повіту.

здійснювала рада спілки. До неї увійшли М. Злобинців, Є. Воропай, К. Міщенко, О. Філь, Є. Падалка та ін. Серед напрямків своєї діяльності просвітяни прагнули реалізувати й амбітні видавничі проекти. Український історик Я. Ісаєвич визначив спрямованість Золотоніської «Просвіти» як «національно-орієнтоване видавництво» в когорті інших міст, як то Кролевець, Більськ, Глухів, Черкаси, Сміла, Лубни та інші²³. У 1917 р. було започатковано друк просвітянських газет «Вільне слово»²⁴ і «Вісті «Просвіти»»²⁵. До новоствореної видавничої серії «Видання Золотоношського Товариства Просвіти» у Золотоноші ввійшли 6 книг. Зокрема: «Статут Просвіти» (№1), «Вісті «Просвіти» (№2), М. Злобинців «Про землю» (№3), М. Злобинців «Автономія України» (№4), М. Злобинців «Найкращі здобутки великої Французької Революції» (№5) та М. Домонтовича «Українські революційні пісні 1905 р. і раніше» (№6). «Просвіта» мала свою книгарню на одній із центральних вулиць м. Золотоноша – вул. Кременчуцькій, в якій кожен охочий міг придбати весь асортимент книжкової продукції Товариства. 5 липня газета «Вільне слово» писала: «Спрос на книжки небувалий. Що виходе з друкарень, те зараз же розхватається, розкупується майже на місці, до сел же ледве-ледве та й то коли-не-коли дійде що небудь, а селам сі зрозумілі книжки найпотрібніші». За авторства М. Злобинціва, як члена «Просвіти», у Золотоноші було надруковано ще кілька його робіт, наприклад «Дрібнички (з натури або з людських переказів). – Золотоноша, 1917», «Арихметика: Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Ч. 1: Цілі числа. – Золотоноша, 1917», «Арихметика. Ч. II. Дробі, відношення, пропорціональні величини, проценти, пропорціональний поділ, змішування. Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. – Золотоноша, 1918», «Дід та Коза. Дитяча п'єса за співами. – Золотоноша, 1919». Видання «Арифметики» було рекомендовано з'їздом учителів Золотоніського повіту і здійснено за активної підтримки Л. І. Болеславського.

12) Директор центру культурологічних та етнополітичних досліджень імені Іларіона Київського В. Яременко стверджує, що

---

²³ Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Л., 2002. – С. 408.

²⁴ «Вільне слово» видавалося спільно із Золотоніським кооперативним товариством. З 1 липня 1917 р. газета виходила двічі на тиждень. За 1917–1918 рр. вийшло понад 60 номерів «Вільного слова», яке редагував один з найактивніших членів «Просвіти» Валентин Ус.

²⁵ Перший номер «Вісті «Просвіти» вийшов 21 травня 1917 р., на першій сторінці якого було сформульоване гасло організації – «Допомога просвіті рідного темного народу».

видавництво «Вільна думка» створив у Золотоноші **Олелько Островський**²⁶. Наші дослідження золотоніського книгодрукування дають підстави говорити не про видавництво, а про ще дві видавничі серії/проекти під назвою «Видавництво «Вільна думка» та «Видавництво «Історична белетристика», автором видань яких дійсно був О. Островський.

Олелько Павлович Островський (25.06.1887 – 24.06.1919 рр.) – актор, режисер, письменник, драматург. Народився у Золотоноші у родині справника. Писарював писарем у золотоніського нотаріуса П. Мушкета. Був членом Золотоніської повітової «Громади». Активний учасник подій 1905–1907 рр. як член РУПу. Після 1907 р. – актор Львівського українського театру у м. Коломия. У 1914–1916 рр. перебував у лавах Російської армії на Південно-Західному та Кавказькому фронтах. Після повернення з Кавказу недовгий час перебував у Золотоноші, де опублікував чотири твори: драми «Гетьман Іван Мазепа» (*Гетьман Іван Мазепа : Драма на 5 дій. – Золотоноша, 1918.*) та «Стрільці» (*Стрільці: драма на 4 дії. – Золотоноша, 1918.*), п'єсу «Нірвана» (*Нірвана: П'єса на 5 дій і 6 одмін. – Золотоноша, 1918.*), а також історичне оповідання «Руйнування Батурина» (*Руйнування Батурина (1708 р.) : Історичне оповідання. – 2-е вид., випр. – Золотоноша, 1918.*). У 1918 р. – Олелько Павлович – фундатор і керівник військового формування «Золотоніський курінь», докладав багато зусиль до ліквідації анархії у Золотоніському повіті. У 1919 р. очолював у Полтаві Товариство українських драматичних артистів. Розстріляний за наказом голови Полтавського губвиконкому Я. Дробніса за звинуваченням у «петлюрівщині». На його честь названо одну з вулиць м. Золотоноша.

До проекту «**Видавництво «Вільна думка»** увійшло п'ять робіт О. Островського, з яких дві були надруковані у Золотоноші:

- Хведоркова груша: Оповідання. – [К.] : друк І. І. Горбунова, 1908. – 14 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 1;
- Сільська честь: П'єса на 4 дії. – Х. : друк. «Печатник», 1914. – 72 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 2;
- Стрільці: Драма на 4 дії. – Золотоноша : друк. Рабиновича і Шефтеля, 1918. – 72 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 3;
- Гетьман Іван Мазепа : Драма на 5 дій.– Золотоноша : друк. Рабиновича і Шефтеля, 1918. – 107 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 4;

---

²⁶ Подзвін по безсудно убієнному Олельку Островському (до 90-річчя вбивста) // Персонал-Плюс. – 2010. – № 1 (355). – 13–19 січня.

- Нірвана: П'єса на 5 дій і 6 одмін. – Золотоноша : друк. Рабиновича і Шефтеля, 1918. – 87 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 5.

До проекту «Видавництво «Історична белетристика» увійшло 8 робіт О. Островського, з яких лише одна у 2-му виданні була надрукована у Золотоноші:

- Облога Вінниці (1651 р.) Історичне оповідання. – Х., 1914. – 32 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 1;

- Корсунь. (1648). Історичне оповідання. – 2-е вид. – Х., 1914. – 64 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 2;

- Іван Богун полковник Вінницький (1651). Історичне оповідання. – 2-е вид. – К., 1918. – 91 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 3;

- Данило Нечай. (1651). Історична повість. – Х., 1914. – 84 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 4;

- Руйнування Батурина (1708 р.) : Історичне оповідання. – 2-е вид., випр. – Золотоноша : друк. Рабиновича і Шефтеля, 1918. – 30 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 5;

- Жовті Води. Історичне оповідання. – Катеринодар : вид. «Кубанського козачого листка», 1912. – 28 с. – Серія «Видання історичних книг Кубанського Козачого листка, ч. 1»; 2-е вид. – К., 1918. – 38 с. – Серія «Історична белетристика», число 6;

- Руйнування Чортомлицької Січі (1709 р.): Історичне оповідання. – К., 1918. – 67 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 7;

- Полтава (1709 р.): Історичне оповідання. – К. : Польський друкар, 1918. – 60 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», число 8.

13) Репертуар золотоніської літературної книжкової продукції у 1919 р. поповнився збіркою новел українського громадсько-політичного діяча **Олександра Григоровича Грудницького** «П'ять брисків пензля»²⁷.

14) Друк усіх вищезазначених наукових та літературних творів у Золотоноші є логічним і зрозумілим, беручи до уваги той факт, що їхні автори у визначений період працювали у місті чи були дотичними до золотоніських подій. Єдиною нерозв'язаною для нас загадкою залишилася поява у Золотоноші збірки віршів **Георгія Павлюченка** (літ. псевдонім Юрій Светлий) «Созвучья души»

---

²⁷ Про О. Грудницького детальніше на с. 120-128, 129-138.

(«Созвучья души». Стихотворения. – Золотоноша : тип. Лепского и Бурмана, 1916. – 24 с.). Нам не вдалося знайти бодай невеликої інформації про зв'язок Ю. Павлюченка із Золотоношею чи бодай з Україною²⁸.

15) До золотоніських друкованих літературних творів ми віднесли і збірку віршів Т. Г. Шевченка, підготовлену Шевченківською комісією до відзначення 58-х роковин від часу смерті поета – «Дитяче Шевченкове свято: На спомин діткам про святкування 58-х роковин смерті Т. Г. Шевченка, 11 березоля 1919 року» (Золотоноша, 1919). До збірки, окрім короткого нарису про життя Т. Шевченка, увійшли наступні твори: «Заповіт», «Учітеся, брати мої», «Минають дні», «Мені однаково», «І досі сниться», «Розрита могила», «Сонце заходить», «Ой, нап'юся пива, меду», «Мати», «Мені тринадцятий минало» та інші. Варто зазначити, що Золотоніське земство у свій час проводило активну діяльність зі вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. Так, у 1904 р. Золотоніське земство порушило питання про будівництво повноцінного пам'ятника Т. Г. Шевченку у м. Київ до 100-річчя від дня його народження. З цією метою 17 вересня 1904 р. Золотоніська повітова земська управа ухвалила щорічними асигнуваннями встановити спеціальний фонд на побудову пам'ятника Т. Шевченку. Було обрано комісію для напрацювання проекту пам'ятника та виконання інших організаційних функцій. Прикметно, що за постанову земського зібрання «Про спорудження пам'ятника поету Т. Г. Шевченку» проголосувала абсолютна більшість гласних (за виключенням однієї особи), а до комісії зі спорудження пам'ятника увійшли голова земської управи Степан Васильович Лукашевич та авторитетні гласні Іван Васильович Лучицький і Володимир Павлович Науменко. Одночасно звернулися до Міністерства внутрішніх справ за дозволом земству організувати збирання по всій Російській імперії коштів на спорудження пам'ятника. 22 квітня 1905 р. Золотоніське земство отримало міністерський дозвіл на оголошення збору коштів лише в межах Полтавської губернії. Золотоніському земству належить й ініціатива щодо опублікування повної версії «Кобзаря» Т. Шевченка²⁹.

Інформація про вшанування пам'яті Т. Шевченка у 1919 р. на Золотоніщині у краєзнавчій історіографії є вкрай обмеженою. Тим

²⁸ Детальніше про Г. Павлюченка на с. 105-106.

²⁹ Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2008. – С. 113.

більше було приємно дізнатися про результати пошукової роботи харківського краєзнавця, уродженця с. Великий Хутір Драбівського району (до 20-х рр. ХХ ст. Золотоніського повіту) В. П. Козоріза, який звернув увагу на дещо призабуту публікацію 1964 р. краєзнавця, директора Золотоніського краєзнавчого музею М. Ф. Пономаренка. Вважаємо за потрібне зацитувати уривок зі статті М. Ф. Пономаренка, який у повній мірі охарактеризував масштаб шевченківських святкувань у 1919 р.: «Так, у наказі № 32 Золотоніського ревкому від 27 лютого 1919 року, опублікованому в повітовій газеті «Український комунар», що видавалась інформаційним відділом Золотоніського повітового ревкому вказувалось: «Всім комісаріатам, громадським установам та торговим підприємствам м. Золотоноша й повіту Ревком наказує в день роковин народження та смерті Славетного Співця про волю Т. Г. Шевченка 10 та 11 березоля нового стиля 1919 року, праці не проводить». Комісар освіти Золотоніського повіту звертав увагу завідуючих шкіл на хорошу організацію і проведення ювілею великого Кобзаря: «Прошу вжити заходів, – говорилося в його наказі, – аби 10 та 11 березоля у всіх школах повіту було урочисто святковано пам'ять генія України Т. Шевченка. На сі дні учні мусять бути звільнені від науки» («Український комунар», 19.11.1919, наказ № 3).

У спеціальному Зверненні комісара освіти до всіх вчителів шкіл повіту пропонувалось «неодмінно влаштувати урочисте Шевченківське свято: для дорослих 25, а для дітей 26 лютого (старого стиля). Учителство повинно подбати, щоб це національне свято у вільній Україні, про яку мріяв Тарас Шевченко, було улаштовано якнайкраще».

Про те, як здійснювались ці накази і розпорядження, як населення Драбівщини вперше за Радянської влади відзначило Шевченківські дні, свідчать повідомлення волосних комісарів освіти на ім'я ревкому.

10 і 11 березня 1919 року вся Драбівщина, починаючи від містечка Драбова й закінчуючи найглухішими хуторами урочисто відзначила 105-у річницю з дня народження Т. Г. Шевченка. Це було справді всенародне свято, сповнене безмежної любові до відомого поета України.

«10, 11 березоля, – пишеться в «Хроніці» з с. Великого Хутора, – в дні народження і смерті славетного співця України Т. Г. Шевченка у нас в селі в помешканні теж відбулось урочисте свято. За кілька день до цього склалась нарада селян і учителів місцевої школи, котра намітила програму і розподілила між собою працю.

10-го в 4 г.д. відбулось свято для дорослих. Не дивлячись на непогоду, зібралась селян повна зала, котра була уквітчана ялинкою і рушником. Відкрилась сцена, на котрій стояв портрет Т. Г., убраний теж ялиною і рушником, закритий прапором. В мить відкриття сцени по бокам портрета стояли хлопець з косою і дівчина з граблями, а посередині сидів козак-запорожець. Українка почала підіймати прапор, а десь далеко за сценою лунали слова пісні, а хлопчик років 10, звертаючись до портрета казав: «Встань-но батьку, подивися що діється в світі: встали волю добувати усі твої діти». Після чого хор в переміжку з декламацією виконав багато пісень.

Не вірилось, що це є дійсність. Здавалось, що це мрія. Селянам навіть не вірилось, щоб у їх селі, в котрому окрім самогонки немає, казалось, нічого кращого, не вірилось, щоб хлопчик або дівчина 10–12 років кликала їх на працю задля України. Особливо гарне вражіння зробила на селян жива картина «Лірник». Сидячи на сцені з поводитарем, обвішаним торбинками, оточений хлопцями і дівчатами, дуже гарно він виповняв «Думи мої, думи мої...» на кобзі. Кобзар скінчив, тишина. Є навіть такі, що плачуть. Хвилина... встає запорожець з оголеною шаблею і гучно залунав його голос по всій залі: він кличе селян витягти плуги з провалля і в темну ніч кувати з них мечі, добувати волю... Знову не вірилось, казалось, що це тільки сон.

Свято закінчилось о 10 г. вечора. Висловлюємо щиру подяку за працю тт. Комісару військових справ М. С. Позняхівському, І. І. Ігнатенку і всім учителям. Волосна Трудова Рада («Український комунар», № 9, 28.ІІІ.1919).

Військовий комісар Білоусівської волості Лістровий надіслав голові Золотоніського повітового ревкому повідомлення про святкування Шевченківських днів у Білоусівській волості: «10 березоля збулось урочисте святкування пам'яті батька Т. Г. Шевченка. По селах Білоусівської волості були відслужені молебні, де було багато людності, всі службові особи після закінчення молебня, палко привітали присутніх. Від усієї людності і волості привітаю і окликаюсь до Вас, товариші борці за владу і волю трудящихся» («Український комунар», № 8, 20.ІІІ.1919)»³⁰.

V. КНИГИ, ЗМІСТ ЯКИХ ВІДОБРАЖАЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДАНЬ ЗОЛОТОНІСЬКОГО ПОВІТУ.

1) Благодійні товариства. Книжковий репертуар золотоніського видавництва частково дає уявлення про реалізацію у

³⁰ Пономаренко М. Перші шевченківські свята / М. Пономаренко // Прапор Жовтня. – 1964. – № 31 (12 травня).

межах Золотоніського земства благодійницької програми («общественного презрения») та діяльність благодійних громадських об'єднань. На кошти Золотоніського повітового та Полтавського губернського земства у повіті існували: богадільня, притулок для хронічних хворих (с. Малі Канівці, окреме приміщення земської лікарні); субсидювалась діяльність благодійних громадських організації та виділялась щорічна фінансова допомога сиротам, інвалідам і людям похилого віку. Золотоніська богадільня була заснована у 1890 р. Золотоніським повітовим та Полтавським губернським земствами на честь спасіння августійшої родини Романових 17 жовтня 1888 року у Борках. Призначення – «призрение в ней неимущих и неспособных к труду лиц Золотоношского уезда, без различия пола, возраста и сословия». Управління богадільнею здійснювалося попечительською радою у складі представників Золотоніських повітових земських зборів. Приміщення богадільні розташовувалося спочатку у м. Золотоноша, а з 8.03.1913 р. було переведено до с. Чернобай Золотоніського повіту.

До кінця 1919 р. у Золотоніському повіті діяли наступні благодійні організації:

- **Товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням у м. Золотоноша** було засноване у 1899 р. з метою попечительства учнів Золотоніської жіночої гімназії та чоловічої прогімназії, а також студентів-медиків для забезпечення в майбутньому Золотоніського повіту фаховими лікарями. Товариство існувало за фінансової підтримки Золотоніського земства. Голова Товариства – П. О. Шліттер (1913 р.), голова правління – Б. О. Ходачинський (1909 р.), О. В. Тоцька (1914 р.), члени – С. М. Андреев, С. В. Андрієвський, М. С. Бобровніков, Є. С. Богуславський, І. Г. Волков, А. Д. Гірс, К. І. Голубов, Д. Г. Демченко, І. О. Каланчук, Д. Д. Касалапов, М. С. Мержвинська, О. А. Мінченко, М. М. Міртовський, А. Д. Самотія, Г. Н. Саргіджанц, М. Д. Семенов, М. Г. Семічева, І. Г. Храпаль, Є. Н. Яковлева (*Устав Золотоношского Общества вспомоществования нуждающимся учащимся : [утвержден 19 марта 1899 г.]*. – Золотоноша, [1907]).

- **Золотоніське благодійне товариство** створено у 1896 р. з метою здійснення добродійних акцій та турботи про дітей-сиріт. Золотоніське земство щорічно (з 1911 р.) виділяло кошти (напр. у 1913 р. – 1000 руб.) на утримання при Товаристві дитячого притулку-сиротинця за умови входження до ради Товариства на правах повноправного члена, представника від земства. На 1.01.1914 р. у

притулку було 44 дитини (від 3 до 12 років), з них 21 дівчина та 23 хлопця. При притулку існувала школа, у якій на початок 1914 р. навчалися 27 дітей, 16 з яких брали участь у церковному хорі Золотоніської Кладбищенської церкви. За притулком числилася сільськогосподарська земля/город, на якій працювали діти; дві швейні машини, які дозволяли задовольняти потреби дітей у білизні та одязі. На території сиротинця були побудовані лазня, пральня, їдальня, кладова, колодязь, водогін (з колодязя до бані та будинку). Голова Товариства – В. В. Косюра (з 1900 р.), заст. голови – М. О. Тимченко (1900 р.), І. Г. Андрієнко (1909 р.), М. Г. Семічева (з 1909 р.), члени – В. П. Бабинін, Д. Г. Демченко, В. І. Ігнатовський, Ф. А. Каришковський, Д. Д. Касалапов, О. П. Кондратєв, Д. Д. Косюра, Д. П. Кравчинський, М. І. Левицький, П. М. Лепський, С. В. Лукашевич, П. М. Максимович, О. С. Паркова, І. Г. Сафронов, О. О. Тимченко, Я. М. Цареградський, секретар – О. Д. Жигадло (1900 р.), П. Я. Куличевський (1909 р.) І. О. Каланчук (1913 р.), скарбник – М. С. Мержвинська, наглядач (голова опікунської ради) дитячого сиротинця – М. М. Ловчицька/Ловгацька (1906 р.), Є. Д. Мержвинський (1906 р.), О. В. Марковська (1909 р.), почесний опікун – ігуменя Красногірського Іоано-Богословського другокласного жіночого монастиря (*«Устав Золотоношского благотворительного общества. – Золотоноша, 1896»*).

- **Товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням у м-ку Гельмязів Золотоніського повіту** – благодійне Товариство, яке мало на меті допомогу дітям-учням 4-х класного училища ім. І. М. Гоптаренка. Голова – О. Соломаха (з 1913 р.), заст. голови – баронеса О. Фон-Бремзен (з 1913 р.), член правління – А. Школенко (з 1913 р.), секретар/скарбник – І. Штефан (з 1913 р.), почесний член – О. Ільяшенко (з 1913 р.) (*«Устав Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Гельмязовского 4-х классного городского училища имени И. М. Гоптаренка. – Золотоноша, 1913»*; *«Отчет о деятельности Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Гельмязовского 4-х классного городского училища имени И. М. Гоптаренка. за 1912 год. – Золотоноша, [1913]»*).

- **Єврейське благодійне товариство у м. Золотоноша** (*«Устав Золотоношского еврейского благотворительного общества. – Золотоноша, 1908.; Отчет о деятельности Золотоношского еврейского благотворительного общества за 1911–1912 г. – Золотоноша, 1912–1913»*). Стосовно єврейського населення, яке

проживало у Золотоноші відомо наступне: у 1799 р. – зафіксовано 55 євреїв-купців, у 1847 р. – 1001 чол., 1865 р. – 1864 чол. (27 %), 1897 – 2769 чол. (31,7 %), у 1920 р. – 6434 чол., у 1923 р. – 6022 чол., у 1926 р. – 5180 чол. (33,5 %), у 1939 р. – 2087 чол. У 1865 р. у місті діяло 3 синагоги. Головою равінського суду був Матус Бурштейн. 21 жовтня 1905 р. – зафіксовано погром євреїв у Золотоноші. У 1908 р. було створено **жіноче благодійне товариство**; у 1909 р. у громади міста була талмуд-тора та громадське жіноче єврейське училище. У 1915 р. у місті був створений комітет «Поалей Цин», за сприяння якого були відкриті єврейська столова та вечірні курси для дорослих євреїв.

Серед друкованої продукції м. Золотоноша нами був виявлений і примірник «Статуту» **Товариства розповсюдження серед мешканців с. Мельники Гадяцького повіту Полтавської губернії морально-тверезого життя та позашкільної освіти** («Устав Мельниковского общества распространения среди жителей нравственно-трезвой жизни и внешкольного образования. – Золотоноша, 1914»). Створення товариств подібного спрямування було ініційоване православною церквою з метою припинення пияцтва серед сільського населення. Нам ще потрібно буде з'ясувати, чому цей «Статут» був надрукований саме у Золотоноші і скільки таких товариств існувало хоча б у межах Полтавської губернії. На сьогодні володіємо інформацією лише про діяльність у Полтаві з 1913 р. «Товариства розповсюдження морально-тверезого життя та позашкільної освіти»³¹.

2) Товариства за інтересами.

- **Золотоніське товариство правильного полювання** створене 15 вересня 1912 р. («Устав Золотоношского общества правильной охоты: [утв. 15 сентября 1912 г.]. – Золотоноша, 1912»). Мета: забезпечення членам Товариства можливостей для правильного та зручного полювання; сприяння у збереженні та розмноженні тварин і птахів для полювання; завдання – сприяти розповсюдженню понять про правильне полювання, про корисних та шкідливих тварин і птахів шляхом організації зборів, читань та лекцій; сприяти зменшенню загрози при користуванні зброєю та розповсюдженню знань про стрільбу із нарізної та гладкоствольної зброї. Для порівняння: на

---

³¹ Несвицкий А. А. Пьянство как бедствие народное. : Народное чтение доктора А. А. Несвицкого в Полтаве на Кобищанах, в Школе Отечественной войны 22 декабря 1913 г. при открытии Общества распространения нравственно-трезвой жизни и внешкольного образования. – Полтава : электр. типо-лит. губ. правл., 1913. – 22 с.

території України за нашими даними діяли: Київське російське товариство правильного полювання (з 1912 р.), Одеське товариство правильного полювання (з 1910 р.), Південно-західне товариство правильного полювання (з 1910 р.), Київське товариство правильного полювання (з 1911 р.), Новгород-Сіверське товариство правильного полювання (1911 р.), Єнакіївське товариство правильного полювання (1913 р.), Київське товариство правильного полювання та рибальства (з 1914 р.), Київське студентське товариство правильного полювання (з 1914 р.) та Білоцерківське товариство правильного полювання (з 1911 р.).

- **Золотоніське об'єднання комерсантів/комерційні збори** створені у 1913 р. (*«Устав Золотоношского коммерческого собрания. – Золотоноша, 1913»*). Мета – надання можливості членам Товариства та членам їхніх родин проводити вільний час на організованих Товариством літературних, драматичних, музично-вокальних та танцювальних вечорах, спектаклях, хорах шанувальників співу. З цією метою Товариство планувало запрошувати спеціалістів з різних наук для читання популярних загальноосвітніх лекцій.

- **Золотоніське товариство шанувальників витончених мистецтв** створене у 1913 р. (*«Устав Золотоношского общества любителей изящных искусств. – Золотоноша, 1913»*). Мета – об'єднання осіб, які цікавляться витонченими мистецтвами та літературою, для покращення їхньої художньої освіти, вивчення історії предметів мистецтва, розповсюдження та розвиток художнього смаку, а також надання членам Товариства та їхнім родинам можливостей для приємного і корисного проведення часу, зокрема влаштування аматорських спектаклів. Голова Товариства – Є. С. Богуславський (1914 р.), О. М. Лукашев (1915 р.), секретар І. Ф. Власовський (1914 р.), П. В. Борсук (1915 р.). Для порівняння: на території України за нашими даними діяли: Херсонське товариство шанувальників витончених мистецтв (з 1875 р.), Полтавське товариство шанувальників витончених мистецтв (з 1911 р.), Кобеляцький гурток шанувальників витончених мистецтв (з 1912 р.) та Харківське товариство витончених мистецтв (з 1889 р.).

- **Золотоніське міське вільне пожежне товариство.** Утворене 29.09.1912 р. з метою гасіння пожеж та протидії пожежній ситуації у межах м. Золотоноша. Вільне пожежне товариство було незалежною від міської пожежної команди організацією. По мірі необхідності

надавало підтримку міським пожежникам, було підзвітне міській поліції. У 1889 р. у Золотоноші працювало 10 робітників, які відповідали за пожежний стан у місті; у своєму розпорядженні вони мали 6 пожежних коней, 12 діжок з чатками, 17 відер, 2 драбини, 4 сокири, 2 щити, 4 лопати, 1 лом та 4 вили (*Устав Золотоношского городского вольно-пожарного общества. – Золотоноша, 1913*). Для порівняння: на території України за нашими даними діяли: Одеське вільне пожежне товариство (з 1897 р.), Глухівське добровільне пожежне товариство (з 1895 р.), Корсунське вільне пожежне товариство (з 1910 р.), Білоцерківське вільне пожежне товариство (з 1901 р.).

- **Чорнобаївська сільська пожежна дружина** створена у 1914 р. з метою запобігання та гасіння пожеж в межах Чорнобаївської волості Золотоніського повіту та на околицях волості (*«Устав Чернобаевской сельской пожарной дружины. – Золотоноша, 1914»*).

З 1898 року у Золотоніському повіті виникають **сільськогосподарські товариства** – громадські об'єднання селян з метою розвитку та удосконалення сільського господарства. Їхнє виникнення напряму пов'язане із законом 1898 р., на підставі якого дозвіл на заснування товариства затверджував губернатор Полтавської губернії (доти міністр хліборобства), ще більше після революції 1905, напр. у с. Піщана (*«Устав Песчанского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1905»*), с. Васютинці (*«Устав Васютинского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1906»*) і Столипінської аграрної реформи, напр. у м-ку Гельмязів (*«Устав Гельмязовского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1913»*), у с. Іркліїв (*«Устав Ирлеевского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1916»*). Відповідно до норм «Статутів» товариства повинні були щорічно звітувати про свою роботу шляхом публікації «Звітів» («Отчетов»). Нами була зафіксована інформація про декілька «Звітів» сільськогосподарських товариств, які були надруковані у золотоніських друкарнях. Так, у нашому розпорядженні є звітні матеріали Золотоніського товариства за 1908 р. (Золотоноша, 1909) та за 1911 р. (Золотоноша, 1912); Піщанського за 1910 р. (Золотоноша, 1911) та за 1911 р. (Золотоноша, 1912), Богодухівського за 1911 р. (Золотоноша, 1912), Кропивнянського за 1912 р. (Золотоноша, 1913), Гельмязівського за 1912–1913 рр. (Золотоноша, 1913, 1914).

Перелік сільськогосподарських товариств Золотоніського повіту наведений нижче у таблиці:

№	Назва	Рік виникнення	Кількість членів		
			на 1.01.1912 р.	на 1.01.1913 р.	на 1.01.1914 р.
1	Золотоніське	1898	123	123	28
2	Кропивнянське	1903	86	88	87
3	Піщанське	1905	59	67	61
4	Васютинське	1906	49	53	-
5	Богодухівське	1910	180	180	176
6	Чорнобаївське	1910	93	81	87
7	Сизонівське	1910	30	30	27
8	Лукашівське	1910	63	60	40
9	Жовнинське	1911	26	17	14
10	Великохутірське	1911	29	42	38
11	Мельниківське	1911	28	29	20
12	Вереміївське	1911	12	39	43
13	Москаленківське	1911	23	11	30
14	Гельмязівське ³²	1911	73	114	145
15	Великобурімське	1911	66	51	88
16	Троїцьке	1912	-	30	25
17	Драбівське	1912	-	43	65
18	Білоусівське	1912	-	50	53
19	Хрестителівське	1912	-	42	43
20	Прохорівське	1912	-	-	47
21	Іркліївське	1913	-	-	-

Ми не можемо бути впевненими у тому факті, що свої «Отчеты» товариства друкували лише у м. Золотоноша, оскільки є відомості про друк звітних документів у інших українських містах. Так, сільськогосподарське товариство с. Піщана звіт за 1913 р. друкувало у м. Куп'янськ³³.

³² Голова – К. Г. Козатніков (1915 р.), заступник – Ф. В. Кононенко (з 1913 р.), члени правління – І. Д. Штефан (з 1913 р.), Й. Й. Ванькевич (з 1913 р.), казначей – П. П. Дзюбенко (з 1913 р.).

³³ Отчет о деятельности Песчанского сельскохозяйственного общества за 1913 год. – Купянск : [тип. «Печатное дело» Н. В. Дегальцова?], 1913. – 11 с.

3) ФІНАНСОВІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА УСТАНОВИ. На підставі книжкового репертуару золотоніської друкованої продукції, робимо висновки про функціонування у Золотоніському повіті наступних об'єднань фінансового спрямування:

- **Золотоніська взаємно-допоміжна страхова каса** – некомерційне об'єднання, мета якого полягала у виплаті одноразової грошової допомоги правонаступникам його померлих членів. Статут організації затверджений 14 липня 1907 р. Полтавським губернським присутством зі справ громадських об'єднань, 31 липня 1907 р. занесений до реєстру товариств та об'єднань Полтавської губернії. Засновником каси був відставний титулярний радник, нотаріус м. Золотоноша А. Гірс (*«Устав Золотоношской взаимно-вспомогательной Страховой кассы. – Золотоноша, 1911»*); *«Устав Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы. – Золотоноша, 191»*.; *«Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1911–1915 гг. – Золотоноша, 1912–1916»*). Голова правління – Д. Касалапов (1909 р.), П. Шліттер (1913–1914 рр.), Ф. Алексєєв (1915–1916 рр.), заступник голови правління – Б. Аптекарь (1909–1913 рр.), Я. Дінер (1915 рр.), член правління – О. М. Воскресенський, В. Келлер, М. Павлинський, З. Ровинський, І. Соляников;

- **Золотоніський міський громадський банк** був створений 13 січня 1912 р. Статутні завдання полягали у: залученні фінансових накопичень приватних осіб м. Золотоноша та Золотоніського повіту «для производительного употребления»; збереженні та використанні коштів для громадських потреб; покращенні становища фінансово неспроможних громадян; створенні та здійсненні підтримки діяльності міських благодійних установ (*«Устав Золотоношского городского общественного банка. – Золотоноша, 1912»*). Директор – Вс. Ващенко-Захарченко (1913–1916 рр.), заступник – С. Жуковський (1914, 1915 рр.), Г. Чевакинський (1914, 1915 рр.), бухгалтер – П. Оправхата (1914 р.), О. Саммер (1915 р.);

- **Золотоніське торгово-промислове та сільськогосподарське товариство взаємного кредиту** було засноване 17 травня 1910 р. Мета Товариства полягала у наданні фінансових коштів членам об'єднання (як чоловікам, так і жінкам), які займалися торгівлею, промисловістю та сільським господарством. Голова правління – П. Шліттер (1913, 1914 рр.), М. Мейкес (1915 рр.), член правління – В. Донченко (1913, 1914 рр.), З. Ровинський (1913–1915 рр.), бухгалтер – М. Фалєєв (1913, 1914 рр.), В. Булгак (1915 р.), А. Гальперін (1916 р.) (*«Устав Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного*

общества взаимного кредита. – Золотоноша, 1910»; «Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1910–1915 гг. (1 – 5-й операционный год). – Золотоноша, 1912–1916»);

- **Золотоніське товариство взаємного кредиту** було засноване 23 листопада 1907 р. з метою надання членам фінансової спілки необхідних коштів (*«Устав Золотоношского общества взаимного кредита. – Золотоноша, [1908]»; «Устав Золотоношского общества взаимного кредита. – Золотоноша, [1912]»*). Голова правління – В. Гольдштейн (1909–1914 рр.), О. Діккер (1915 р.), члени правління – К. Аксьонов, І. Борзяк, О. Діккер, П. Лепський, бухгалтер – М. Слюсаренко (1909–1915 рр.);

- **Гельмязівське товариство взаємного кредиту** створене на початку ХХ ст. з метою надання членам фінансової спілки необхідних коштів (*«Отчет Гельмязовского общества взаимного кредита за 1911, 1914, 1915 год. – Золотоноша, 1912, 1915, 1916»*). Голова правління – К. Трімборн (1913–1915 рр.), Х. Ніколаєвський (1915 р.), члени правління – Ш. Єрусалимський, Р. Зарубинський, М. Лисенко, касир – П. Дзюбенко (1915 р.), бухгалтер – М. Мотильов (1913 р.);

- **Благодійне товариство «Гмилус Хесед»** створене у 1914 р. з метою надання членам фінансової спілки необхідних коштів на безвідсотковій основі (*«Устав Золотоношского благотворительного общества «Гмилус-Хесед». – Золотоноша, 1914»*).

Окрім кредитних товариств (*«кредитные общества»*) у Золотоніському повіті існували і кредитні спілки (*«кредитные товарищества»*): Богодухівське, Вознесенське, Васютинське, Демківське, Драбівське, Кропивнянське, Кліщинсько-Матвіївське, Лукашівське, Лихолітське, Прохорівське, Мельниківське та Чернобаївське.

- **Споживчі товариства/Товариства споживання** у Золотоніському повіті створювалися з метою надання можливості своїм членам придбання за найбільш вигідною ціною різних предметів споживання та домашнього вжитку, для формування особистих фінансових рахунків, надання своїм членам можливостей для створення грошових накопичень. Відповідно до опрацьованого книжкового репертуару, ми визначили, що у Золотоніському повіті до 1919 р. існували наступні споживчі товариства: у с. Старий Коврай (*«Устав Общества потребителей в с. Старом Каврае, Золотоношского уезда, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1913»*), с. Лялинці (*«Устав Общества потребителей с. Лялинцы, Золотоношского уезда. – Золотоноша, [1915]»*), ст. Драбово-

Барятинське («Устав Общества потребителей при ст. Драбово-Барятинская М.К.В. ж. д. – Золотоноша, 1914»; «Устав 2-го Общества потребителей в поселке при ст. Драбово-Барятинская, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1914.»), с. Безпальче («Устав Общества потребителей с. Безпальчева, Золотоношского уезда, Полтавск. губ. – Золотоноша, 1914»), с. Дмитрівки («Устав Общества потребителей с. Дмитровка, Песчанской волости, Золотоношского уезда, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1914») та інші.

Перелік усіх товариств споживання Золотоніського повіту представлений у таблиці:

№	Назва	Рік відкриття	Кількість членів на 1.01.1914 р.
1	Безпальчівське	1914	
2	Бубслобідське	1912	103
3	Васютинське	1902	
4	Великобурімське	1902	226
5	Великохутірське	1912	54
6	Денезьке	1914	32
7	Дмитрівське	1914	73
8	Драбово-Барятинське 1-е	1914	
9	Драбово-Барятинське 2-е	1917	
10	Вереміївське 1-е	1902	194
11	Вереміївське 2-е	1902	209
12	Вереміївське 3-є	1909	107
13	Жовнинське 1-е	1906	153
14	Жовнинське 2-е	1908	98
15	Здорівське	1913	28
16	Золотоніське 1-е	1900	
17	Золотоніське 2-е	1900	
18	Іркліївське 1-е	1904	
19	Іркліївське 2-е	1904	
20	Кліщинське	1905	
21	Кропивнянське	1905	
22	Лихолітське	1911	52
23	Лялинське	1915	
24	Лящівське	1907	91
25	Малобурімське	1909	102
26	Матвіївське	1904	
27	Мельниківське	1906	72

Продовження таблиці

№	Назва	Рік відкриття	Кількість членів на 1.01.1914 р.
28	Мехедівське	1912	28
29	Митьківське	1906	110
30	Мойсенське	1906	49
31	Москаленківське	1908	70
32	Прохорівське	1909	192
33	Ревбинське	1910	80
34	Сизонівське	1910	22
35	Самовицьке	1906	
36	Староковрайське	1913	
37	Чорнобаївське	1906	22
38	Чехівське	1905	43

4) Громадсько-політичні об'єднання та установи.

Події періоду Національно-демократичної революції в Україні (1917–1921 рр.) теж знайшли свій відбиток у репертуарі золотоніського друкування.

Одним із наслідків Лютневої революції в Росії стала діяльність Тимчасового уряду (2 березня – 26 жовтня 1917 р.). Логічним було і створення 5 березня 1917 р. у м. Золотоноша місцевого органу Тимчасового уряду – *Золотоніського міського громадського комітету*. У нашому розпорядженні є кілька протоколів Комітету, які збереглися до наших днів. На їхній підставі можемо реконструювати періодичність зборів та особливості суспільно-політичної ситуації у м. Золотоноша у березні–квітні 1917 р. («*Протоколы заседаний Золотоношского городского общественного комитета первого-четвертого заседания, [7]–9 марта 1917 года; 5-го заседания, 10 марта 1917 года; 6-го заседания, 11 марта 1917 года; 7–9-го заседания, 12,15, 19-го марта 1917 года; 10 заседания 26 марта 1917 года 10–11-го заседания, 26 марта, 8 апреля 1917 года; 12-го заседания 16 апреля 1917 года. – Золотоноша, 1917*»).

- 1 засідання – 7.03.1917 р.
- 2 засідання – 8.03.1917 р.
- 3 засідання – 9.03.1917 р.
- 4 засідання – 9.03.1917 р.
- 5 засідання – 10.03.1917 р.
- 6 засідання – 1.03.1917 р.
- 7 засідання – 12.03.1917 р.

- 8 засідання – 15.03.1917 р.
- 9 засідання – 19.03.1917 р.
- 10 засідання – 26.03.1917 р.
- 11 засідання – 8.04.1917 р.
- 12 засідання – 16.04.1917 р.

З кінця квітня 1917 р. з ініціативи Тимчасового уряду на місцях створювалися Земельні комітети для підготовки майбутньої земельної реформи. У Золотоноші у 1917 р. вийшла друком за відповідальності Полтавського губернського земського комітету «Інструкція сільськогосподарських взаємовідносин» (*«Инструкция сельскохозяйственных взаимоотношений. – Золотоноша, 1917»*).

У Золотоніському повіті владу Тимчасового уряду презентував **Золотоніський повітовий комітет** (*Протокол засідань Золотоношского уездного комитета, состоявшегося 16 марта 1917 г.; 17 марта 1917 г.; 18 марта 1917 г. – Золотоноша, 1917»*).

Одночасно з утворенням Тимчасового уряду в Росії було створено своєрідний спостережний комітет за діяльністю вищезазначеного уряду – Петроградська рада. На місцях її представляли – **ради робітничих і селянських депутатів**. У Золотоноші така рада була створена у проміжку березень–квітень 1917 р. (*«Закон о волостном земском управлении, объявленный Временным правительством 21 мая 1917 года. – Золотоноша, 1917»*).

Третій орган влади у Золотоноші 1917 р. – це **Золотоніська повітова рада**, яка постала після проголошення 4 березня 1917 р. у Києві Української Центральної ради. Про її діяльність у межах м. Золотоноша свідчить і заклик-лістівка про святкування Дня Українського національного фонду 9 травня 1917 р. (відбувся 21–22 травня 1917 р.), в який планували організувати «збір коштів на потреби УЦР, продаж українських газет та книжок, вистави, концерти, лекції, мітинги, продаж національних прапорців, ярмарки українських виробів та ін.»³⁴ (*«День Українського національного фонду. Вівторок 9 травня 1917 року. – Золотоноша, 1917»*). Одним із ініціаторів створення Золотоніської повітової ради була місцева національно-культурна організація **«Громада»** (створена у 1906 р., реформована у 1917 р.). Її діяльність зафіксована у «золотоніських» друкованих листівках за березень і не пізніше вересня 1917 р. – *«Золотоніська Українська громада. (Воззваніє)»*, *«Золотоніська*

³⁴ Гай-Нижник П. П. Заснування Центральної ради та її перші заходи у фінансовій сфері (березень–червень 1917 р.) / П. П. Гай-Нижник // Збірник наукових праць Науково-дослідного центру українознавства. Т. 14. – К., 2007. – С. 416.

Українська громада. Од Державної Думи», «Статут Золотонішської Української громади: Проект» та «Граждане Росії українці-селяне!» (усі – Золотоноша, 1917). У період 28 травня – 2 червня 1917 р. у Києві за відповідальності **Української селянської спілки** (створена 6–7 квітня 1917 р.) був проведений Перший Всеукраїнський селянський з'їзд, на якому було оголошено про підтримку політики Української Центральної Ради. Інформація як про саму Селянську спілку, так і про хід Селянського з'їзду у вигляді невеликої брошури, за сприяння **Золотоніської повітової ради селянських депутатів** теж побачила світ у Золотоноші («*Статут селянської спілки і постанови Всеукраїнського селянського з'їзду в Києві. – Золотоноша, 1917*»).

На свідомість жителів м. Золотоноша та Золотоніського повіту через друковане слово робили спроби вплинути й інші політичні партії та організації. Так, у нашому розпорядженні є «*Воззваніє Золотоношського Повітового Комітета Української Соціал-Демократичної робітничої партії*» (Золотоноша, 1916) та «*Программа Партии в общедоступном изложении*» (Золотоноша, 1917) – своєрідний інформаційний лист **Партії соціалістів-революціонерів**. Обидві партії у 1917 р. виступали за здобуття територіальної автономії України. Оскільки погляди членів УСДРП щодо земельного питання були вкрай обережними, партія згодом втратила підтримку населення на користь соціал-революціонерів, які домагалися націоналізації українських земельних ресурсів.

12 листопада 1917 р. у Петрограді за ініціативи Ради народних комісарів (більшовицький уряд з жовтня 1917 р.) відбулися вибори до нового представницького органу Росії – Установчих зборів. З приводу подій кінця 1917 р. Г. Голиш зазначає наступне: «Глухий відгомін жовтневих подій у Петрограді докотився й до Золотоніщини. Проте Рада робітничих і селянських депутатів не визнала перемоги більшовиків...». Однак «Восени 1917 р. у краї почали поширюватися більшовицькі ідеї, носіями яких були солдати-фронтовики, що поверталися додому. Найбільш активно пропагували програму більшовицької партії О. О. Воскресенський, В. І. Гайдамака, П. Ф. Ємець та ін. У Золотоноші було створено **більшовицьку організацію** на чолі з матросом В. І. Гайдамакою, проте вона була нечисленною і довірою народу не користувалася. Збройною опорою більшовиків став Золотоніський червоногвардійський загін (командир І. Лелиця) чисельністю близько 150 осіб»³⁵. Більшовики проводили

³⁵ Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2008. – С. 33–34.

свою агітацію серед населення Золотоноші через друкування агітаційно-просвітницької літератури, прикладом чого можуть служити дві брошури *«Задачи Учредительного собрания»* (Золотоноша, 1917) та *«К учредительному собранию»* (Золотоноша, 1917).

Отже, вивчення асортименту і змісту видавничої продукції м. Золотоноша Полтавської губернії є логічною і необхідною складовою процесу дослідження історії міста і повіту. Попереду велика пошукова робота щодо детального вивчення історії видавничої справи у м. Золотоноша, реконструкція повного діапазону видавничої продукції, з'ясування місця кожної з типографій у соціальному житті міста і повіту, аналіз впливу золотоніських видавничих проектів «Видавництво «Вільна думка», «Видавництво «Історична билетристика» та «Видання Золотоніського товариства Просвіти» на формування світоглядних орієнтирів мешканців регіону, і головне – звернення уваги на визначні особистості, які залишили свої твори – важливі та унікальні джерела з історії політичного і культурно-духовного життя золотонісців періоду кінця XIX – початку XX ст.

ЧАСТИНА II

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «ЗОЛОТОНІСЬКИЙ КНИГОДРУК (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)»

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

1891 рік

1. Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1890 год Золотоношскому уездному земскому собранию XXVII очередного созыва 1891 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1891. – IV, 278, IX с.

2. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: чрезвычайного заседания 23 февраля и XXVI очередного, заседаний: 5, 6, и 7 сентября 1890 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1891. – разд. паг.

3. Тарасенко И. Ганнуся. Ливобережна поема / И. Тарасенко. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1891. – 148 с.

1892 рік

4. Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1891 г. Золотоношскому уездному земскому собранию XXVIII очередного созыва 1892 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1892. – V, 343, VI с.

5. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: чрезвычайного заседания 22 февраля и XXVII очередного, заседаний 24, 25, 26 и 27 сентября 1891 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1892. – разд. паг.

1893 рік

6. Журнал Золотоношского уездного земского собрания экстренного заседания 10 февраля 1893 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1893. – IV, 36 с.

7. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXIX очередной сессии за 1892 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1893. – III, 300 с.

8. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXVIII очередного, заседаний 15, 16 и 17 сентября 1892 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1893. – XVIII, 310 с.

1894 рік

9. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 30 июня 1894 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1894. – II, 46 с.

10. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 26 марта 1894 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1894. – II, 5 с.

11. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXX очередной сессии (1894 года) за 1893 год. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1894. – III, 373 с.

12. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания экстренных сессий 7 сентября и 12 декабря 1893 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1894. – 10 с.

13. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXIX очередного, заседаний 6, 7 и 8 октября 1893 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1894. – VII, 550 с.

1895 рік

14. Доклады [Золотоношской уездной земской] Управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXI очередной сессии [1895 года]. № 25. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1895. – 63 с.

15. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 8 февраля 1895 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1895. – 109 с.

16. Нормальный каталог медикаментов Золотоношского земства. – Золотоноша, 1895. – II, 28 с.

17. Отчет Золотоношской уездной земской управы XXXI очередной сессии (1895 года) за 1894 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1895. – II, 181 с.

18. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1894 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1895. – 203 с.

19. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXX очередной сессии, 3, 4, и 5 октября 1894 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1895. – 640 с.

20. Соображения Золотоношской уездной земской управы об оценочных работах. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1895. – 65 с.

1896 рік

21. Доклады [Золотоношской уездной земской] Управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXII очередной

сессии 1896 года. Вип. 3. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1896. – 83 с.

22. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии, 25 февраля 1896 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1898. – II, 54 с.

23. Золотаревский П. Л. Статистические данные и соображения о мерах борьбы с сифилисом и венерическими болезнями в Золотоношском уезде / П. Л. Золотаревский. – Золотоноша, 1896³⁶.

24. Копии журналов Золотоношского уездного земского собрания XXI очередной сессии 28, 29 и 30 октября 1895 года: С приложениями. – Золотоноша, 1896. – V, 417 с.

25. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXII очередной сессии (1896 года) за 1895 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1896. – 2, 153 с.

26. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1895 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1896. – [2], 271 с.

27. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXI очередной сессии, 28, 29 и 30 октября 1895 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1896. – V, 417 с.

28. Устав Золотоношского благотворительного общества. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1896. – 16 с.

1897 рік

29. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXIII очередной сессии (1897 года) за 1896 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1897. – II, 155 с.

30. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1896 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1897. – [2], 255 с.

31. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXII очередной сессии, 9, 10, и 11 октября 1896 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1897. – VIII, 48, 448 с.

32. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1898 г. / Золотоношская

---

³⁶ Встановлено по рецензії Лозинського Олександра Олександровича (1868–1961 рр.) у журналі «Врач». – 1897. – № 3 та по окремому її виданні. – С.Пб. : тип. Я. Трей, 1987. – 7 с.

уездная земская управа. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], [1897]. – 85 с.

1898 рік

33. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 18-го апреля 1898 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1898. – 51 с.

34. Каталог Склада книг и письменных принадлежностей Золотоношского уездного земства 1898 года. – Золотоноша, 1898. – [2], 35 с.

35. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXIV очередной сессии (1898 года) за 1897 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1898. – [2], 145 с.

36. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1897 г. – Золотоноша : лито-тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1898. – [2], 288 с.

37. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXIII очередной сессии, 20, 21, 22, 23 и 24 сентября 1897 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1898. – разд. паг.

38. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского собора Золотоношского уездного земства на 1899 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1898. – 76 с.

39. Устав Золотоношской низшей сельскохозяйственной школы 1-го разряда. – Золотоноша, 1898. – 37 с.

1899 рік

40. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайного созыва 3 февраля 1899 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1900. – VII, 16 с.

41. Отчет Золотоношскому уездному земскому собранию Золотоношской уездной земской управы XXXV очередной сессии (1899 года) за 1898 г. с приложениями. – Золотоноша : лито-тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1899. – II, 44, 362 с.

42. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXIV очередной сессии, 1898 г., заседаний 29, 30, 31 октября и 1 ноября. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1900. – разд. паг.

43. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1900 год / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1899. – 71 с.

190? рік

44. Устав Бесплатной народной библиотеки читальни Золотоношского земства Полтавской губернии. – [Золотоноша] : [б.и], [190?]. – 6 с. – Без тит. арк. и обклад.

1900 рік

45. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXVI очередной сессии (1900 года) за 1899 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1900. – [2], 163 с.

46. Отчет о суммах Золотоношского земства за 1898 г. / Золотоношская уездная земская управа – Золотоноша, 1900. – [2], 145 с.

47. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы за 1899 г. – Золотоноша : лито-тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1900. – [2], 314 с.

48. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXV очередной сессии 1899 г., заседаний 8, 9, 10 и 11 октября. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1900. – V, 51, 254 с.

49. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1901 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1900]. – 78 с.

1901 рік

50. [Семенов М. Д.?] Отчет Золотоношской сельскохозяйственной школы 1-го разряда. I-я часть за 1899/1900 учебный год. II-я, III-я и IV-я части 1900 год / [М. Д. Семенов?]. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1901. – 112 с.

51. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXVII очередной сессии (1901 года) за 1900 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1901. – 131 с.

52. Приложение к Отчету XXXVII очередной сессии (1901 года) Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1900 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1901. – 232 с.

53. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXVI очередной сессии 1900 г., заседаний 20, 21 и 22 сентября. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1901. – IV, 55, 154 с.

54. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXVII очередной сессии, 27, 28 и 29 августа 1901 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1901. – V, 57, 320 с.

55. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского собрания Золотоношского уездного земства на 1902 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1901]. – 72 с.

1902 рік

56. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайного заседания 31 марта 1902 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1902. – 32 с.

57. [Семенов М. Д.?] Извлечение из отчета Золотоношской низшей сельскохозяйственной школы 1-го разряда Золотоношского уездного земства. Часть I-а за 1900/1901 учебный год. Часть II, III, IV – за 1901 год / [М. Д. Семенов?]. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1902. – 35 с.

58. Инструкция земской врачебной службы в Золотоношском уезде Полтавской губернии / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1902. – 3–15 с.

59. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXVIII очередной сессии (1902 года) за 1901 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1902. – 139 с.

60. Приложение к Отчету XXXVIII очередной сессии (1902 года) Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1901 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1902. – 255 с.

61. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXVIII очередной сессии, 26, 27, 28 и 29 сентября 1902 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1902. – V, 92, 328 с.

62. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1903 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1902]. – 80 с.

1903 рік

63. Журнал Золотоношского уездного земского собрания XXXVIII очередной сессии, заседания 27 сентября 1902 года. – [Золотоноша] : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1903. – 280 с.

64. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии, 2-го марта 1903 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1903. – 17 с.

65. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому земскому уездному собранию XXXIX очередной

сессии (1903 года) за 1902 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1903. –131 с.

66. Приложение к Отчету XXXIX очередной сессии (1903 года) Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1902 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1903. –244 с.

67. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1904 год / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1903. – 74 с.

1904 рік

68. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 22 декабря 1904 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. – VII, 30 с.

69. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 21 апреля 1904 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. – 28 с.

70. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXX очередной сессии за 1903 год. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. – 127 с.

71. Приложение к Отчету XXXX очередной сессии (1903 года) Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1903 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. –245 с.

72. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XXXIX очередной сессии, 28, 29, 30 сентября и 1, 2 октября 1903 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. – V, VI, 426 с.

73. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1905 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1904]. – 102 с.

1905 рік

74. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLI очередной сессии за 1904 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1905. – 133 с.

75. Отчет о деятельности Золотоношского сельскохозяйственного общества за 1905 год. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 111 с.

76. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1904 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1905. – 249 с.

77. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XL очередной сессии, 15, 16, 17 и 18 сентября 1904 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1904. – IV, 80, 244 с.

78. Семенов М. Результаты опытов Золотоношского опытного поля за 1903 и 1904 год / М. Семенов. – [Золотоноша] : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], 1905. – 41 с.

79. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1906 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1905]. – 104 с.

80. Устав Песчанского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1905. – 26 с.

1906 рік

81. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 18 марта 1906 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 3, 28 с.

82. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLII очередной сессии за 1905 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 131 с.

83. [Семенов М. Д.?] Отчет по Золотоношской низшей сельскохозяйственной школе 1-го разряда Золотоношского уездного земства за 1905 г. / [М. Д. Семенов?]. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 132 с.

84. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1905 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 294 с.

85. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLI очередной сессии, 25, 26, 27 и 28 сентября 1905 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – VI, 113, 348 с.

86. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLII очередной сессии, 20, 21, 22 и 23 сентября 1906 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – VI, 99, 328 с.

87. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1907 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1906]. – 110 с.

88. Устав Васютинского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 18 с.

1907 рік

89. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLIII очередной сессии за 1906 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1907. – 145 с.

90. Приложение к Отчету Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному собранию за 1906 г. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1907. – 401 с.

91. Семенов М. Золотоношское опытное поле, его организация, программа и технические приемы опытов / М. Семенов. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1907. – 35 с.

92. Семенов М. Результаты опытов Золотоношского опытного поля за 1905 год / М. Семенов. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1907. – [2], 40 с.

93. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1908 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1907]. – 93 с.

94. Устав Золотоношского Общества вспомоществования нуждающимся учащимся : [утвержден 19 марта 1899 г.]. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1907. – 20 с.

1908 рік

95. Доклады Золотоношского уездного земского собрания. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1908. – разд. паг.

96. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLIV очередной сессии за 1907 год. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1908. – [П], 169 с.

97. Приложение к Отчету XLIV очередной сессии Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию за 1907 г. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1908. – 282 с.

98. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLIII очередной сессии, 1, 2, 3 и 4 октября 1907 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1908. – VIII, 114, 335 с.

99. Семенов М. Отчет по Золотоношской сельскохозяйственной школе 1-го разряда за 1907 г. / М. Семенов. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1908. – 166+II с.

100. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1909 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1908]. – 98 с.

101. Устав Золотоношского еврейского благотворительного общества. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1908. – 11 с.

102. Устав Золотоношского общества взаимного кредита : [утвержден 23 ноября 1907 г.]. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], [1908]. – 44 с.³⁷

1909 рік

103. [Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLIV очередной сессии, ... 1907-1908 года. – Золотоноша, 1909].

104. [Семенов М. Д.?] Цифровые данные Золотоношского опытного поля за 1908 г. / [М. Д. Семенов?]. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1909. – 15 с.

105. Каталог книг Золотоношской земской публичной библиотеки. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1909. – 592, 39 с.

106. Отчет Золотоношского сельскохозяйственного общества за 1908 год. – Золотоноша, 1909. – 94, 19 с.

107. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLV очередной сессии за 1908 год и приложения. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1909. – II, 183 с.

108. Празднование столетнего юбилея со дня рождения Николая Васильевича Гоголя. 1809–1909 гг. / Золотоношская земская мужская прогимназия. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1909. – 36 с.

109. Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 год. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1909. – 260+36 с.

---

³⁷ Устав Золотоношского общества взаимного кредита : [утвержден 23 ноября 1907 г.]. – Переяслав : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], [1909]. – 36 с.

110. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1910 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1909]. – 112 с.

1910 рік

111. Добавочный каталог [книг Золотоношской земской публичной библиотеки] за 1909–1910 гг. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, [1910]. – 14 с.

112. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLVI очередной сессии за 1909 г. и приложения. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1910. – 187, II, 277 с.

113. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайных сессий 18 декабря 1909 и 21 января 1910 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1910. – 2, 34, 79 с.

114. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLVI очередной сессии, 10, 11, 12, 13 и 14 сентября 1909 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1910. – VIII, 138, 420 с.

115. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1911 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1910]. – 120 с.

116. Устав Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита : [утвержден 17 мая 1910 р.]. – Золотоноша, 1910. – 32 с.

1911 рік

117. Балавенский А.³⁸ [Сметы на постройку зданий] / А. Балавенский. – Золотоноша, [1911]. – 22 с.

118. Доклады [Золотоношской уездной земской] Управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLVII очередной сессии 1911 года. № 1-98. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана?], 1911. – 242 с.

119. Доклады [Золотоношской уездной земской] Управы Золотоношскому уездному земскому собранию чрезвычайной сессии

---

³⁸ Балавенський Африкан Петрович – дворянин, гласний Золотоніської міської думи, технік/архітектор Золотоніського земства. Можливо приходився братом відомому українському скульпторові Федору Петровичу Балавенському (1864–1943 рр.). Африкан Петрович був архітектором будівель жіночої та чоловічої гімназій у м. Золотоноша.

19 апреля 1911 г. № 1–37. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана?], 1911. – 114 с.

120. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии, 19 и 20 апреля 1911 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1911. – разд. паг.

121. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии, 19 декабря 1910 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1911. – 20, 36 с.

122. Новак А. В. Краткий очерк работ в III песчано-овражном районе Полтавской губернии. Ч. 1. Укрепление песков / А. В. Новак. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1911. – 45 с.

123. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLVII очередной сессии за 1910 г. и приложения. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1911. – 485 с.

124. Отчет Песчанского сельскохозяйственного общества Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1910 г. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1911. – 32 с.

125. [Голубов К. И.?³⁹] Отчет по Золотоношской низшей сельскохозяйственной школе 1-го разряда за 1910-й год / [К. И. Голубов?]. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1911. – 173+8 с.

126. Проект сметы расходов и доходов Золотоношского уездного земства на 1912 год / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1911]. – 89 с.

127. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLVII очередной сессии, 29, 30 сентября 1, 2 и 3 октября 1910 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1911. – VI, 156, 346 с.

128. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1912 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1911]. – 136 с.

129. Устав Золотоношской взаимно-вспомогательной Страховой кассы. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1911. – 16 с.

---

³⁹ Голубов Костянтин Іванович – колезький асесор у 1913 р.; учитель спеціальних предметів з 13.01.1909 р., управляючий з 28.09.1909 р. – у 1913 р., Золотоніською сільськогосподарською школою, член Золотоніського товариства допомоги матеріально незабезпеченим учням у 1913–1914 рр. Освіта – Харківське землеробське училище.

1912 рік

130. Доклады Управы Золотоношскому уездному земскому собранию чрезвычайной сессии 17 марта 1912 года. № 1–24. – Золотоноша : [б.и.], 1912. – 67 с.

131. Иустинов М. А. Певец старой правды: И. А. Гончаров: (1812–1912) / М. А. Иустинов. – Золотоноша : тип. В.Б. Гольденберга, 1912. – 44 с.

132. Отчет Гельмязовского общества взаимного кредита за 1911 год. – Золотоноша, 1912. – 20 с.

133. Отчет Золотоношского сельскохозяйственного общества за 1911 год. – Золотоноша, 1912. – 94, 42 с.

134. Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1910–1911 гг. (1-й операционный год). – Золотоноша, 1912. – 56 с.

135. Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1911 г. IV отчетный год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 25 с.

136. Отчет Золотоношской земской кассы мелкого кредита за 1911 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 32 с.

137. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию III очередной сессии за 1911 год и приложения. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1912. – 539 с.

138. Отчет о деятельности Богодуховского сельскохозяйственного общества за 1911 г. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 12 с.

139. Отчет о деятельности Золотоношского еврейского благотворительного общества за 1911 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 17 с.

140. Отчет Песчанского сельскохозяйственного общества за 1911 г. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 30 с.⁴⁰

141. Сборник обязательных постановлений, изданных Золотоношскою городской думою для жителей г. Золотоноши, Полтавской губ. – Золотоноша, 1912. – [2], IV, 58 с.

142. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLVII очередной сессии, 29, 30 сентября, 1, 2 и 3 октября 1911 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1912. – 580 с.

---

⁴⁰ Отчет о деятельности Песчанского сельскохозяйственного общества за 1913 год. – Купянск : [тип. «Печатное дело» Н. В. Дегальцова?], 1913. – 11 с.

143. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1913 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1912]. – 131 с.

144. Тоцкий Д.⁴¹ Правила по устройству и пользованию Золотоношской земской телефонной сетью и Общие правила пользования телефонными аппаратами на Земской телефонной сети / Д. Тоцкий. – Золотоноша, 1912. – 13 с.

145. Устав Золотоношского городского общественного банка : [утвержден 13 января 1912 р.]. – Золотоноша, 1912. – 54 с.

146. Устав Золотоношского общества взаимного кредита : [утвержден 23 ноября 1907 г.]. – Золотоноша : [тип. П. Лепского и И. Вурмана], [1912]. – 44 с.

147. Устав Золотоношского общества правильной охоты: [утвержден 15 сентября 1912 г.]. – Золотоноша, 1912. – 22 с.

148. Устав Золотоношского сельскохозяйственного общества за 1911 г. – Золотоноша : [б.и.], 1912. – 42 с.

149. Храпаль И. 17-го октября. Русским детям. День чудесного спасения государя в 1888 году. Стихотворение / И. Храпаль. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 1 с.

150. Храпаль И. Г. 14 ноября день рождения Ее Императорского Величества Государыни Императрицы Марии Федоровны. Русским людям / И. Г. Храпаль. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1912. – 1 с.

---

⁴¹ Тоцкий Дмитро Іванович (1872/1973 р. н.) – дворянин, занесений до 2 частини Дворянської Родовідної Книги; володів правом брати участь у дворянських зборах та виборах; поручик, колезький секретар у 1909 р., титулярний радник у 1913 р., колезький асесор у 1915 р.; власник пивоварного (з 1885 р.) та винокурного (з 1856 р.) заводів у с. Дубинка Гельмязівської волості Золотоніського повіту (за даними на 1905 р.); Золотоніський земський начальник 1-ої ділянки (волості: Гельмязівська, Пісчанська, Прохорівська) у 1900–1906 рр. та 6-ої ділянки (волості: Вереміївська, Жовнинська, Лялинська) у 1909 р.; голова Золотоніської повітової земської управи у 1911–1913, 1914–1916 рр., гласний від перших виборчих зборів Золотоніських земських повітових зборів у 1905–1907, 1908–1910, 1911–1913, 1914–1916 рр., член Золотоніського повітового відділення Полтавської єпархіальної училищної ради у 1900–1915 рр., гласний Золотоніської міської думи у 1913–1914 рр., голова Золотоніської земської медичної ради у 1913–1915 рр., член Золотоніського повітового присутствія з військової повинності у 1913–1915 рр., член Золотоніської повітової училищної ради від Золотоніського земства у 1913–1915 рр., старшина Золотоніських Громадських зборів у 1913–1915 рр., співдиректор Золотоніського повітового відділення опікунського комітету по в'язницям у 1913–1915 рр., член Золотоніської землевпорядної комісії у 1909–1915 рр., опікун Золотоніської сільськогосподарської школи з 19.12.1906 р. – у 1915 рр., депутат від Золотоніського повіту Полтавських дворянських зборів у 1915 р., почесний мировий суддя Золотоніського повітового з'їзду мирових суддів у 1915 р.

1913 рік

151. Война В. С. Змовины, або наскочыла коса на каминь. Украинская народная сценка с натуры. В 1-м действии / В. С. Война. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1913. – 18 с.

152. Война В. С. Не той злодій, що краде, а той, що ловіться. Шутка в 1 действии. – Золотоноша : тип. [П.] Лепского и [И.] Вурмана, 1913. – 22 с.

153. Вся Золотоноша и уезд. Справочная книга и адрес-календарь на 1913 год / под ред. Я. Б. Динера⁴², при участии Е. Розина. – Золотоноша : тип. [Р. И.] Рабиновича и [М.] Шефтеля, [1913]. – 191, 7 с.

154. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 21 февраля 1913 года с докладами. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1913. – 15 с.

155. Календарь на 1913 год. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, 1913. – 25 с.

156. Новак А. В. Краткий очерк работ в III песчано-овражном районе Полтавской губернии: [Ч. 1 : Укрепление и облесение песков. Ч. 2 : Укрепление оврагов]. – 2-е изд. / А. В. Новак. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – 49, [3], II с.

157. Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1912 г. (2-й операционный год). – Золотоноша, 1913. – VIII, 43 с.

158. Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1912 г. V отчетный год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913.

159. Отчет Золотоношской городской управы о приходе сумм в доход города за 1913 г. – Золотоноша, 1913. – 51 с.

160. [Голубов К. И. ?] Отчет Золотоношской сельскохозяйственной школы за 1912 год / [К. И. Голубов?]. – Золотоноша : тип. [Р. И.] Рабиновича и [М.] Шефтеля, 1913. – 197 с.

161. Отчет Золотоношской уездной земской кассы мелкого кредита за 1912 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – 32 с.

162. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию II очередной сессии за 1912 год и приложения. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1913. – 611 с.

---

⁴² Дінер Яків Борисович – власник аптекарського магазину у Золотоноші на 1909–1915 рр.

163. Отчет Золотоношской уездной управы об устройстве и содержании телефонной сети за 1911 и 1912 годы. – Золотоноша, 1913. – 54 с.

164. Отчет о деятельности Золотоношского еврейского благотворительного общества за 1912 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – 20 с.

165. Отчет о деятельности Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Гельмязовского 4-х классного городского училища имени И. М. Гоптаренка за 1912 год. – Золотоноша, [1913]. – 4 с.

166. Отчет XLIX очередной сессии Золотоношской уездной земской управы за 1912 г. и приложения. – Золотоноша: тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1913. – 611 с.

167. Павленко С. Чи бути чорноморській Німеччині? / С. Павленко. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1913. – [2], 102 с.

168. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: XLIX очередной сессии, 31 октября 1, 2, 3, 4 и 5 ноября 1912 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1913. – разд. паг.

169. Смелянский В. Отчет о деятельности Крапивенского общества сельского хозяйства за 1912 год: Год 10-й / В. Смелянский⁴³. – Золотоноша, 1913. – 34 с.

170. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1914 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1913]. – 120 с.

171. Устав Гельмязовского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша : [тип. В. Б. Гольденберга], 1913. – 24 с.

172. Устав Золотоношского городского вольно-пожарного общества : [утвержден 29 сентября 1912 г.]. – Золотоноша, 1913. – 30 с.

173. Устав Золотоношского коммерческого собрания. – Золотоноша, 1913. – 20 с.

174. Устав Золотоношского общества любителей изящных искусств. – Золотоноша, 1913. – 13 с.

175. Устав Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Гельмязовского 4-х классного городского училища имени И. М. Гоптаренка. – Золотоноша, 1913. – 21 с.

---

⁴³ Смілянський В. – секретар Кропивнянського сільськогосподарського товариства.

176. Устав Общества потребителей в с. Старом Каврае, Золотоношского уезда, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1913. – 34 с.

177. Храпаль И. Г. Новый орнано-цветовой метод начального обучения грамоте и относящиеся к нему педагогические статьи : [В 5 ч.: Введение; Общая дидактика; Старая методика и ее анализ; Теория новой методики; Практическая методика] / И. Г. Храпаль. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – [8], X, 165 с.

178. Штефан И. Д.⁴⁴ Краткое руководство для секретарей сельскохозяйственных обществ / И. Д. Штефан. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – 42 с.

179. Штефан И. Д. Отчет о деятельности Гельмязовского сельскохозяйственного общества за 1912 год / И. Д. Штефан. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1913. – 64 с.

1914 р.

180. [Голубов К. И.?] Отчет Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина за 1913 год с кратким прибавлением сведений об учебно-опытном поле и метеорологической станции, составленный управляющим и преподавателем училища / [К. И. Голубов?]. – Золотоноша : тип. [Р. И.] Рабиновича и [М.] Шефтеля, 1914. – [4], 185 с.

181. [Карпенко М. М.⁴⁵] Отчет инспектора народных училищ V района Полтавской губернии о состоянии начальных училищ Золотоношского уезда в 1913 году / [М. М. Карпенко?]. – Золотоноша, 1914. – 22 с.

182. Денежный отчет Золотоношского земства Полтавской губернии за 1913 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1914. – 255 с.

183. Иустинов М. В тумане смуты : Драм. этюд в 1 д., в 3 карт. из эпохи смут. времени / М. Иустинов. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1914. – 24 с.

---

⁴⁴ Штефан Иван Дем'янович – губернский секретарь у 1913 р., начальник Гельмязівського поштово-телеграфного відділення Золотоніської поштово-телеграфної контори у 1909–1913 рр., голова Гельмязівського сільськогосподарського товариства у 1913 р., секретар та казначей Гельмязівського товариства допомоги матеріально незабезпеченим учням у 1913 р.

⁴⁵ Карпенко Михайло Митрофанович – надвірний радник у 1909 р., колезький радник у 1913 р.; інспектор народних училищ 5-го району (Золотоніський повіт), член Золотоніської повітової училищної ради на 1909–1913 рр.

184. Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1913 г. (3-й операционный год). – Золотоноша, 1914. – 53 с.

185. Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1913 г. VI отчетный год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1914.

186. Отчет Золотоношской земской управы по экономическим мероприятиям за 1913 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1914. – С. 242–341.

187. Отчет Золотоношской уездной земской кассы мелкого кредита за 1913 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1914. – 30 с.

188. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию L очередной сессии за 1913 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1914. – 111 с.

189. Приложения к Отчету Золотоношской уездной Земской управы за 1913 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1914. – 354 с.

190. Проект устава Акционерного общества Мехедовского свеклосахарного завода⁴⁶. – Золотоноша, 1914. – 46 с.

191. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: II очередной сессии, 3, 4, 5, 6, 8 и 10 октября 1913 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1914. – XII, 185, 394 с.

192. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского сбора Золотоношского уездного земства на 1915 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, [1914]. – 94 с.

193. Устав Золотоношского благотворительного общества «Гмилус-Хесед». – Золотоноша, 1914. – 9 с.

194. Устав Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша, 1914. – 24 с.

195. Устав Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1914. – 25 с.

196. Устав Мельниковского общества распространения среди жителей нравственно-трезвой жизни и внешкольного образования. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1914. – 8 с.

197. Устав Общества потребителей при ст. Драбово-Барятинская М.К.В. ж. д. – Золотоноша, 1914. – 20 с.

---

⁴⁶ Мехедівка – село у суч. Драбівському районі Черкаської області. Відомостей про функціонування у селі цукрового заводу нам віднайти не вдалося.

198. Устав Общества потребителей с. Безпальчева, Золотоношского уезда, Полтавск. губ. – Золотоноша, 1914. – 22 с.

199. Устав Общества потребителей с. Дмитровки, Песчанской волости, Золотоношского уезда, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1914. – 22 с.

200. Устав Чернобаевской сельской пожарной дружины. – Золотоноша, 1914. – 15 с.

201. Штефан И. Д. Отчет о деятельности Гельмязовского сельскохозяйственного Общества за 1913 год / И. Д. Штефан. – Золотоноша : [тип. В. Б. Гольденберга], 1914. – 59 с.

1915 р.

202. [Волощук А. С.⁴⁷] Отчет Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина за 1914 год, составленный управляющим и преподавателем училища / [А. С. Волощук?]. – Золотоноша : тип. [Р. И.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1915. – [2], 227 с.

203. [Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию LI очередной сессии за 1914 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана. – 1915].

204. Отчет Гельмязовского общества взаимного кредита за 1914 год. – Золотоноша, 1915. – 32 с.

205. Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1914 г. (4-й операционный год). – Золотоноша, 1915. – 43 с.

206. Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1914 г. VII отчетный год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1915.

207. Отчет Золотоношской уездной земской кассы мелкого кредита за 1914 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1915. – 22 с.

208. Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: L очередной сессии, 12, 13 и 14 ноября 1914 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1915. – разд. паг.

209. Смета расходов и доходов и раскладка уездного земского собрания Золотоношского уездного земства на 1914 год / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша: тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1915. – 392 с.

---

⁴⁷Волощук Авксентій Степанович – управляющий Золотоніською сільськогосподарською школою у 1914–1916 рр.

210. Устав Общества потребителей с. Лялинцы, Золотоношского уезда. – Золотоноша, [1915]. – 7 с.

1916 р.

211. [Волощук А. С.?] Отчет Золотоношского сельскохозяйственного училища имени статс-секретаря П. А. Столыпина за 1915 год [составленный управляющим и преподавателем училища / [А. С. Волощук?]. – Золотоноша : тип. [Р. И.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1916. – 210 с.

212. [Свод журналов Золотоношского уездного земского собрания: LI очередной сессии 1915 года. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1915. – разд. паг.]

213. Воззваніє Золотоношського Повітового Комітета Української Соціал-Демократичної робітничої партії. – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберг, 1916. – 1 с.

214. Отчет Гельмязовского общества взаимного кредита за 1915 год. – Золотоноша, 1916. – 24 с.

215. Отчет Золотоношского торгово-промышленного и сельскохозяйственного общества взаимного кредита за 1915 г. (5-й операционный год). – Золотоноша, 1916. – 3–52 с.

216. Отчет Золотоношской взаимно-вспомогательной страховой кассы за 1915 г. VIII отчетный год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1916.

217. Отчет Золотоношской уездной земской кассы мелкого кредита за 1915 год. – Золотоноша : тип. В. Б. Гольденберга, 1916. – 22 с.

218. Отчет Золотоношской уездной Земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию LI очередной сессии за 1915 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана. – 1916. – 49 с.

219. Отчет о суммах Золотоношского земства Полтавской губернии за 1915 г. / Золотоношская уездная земская управа. – Золотоноша, 1916. – 49 с.

220. Светлый Г. «Созвучья души». Стихотворения / Ю. Светлый. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1916. – 24 с.

221. Устав Золотоношского восьмиклассного коммерческого училища Общества распространения коммерческих знаний : [утвержден 19 августа 1916 г.]. – Золотоноша, 1916. – 19 с.

222. Устав Золотоношского общества распространения коммерческих знаний. – Золотоноша, 1916. – 9 с.

223. Устав Ирклеевского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1916. – 19 с.

1917 р.

224. Горохов Н. Дорогу женщине / Н. Горохов. – Золотоноша : Золотоношская организация РСДРП, [1917]. – 8 с.

225. Граждане Росії українці-селяне! [Листівка] / Державна Дума ; Золотоношська українська громада. – Золотоноша: друк. [В. Б.]Гольденберг, [1917]. – 1 арк.⁴⁸

226. Гуткин З. Л. Руководство магазинерам и счетоводам хуторов и плантаций Хоружевской экономии / З. Л. Гуткин. – Золотоноша : тип. [Р.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1917. – 21, [2] с.

227. День Українського національного фонду. Вівторок 9 травня 1917 року. – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберга, 1917. – 1 с.

228. Домонтович М. Дрібнички (з натури або з людських переказів) / М. Домонтович ; вид. Золотоношського товариства «Просвіта». – Золотоноша, 1917. – 15 с.

229. Журнал Золотоношского уездного земского собрания (52-й очередной сессии, заседания 15 и 16 ноября 1916 года) с докладами. – Золотоноша : тип.[П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1917. – 90+87 с.

230. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 19 мая 1917 года с докладами. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1917. – 26 с.

231. Задачи Учредительного собрания / [за сприяння Л. І. Болеславського⁴⁹]. – Золотоноша, 1917. – 15 с.

232. Закон о волостном земском управлении, объявленный Временным правительством 21 мая 1917 года. – Золотоноша : Золотоношский совет рабочих и солдатских депутатов, 1917. – 30 с.

233. Злобенців М. Про землю / М. Злобенців. – Золотоноша : друк. [П.]Лепського і [І.]Вурмана, 1917. – 18 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 3».

234. Злобенців М. Про землю / М. Злобенців. – 2-е вид. – Золотоноша : друк. [П.]Лепського і [І.]Вурмана, 1917. – 18 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 3».

235. Злобинцев М. Автономія України / М. Злобинцев. – Золотоноша, 1917. – 24 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 4».

⁴⁸ «Нема більше старого уряду, який дурно переводив народне добро ...».

⁴⁹ Болеславський Л. І. – у 1907 р. власник книгарні у м. Золотоноша.

236. Злобинців М. Арихметика: Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Ч. 1: Цілі числа / М. Злобинців ; Спільне видання Золотоніського Товариства «Просвіта» і Л. І. Болеславського. – Золотоноша : друк [Р.]Рабиновича і [М.]Шефтеля, 1917. – 48 с.

237. Злобинців М. Найкращі здобутки Великої французької революції 1792–1795 / М. Злобинців. – Золотоноша, 1917. – 15 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 5».

238. Золотоніська Українська громада. (Воззваніє). – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберг, 1917. – 1 с.

239. Золотоніська Українська громада. Од Державної Думи. – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберг, 1917. – 1 с.

240. Инструкция сельскохозйственнх взаимоотношений / Полтавский губ. земельный комитет. – Золотоноша, 1917. – 12 с.

241. К учредительному собранию / А. П. Д-ъ ; [за сприяння Л. І. Болеславського]. – Золотоноша, [1917]. – 8 с.

242. Отчет Золотоношского сельскохозйственного училища (имени статс-секретаря П. А. Столыпина) за 1916 год составлений управляющими и преподавателями училища. – Золотоноша : тип. [Р.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1917. 104 с.

243. Программа курсов для увечных воинов по монтажу ремонту сельскохозйственных машин и орудий при Золотоношском сельскохозйственном училище имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша : тип. [Р.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1917. – 3 с.

244. Программа Партии в общедоступном изложении / Партия социалистов-революционеров. – Золотоноша : тип. [Р.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1917. – 32 с.

245. Программы курсов для увечных воинов по садоводству и огородничеству при Золотоношском сельскохозйственном училище имени статс-секретаря П. А. Столыпина. – Золотоноша : тип. [Р.]Рабиновича и [М.]Шефтеля, 1917. – 3 с.

246. Протокол 10 заседания Золотоношского городского общественного комитета, состоявшегося 26 марта 1917 года в здании мужской гимназии. – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберга, 1917. – 3 с.

247. Протокол 12-го заседания Золотоношского городского общественного комитета, 16 апреля 1917 года. – Золотоноша : тип. [В. Б.]Гольденберга, 1917. – 1 с.

248. Протокол заседаний Золотоношского уездного комитета, состоявшегося 16 марта 1917 г. – Золотоноша, 1917. – 3 с.

249. Протокол заседаний Золотоношского уездного комитета, состоявшегося 17 марта 1917 г. – Золотоноша, 1917. – 3 с.

250. Протоколи засідань Золотоношського городского общественного комитета первого-четвертого заседания, [7]–9 марта 1917 года. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, [1917]. – 3 с.
251. Протоколи засідань Золотоношського городского общественного комитета 5-го заседания, 10 марта 1917 года. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, [1917]. – 2 с.
252. Протоколи засідань Золотоношського городского общественного комитета 6-го заседания, 11 марта 1917 года. – Золотоноша: тип. [В. Б.] Гольденберга, [1917]. – 3 с.
253. Протоколи засідань Золотоношського городского общественного комитета 7 – 9-го заседания, 12,15, 19-го марта 1917 года. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, [1917]. – 3 с.
254. Протоколи засідань Золотоношського городского общественного комитета 10 – 11-го заседания, 26 марта, 8 апреля 1917 года. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, [1917]. – 3 с.
255. Протоколи засідань Золотоношського уездного комитета, состоявшегося 16–18 марта 1917 г. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, 1917. – 10 с.
256. Сборник революционных песен [!] / [за сприяння Л. І. Болеславського]. – Золотоноша, [1917]. – 8 с.
257. Статут «Українського Просвітнього Гуртка Золотоношської дівочої гімназії». – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, 1917. – 1 с.
258. Статут «Просвіти» / [укладач М. Злобинців]. – Золотоноша, 1917. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 1».
259. Статут Золотонішської Української Громади: Проект : [Листівка]. – Золотоноша : друк. [В. Б.] Гольденберг, [1917]. – 1 арк.⁵⁰.
260. Статут селянської спілки і постанови Всеукраїнського селянського з'їзду в Києві / Повітова Золотоніська рада селянських депутатів. – Золотоноша : тип. [Р.] Рабиновича и [М.] Шефтеля, 1917. – 16 с.
261. Українські революційні пісні 1905 року і раніше / зібрав М. Домонтович. – Золотоноша : тип. [Р.] Рабиновича і [М.] Шефтеля, 1917. – 16 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 6».
262. Устав 2-го Общества потребителей в поселке при ст. Драбово-Барятинская, Полтавской губернии. – Золотоноша, 1917. – 12 с.
263. Устав Союза служащих Золотоношского земства : [Проект]. – Золотоноша : тип. [В. Б.] Гольденберга, 1917. – 8 с.

---

⁵⁰«1) Золотонішська українська громада ставе своєю метою з'єднання всіх вірних синів України ...». На зворотньому боці епіграф: «Гей ізгадаймо, братця вкраїнці, Чим ми на світі бували, Як волю нашу, волю народню, Всі ми гуртом рятували!».

1918 р.

264. Журнал Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайной сессии за 1917 год. – Золотоноша : тип. [П.]Лепского и [І.]Вурмана, 1918.–33+III с.

265. Злобинців М. Арихметика : Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Ч. II : Дроби, відношення, пропорціональні величини, проценти, пропорціональний поділ, змішування / М. Злобинців; спільне видання Золотоніського Товариства «Просвіта» і Л. І. Болеславського. – Золотоноша : друк. [П.]Лепського і [І.]Вурмана, 1918. – 70 с.

266. Островський О. Гетьман Іван Мазепа : Драма на 5 дій. – Золотоноша : друк. [Р.]Рабиновича і [М.]Шефтеля, 1918. – 107 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 4.

267. Островський О. Нірвана: П'єса на 5 дій і 6 одмін / О. Островський. – Золотоноша : друк. [Р.]Рабиновича і [М.]Шефтеля, 1918. – 87 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 5.

268. Островський О. Стрільці: драма на 4 дії / О. Островський. – Золотоноша : друк. [Р.]Рабиновича і [М.]Шефтеля, 1918. – 72 с. – Серія «Видавництво «Вільна думка», ч. 3.

269. Островський О. Руйнування Батурина (1708 р.) : Історичне оповідання. – 2-е вид., випр. / О. Островський. – Золотоноша : друк. [Р.]Рабиновича і [М.]Шефтеля, 1918. – 30 с. – Серія «Видавництво «Історична белетристика», ч. 5⁵¹.

1919 рік

270. Грудницький Ол. П'ять брисків пензля... Січень 1919 : [Новели] / О. Грудницький. – Золотоноша : друк. [П.] Лепського і [І.]Вурмана, 1919. – 32 с.

271. Дитяче Шевченкове свято: На спомин діткам про святкування 58-х роковин смерти Т. Г. Шевченка, 11 березоля 1919 року. – Золотоноша на Полтавщині : вид. Шевченківської комісії, [1919]. – 15 с.

272. Домонтович М. Дід та Коза. Дитяча п'єса зо співами / записав М. Домонтович ; видання Золотоніського Товариства «Просвіта». – Золотоноша, 1919. – 16 с.

---

⁵¹ На титульному аркуші видання, яке зберігається у НБУВ є напис: «Вельмишановному В. П. Степаненкові від автора. Київ, весна 1918».

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

1. Балавенський Африкан Петрович – за 1910 р.
2. Болеславський Л. І. – за 1917–1918 рр.
3. Война Володимир Степанович – за 1913 р.
4. Волощук Авксентій Степанович – за 1915–1916 рр.
5. Гоголь Микола Васильович – за 1909 р.
6. Голубов Костянтин Іванович – за 1911, 1913–1914 рр.
7. Гончаров Іван Олександрович – за 1912 р.
8. Горохов Микола Єгорович – за 1917 р.
9. Грудницький Олександр Григорович – за 1918 р.
10. Гуткін Зіновій Лазарович – за 1917 р.
11. Дінер Яків Борисович – за 1913 р.
12. Д-ъ А. П. – за 1917 р.
13. Злобенців (Злобинцев, Злобинців, Домонтович) Михайло Олександрович – за 1917–1919 рр.
14. Золотаревський Петро Лаврович – за 1896 р.
15. Іустинов Михайло Арсенійович – за 1912, 1914 рр.
16. Карпенко Михайло Митрофанович – за 1914 р.
17. Новак Андрій Васильович – за 1911, 1913 рр.
18. Островський Олелько Павлович – за 1918 р.
19. Павленко Сергій (Шелухін Сергій Павлович) – за 1913 р.
20. Розин Е. – за 1913 р.
21. Святий Юрій (Павлюченко Георгій Іванович) – за 1916 р.
22. Семенов Михайло Деомідович – за 1901–1902, 1905–1909 рр.
23. Смілянський В. – за 1913 р.
24. Тарасенко Іван (Савич Олександр Андрійович) – за 1891 р.
25. Храпаль Іван Георгійович – за 1913 р.
26. Шевченко Тарас Григорович – за 1919 р.
27. Штефан Іван Дем'янович – за 1913–1914 рр.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

1. «Видавництво «Вільна думка» – за 1918 р.
2. «Гмілус-Хесед» – благодійне товариство, м. Золотоноша – за 1914 р.
3. «Просвіта», м. Золотоноша – за 1917–1919 рр.
4. «Українська Громада», м. Золотоноша – за 1917 р.
5. «Український просвітний гурток Золотоніської дівочої гімназії» – за 1917 р.
6. Бібліотека публічна, земська – за 1909–1910 рр.
7. Бібліотека-читальня, безкоштовна, земська – за 190? р.
8. Благодійне товариство, м. Золотоноша – за 1896 р.
9. Велика Французька революція – за 1917 р.
10. Венеричні захворювання, сифіліс – за 1896 р.
11. Взаємно-допоміжна страхова каса, м. Золотоноша – за 1911–1916 р.
12. Вільно-пожежне товариство, м. Золотоноша – за 1913 р.
13. Всеукраїнський селянський з'їзд, м. Київ – за 1917 р.
14. Громадський комітет, м. Золотоноша – за 1917 р.
15. Дослідне поле сільськогосподарської школи, м. Золотоноша – за 1905, 1907–1908 рр.
16. Єврейське благодійне товариство, м. Золотоноша – за 1908, 1912–1913 рр.
17. Золотоніська повітова земська управа – за 1891–1916 рр.
18. Золотоніська рада робітничих та селянських депутатів – за 1917 р.
19. Золотоніський повітовий комітет Української соціал-демократичної робітничої партії – за 1906 р.
20. Золотоніські повітові земські збори – за 1891–1918 рр.
21. Каса дрібного кредиту, повітова земська, м. Золотоноша – за 1912–1916 рр.
22. Комерційне училище восьмикласне, м. Золотоноша – за 1916 р.
23. Комерційні збори, м. Золотоноша – за 1913 р.
24. Кошторис видатків та прибутків – за 1897–1911, 1913–1915 рр.
25. Лікарська служба, земська – за 1902 р.
26. Міська управа, м. Золотоноша – за 1913 р.
27. Оціночні роботи – за 1895 р.
28. Партія соціалістів-революціонерів – за 1917 р.
29. Повітовий комітет, м. Золотоноша – за 1917 р.
30. Податки повітові земські – за 1897–1911, 1913–1915 рр.

31. Пожежна дружина, с. Чорнобай Золотоніського повіту (суч. м. Чорнобай Черкаської області) – за 1914 р.
32. Початкові училища Золотоніського повіту – за 1914 р.
33. Сільськогосподарське товариство, с. Богодухівка Золотоніського повіту (суч. Чорнобаївський район Черкаської області) – за 1912 р.
34. Сільськогосподарська нижча школа/I-го розряду земська/сільськогосподарське училище ім. статс-секр. П. А. Столипіна, м. Золотоноша – за 1898 р., 1901–1902, 1906, 1908, 1911, 1913–1917 рр.
35. Сільськогосподарське товариство, м. Золотоноша – за 1909, 1912 р.
36. Сільськогосподарське товариство, м-ко Гельмязів Золотоніського повіту – за 1913–1914 рр.
37. Сільськогосподарське товариство, м-ко Кропивна Золотоніського повіту – за 1913 р.
38. Сільськогосподарське товариство, с. Васютинці Золотоніського повіту – за 1906 р.
39. Сільськогосподарське товариство, с. Іркліїв (суч. Чорнобаївський район Черкаської області) – за 1916 р.
40. Сільськогосподарське товариство, с. Піщана Золотоніського повіту (Піщанське товариство сільських власників) – за 1905, 1911–1912 рр.
41. Склад книг та письмового приладдя земський, м. Золотоноша – за 1898 р.
42. Союз службовців Золотоніського земства – за 1917 р.
43. Телефонна мережа, земська – за 1913 р.
44. Тимчасовий уряд, м. Петроград – за 1917 р.
45. Товариство взаємного кредиту, м. Золотоноша – за 1908 р.
46. Товариство взаємного кредиту, м-ко Гельмязів, Золотоніського повіту – за 1912, 1915–1916 рр.
47. Товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням, м. Золотоноша – за 1907 р.
48. Товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням, м-ко Гельмязів Золотоніського повіту – за 1913 р.
49. Товариство розповсюдження комерційних знань, м. Золотоноша – за 1916 р.
50. Товариство розповсюдження морально-тверезого життя та позашкільної освіти, с. Мельники Гадяцького повіту Полтавської губернії – за 1914 р.

51. Товариство споживання, с. Безпальче (суч. Драбівського району Черкаської області) – за 1914 р.
52. Товариство споживання, с. Дмитрівка Золотоніського повіту – за 1914 р.
53. Товариство споживання, с. Лялинці (суч. с. Ялинці Кременчуцького району Полтавської області) – за 1915 р.
54. Товариство споживання, с. Старий Коврай Золотоніського повіту (суч. Чернобаївський район Черкаської області) – за 1913 р.
55. Товариство споживання, станція Драбово-Барятинська Московсько-Києво-Воронезької залізниці – за 1914 р. (суч. селище Драбово-Барятинське, Драбівського району Черкаської області; станція Одеської залізниці) – за 1914, 1917рр.
56. Товариство шанувальників витончених мистецтв, м. Золотоноша – за 1913 р.
57. Торгово-промислове та сільськогосподарське товариство взаємного кредиту, м. Золотоноша – за 1910, 1911, 1913–1916 рр.
58. Установчі збори, м. Петроград – за 1917 р.
59. Цукровий завод, акціонерне товариство, с. Мехедівка (суч. Драбівський район Черкаської області) – за 1914 р.
60. Чоловіча прогімназія земська, м. Золотоноша – за 1909 р.
61. Шевченківська комісія, м. Золотоноша – за 1919 р.

ЖУРНАЛЬ

Золотоношскаго

УЪЗДНАГО

Земскаго Собранія

чрезвычайной сессіи

19 мая 1917 года

СЪ ДОКЛАДАМИ

ЗОЛОТОНОША
Типографіи П. Лескаго и Н. Вурмана, соб. домъ
1917.

СВОДЪ ЖУРНАЛОВЪ

ЗОЛОТОНОШСКАГО

УЪЗДНАГО ЗЕМСКАГО

СОБРАНІЯ:

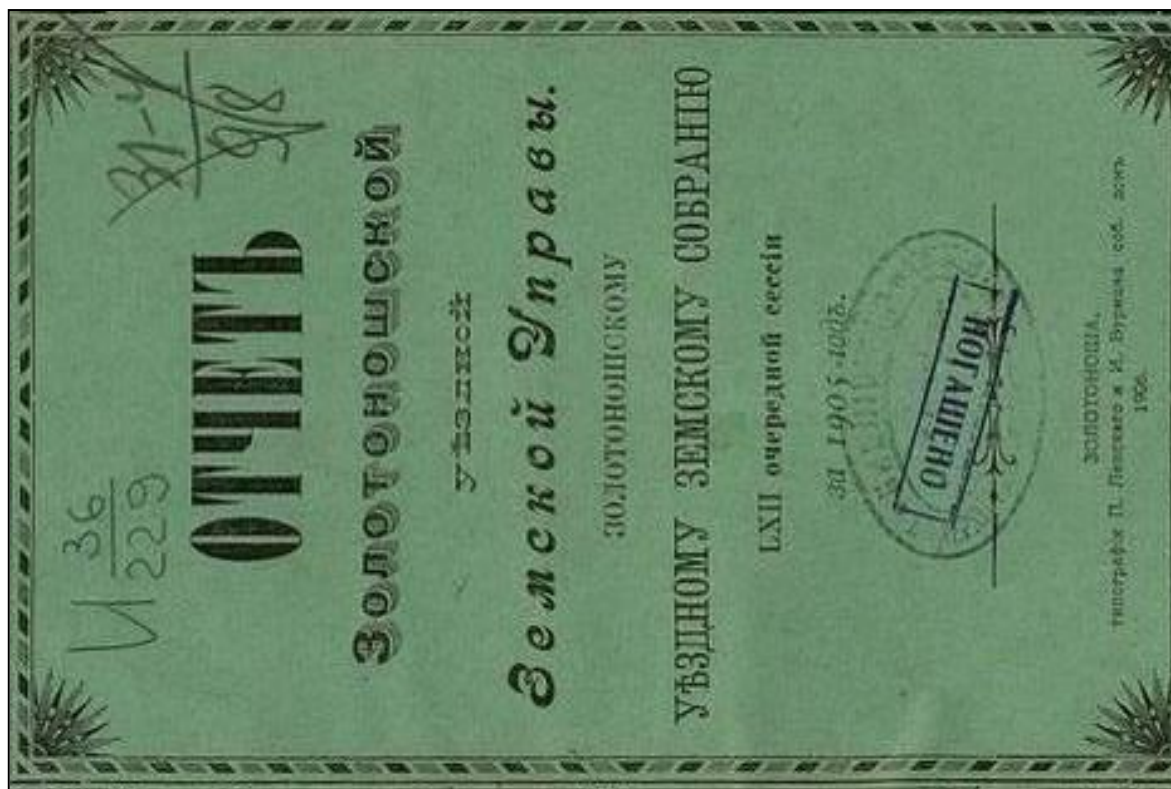
Чрезвычайнаго — заседапія 23 февраля

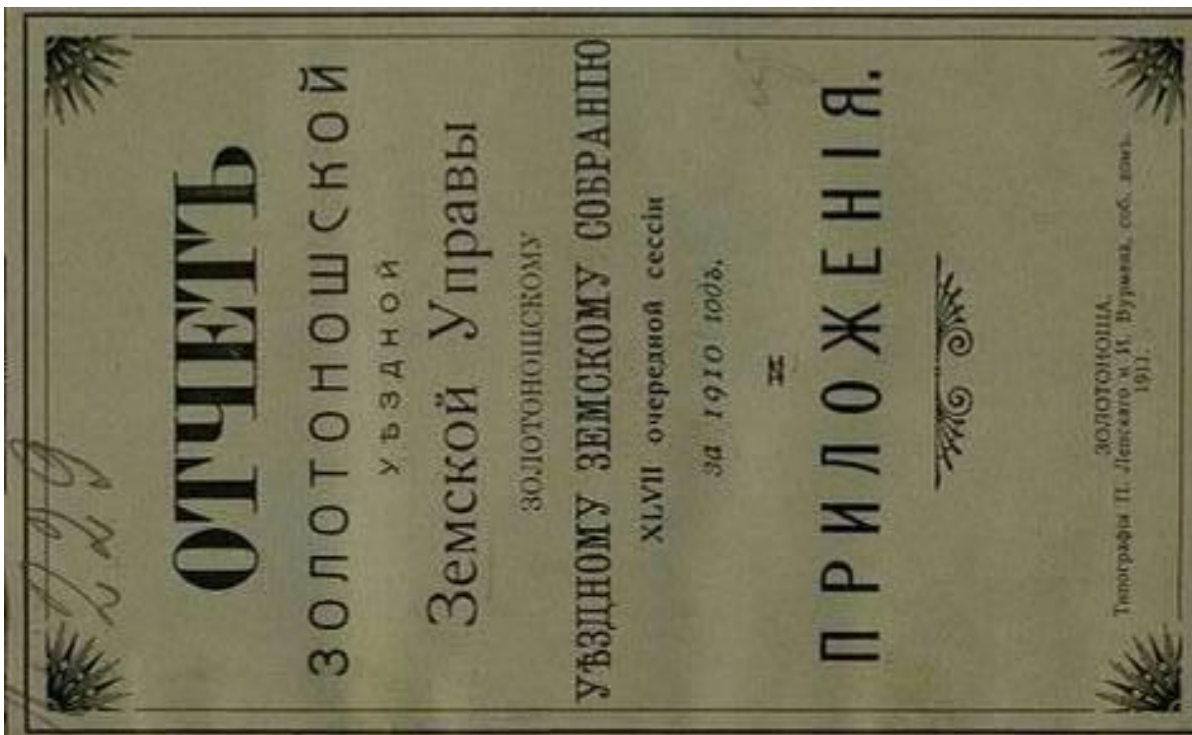
И XXVI ОЧЕРЕДНАГО, ЗАСЪДАНІЯ:

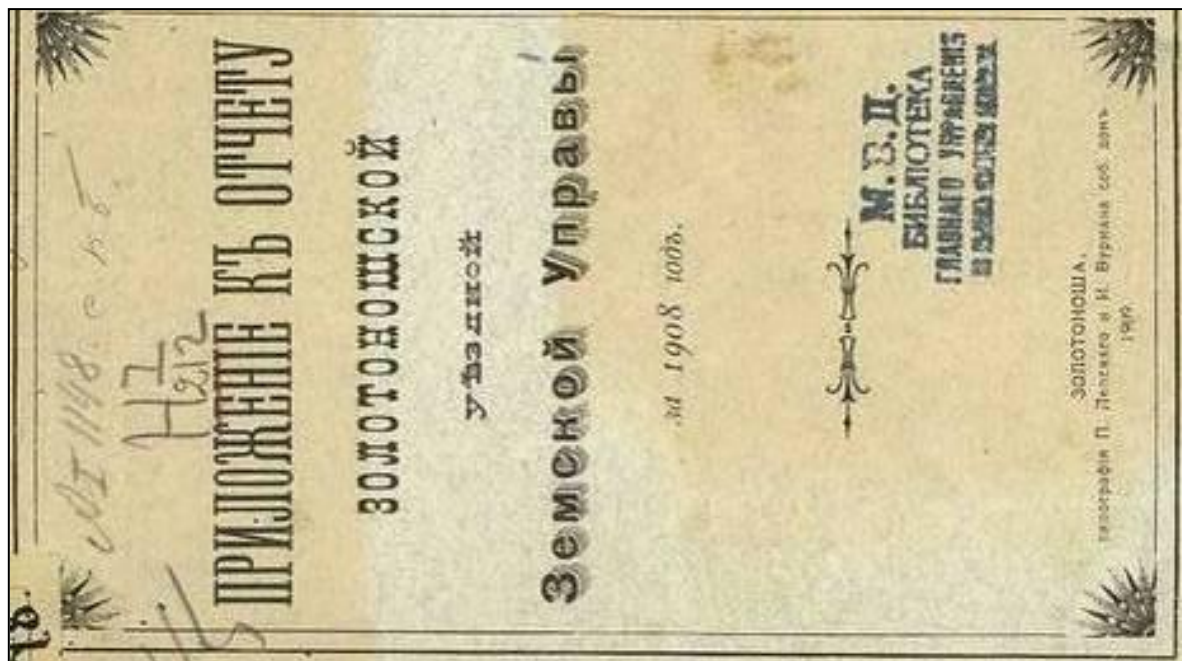
5, 6, и 7 Сентября 1890 года.

1052392

ЗОЛОТОНОША.
Типографія П. Лескаго и Н. Вурмана, домъ Галдывской.
1891.

ГАННУСЯ.

ЛИВОБЕРЕЖНА ПОЭМА

Ивана Тарасенка.

Рече та стогне Днипръ широкий...

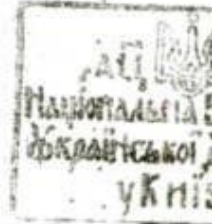
Шевченко.

ЗОЛОТОНОША.

Типографія П. Ленскаго и И. Вурмана.

1891 року.

Сергій Павленко.

ЧИ БУТИ

ЧОРНОМОРСЬКІЙ

НІМЕЧЧИНІ?

Видання автора.

ЗОЛОТОНОША.

Типографія Лепскаго и Вурмана, соб. домъ.

1913

Уставъ
ЗОЛОТНОШКОЙ
взаимно-вспомогательной
Страховой Кассы.

ЗОЛОТНОШКА,
ТИПОГРАФІЯ ВЪ Б. ГОЛЬДЕНБЕРГА
1911.

Дитяче Шевченковське Свято

НА СПОМИН ДІТКАМ

ПРО

святкування 58-их роковин смерти

Г. ШЕВЧЕНКА.

11 березоля 1919 року.

891.79-1

*Учітєся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтєсь
Й свого не цурайтєсь.*

Видання Шевченковської Комісії.

м. Золотоноша на Полтавщині.

ВИДАВНИЦТВО
„Історична бібліотечка“
число 5

*Вільшанський
В. П. Степаненко
визнавство
1916, Вєжа*

Олелько Островський.

Руйнування Батурина

(1708 р.)

Історичне оповідання.

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
№ 20530

Друге виправлене видання.

1913. 12. 73

м. Золотоноша.
Друк. Рабіновича і Шефтеля.
1918.

ВИДАВНИЦТВО

„ВІЛЬНА ДУМКА“

ч. 5.

ОС

Олелько Островський.

Жірвама

п'єса на 5 дій і 6 одмін.

г. Золотоноша.

Друкарня Рабиновича і Шефтеля.

1918.

ВИДАВНИЦТВО

„ВІЛЬНА ДУМКА“

ч. 3.

Олелько Островський.

Різдво

Стрільці

драма на 4 дії.

г. Золотоноша.

Друкарня Рабиновича і Шефтеля.

1918.

ТОВариСТВО "ПРОСВІТА"

№ 3.

Земля

ПРО ЗЕМЛЮ.

М Злобенців.

1917 р.

Золотоноша, Друкарня Леського й Вурмана.

Видання Золотолішського Товариства Просвіти.

№ 6.

Українські

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПІСНІ

1905 р. і раніше.

ММ

Зібрав М. Домонтович.

Ціна 15 к.

Золотоноша
Тип. Рабінювича і Шефтеля
1917.

Спільне видання Золотоношського Товариства „Просвіта“
і Л. І. Болеславського.

АРИХМЕТИКА.

ч. II.

Дробн, відношення, пропорції, пропорціональні величини, проценти,
пропорціональний поділ, змішування.

Для народніх шкіл і нижчих класів
середніх шкіл.

М. Злобинців.

1918 року.

Ухвалена бюро Золотоношського Учительского З'їзду.

Склад видання в книгарні Л. І. Болеславського
і в книгарні Золот. Просвіти.

М. ЗОЛОТОНОША.
Друкарня Лепського і Вурмаца,
1918.

ХАРЬКОВСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА
28-ЯНВ-1921
№ 11658

Ол. Грудницький

П'ять
брасків 1920, 1948.
ДЕНЗЛЯ...

ЦІЛ СПІВФОНДІВ
ОТЕКИ АН УРСР
В. № 6120

Січень 1919.

1956
Мок.

ЗОЛОТОНОША
Друкарня Л. С. С. 1 Вулиця
1949.

БІБЛІОТЕКА
Кам'янець-Подільського Державного
Українського Університету

И. П. Храпаль.

Doctrina lux, sed non tenebra est.

Ч. I.

Введение къ изложению „ОРГАНО-ЦВѢТОВОГО МЕТОДА“

начального обучения грамотѣ

взрослыхъ и дѣтей.

1. Что нужно для обновленія национальной школы.
2. Причины и цѣль.
3. Эпохи изобрѣтеній методовъ.

Г. ЗОЛОТОНОША.
Типографія В. Б. Гольденберга.
1913.

ор. соборн.
Октябрь

НОВЫЙ ОРГАНО-ЦВѢТОВОЙ методъ

17002
117002
начального обучения грамотѣ
и

относящаяся къ нему
ПЕДАГОГИЧЕСКІЯ СТАТЬИ.

- 1 ч. Введение.
- 2 ч. Общая дидактика.
- 3 ч. Старая методика и ея анализъ.
- 4 ч. Теорія новой методики.
- 5 ч. Практическая методика.

Составилъ И. ХРАПАЛЬ.

5 Март 1914
94666

ЗОЛОТОНОША.
Типографія В. Б. Гольденберга.
1913.

ЧАСТИНА ІІІ

ЗОЛОТОНІСЬКА АНТОЛОГІЯ

**Павлюченко Георгій Іванович
(1887/1888 – 1955 рр.)**

Павлюченко Георгій Іванович (псевдоніми Юрій Светлий, Георгій Светлий; 1887/1888, Ростов-на-Дону – 1955 рр.) – закінчив фізико-математичний факультет університету ім. А. Шанявського (м. Москва, 1918 р.). У 1917–1918 рр. – редактор Ферганської обласної газети, комісар поліграфічної промисловості Туркестанського краю. У 1921 р. Г. Павлюченко був головою Туркестанського відділення Загальноросійського союзу поетів, був знайомий (з травня 1921 р.) із С. Єсеніним. Сприяв проведенню поетичного вечора С. Єсеніна 25 травня 1921 року у Туркестанській публічній бібліотеці. Збереглося нечисельне листування між поетами та дарчі написи С. Єсеніна: на 1-й чистій сторінці книги «Пугачов» (М. : Имажинисты, 1922) : *Милому Г. И. Светлому. Дружески. С. Есенин. 1922 янв. 3. Москва; на фотографії 1919 р., де С. Єсенін сфотографований разом із друзями-імажиністами: Есенин был такой: А теперь? Теперь... Георгий, помни. <Сентябрь, 1925>*.

Свій літературний напрям Ю. Светлий визначав як футуризм/імажинізм. 12 квітня 1921 р. виступав у Ташкентському кінотеатрі «Хіва» з повідомленням про імажинізм. Член-засновник артелі «Geswavoood» (назва – аббревіатура імен поетів Юрія Светлого, Валентина Вольпіна та Джури).

З 1924 р. розпочав співпрацю як сценарист з Держкіно: «Хочу жити» (сценарій про чукчів-оленеvodів, 1934 р. – реж. О. Летвінов), «Шлях ентузіастів» (інша назва «Робітник одного заводу» – історико-революційна епопея про боротьбу робітників-комуністів за зміцнення Радянської влади у місті та на селі; ідея фільму – дати кінематографічне роз'яснення основним гаслам Компартії СРСР; 1930 р. – реж.-сценарист М. Охлопков; фільм не зберігся), «Манометр-1» («Прорыв на заводе «Манометр», короткометражний), «Манометр-2» («Ликвидация прорыва на заводе «Манометр»); сюжет – випуск неякісної продукції заводом «Манометр» спричинив за собою вибух котла на одній з московських фабрик. Піонерська організація «Манометра» та працівники кіно активізували заводську громадськість. Винуватець прориву, батько одного з піонерів, п'яниця та прогульник пообіцяв колективу спокутувати свою вину якісною роботою. В основі сюжету – реальні події початку 30-х рр. на одному із заводів Москви. Фільми не

збереглися; 1930, 1931 рр. – реж. А. Роом), «Моє щастя» (1940 р., знятий з кіновиробництва?). На початку 30-х рр. співпрацював як драматург з Московським Реалістичним театром (Четверта студія МХАТ, Театр Червоної Пресні). За його сценарієм був поставлений спектакль за повістю В. Ставського «Разбег» (розкрита тема колективізації на Кубані; реж. М. Охлопков), який став своєрідною візитівкою театру.

На жаль, цією короткою інформацією і обмежується наше знання про Г. Павлюченка. Зважаючи на тематичну спрямованість даного збірника «Золотоніський книгодрук (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)», нам не вдалося знайти бодай якогось зв'язку у життєвому шляху Георгія Івановича із м. Золотоноша. Разом з тим ми не перестаємо задавати собі питання: чому збірка його віршів «Созвучья души» була надрукована саме у Золотоноші? Переконані, подальші пошуки дадуть нам відповідь.

Вибрана бібліографія:

- «Екатерина Ивановна» Леонида Андреева как символ / Г. Павлюченко. – М. : А. М. Михайлов, 1913. – 28 с.

- Созвучья души: Стихотворения / Ю. Светлый. – Золотоноша : тип. Лепского и Вурмана, 1916. – 24 с.

- Мотивы города и революции. Сборник стихов первый / вступ. ст. В. Вольнина ; Г. Светлый. – Ташкент : изд. «Студии искусств», 1919. – 30 с.

- Лирика : Альманах стихов : Участники: В. Вольпин, Джура, Д. Кирьянов, Н. Кулинский, А. Норман, Г. Светлый, Сибиряк, А. Ширяевец, Д. Юрский. – Ташкент : Студия искусств, 1919. – 48 с.

- О женщине : [Сб. рассказов и стихов] / под ред. А. Лигова. – Ташкент : Мысль, 1919. – Вып.1. – 40 с. – [авторы : Г. Павлюченко, А. Лигов, Грезов, М. Летич, Овагемов, Лыкошин, Диваев, Федоров].

- Солцебунд и ржа: Сборник стихов второй / Г. Светлый. – Ташкент : изд. Артели поэтов «Geswawood», 1920. – 24 с.

- Справочник по профработе среди женщин / Г. И. Павлюченко, О. Ф. Чернышова. – М. : изд-во ВЦСПС ; тип. РИО ВЦСПС, 1926 <1927>. – 88 с.

- Справочник профработника. Сборник руководящих материалов по профессиональному движению / сост. : Г. И. Павлюченко, В. Птенцов, Д. Радужкевич. – М. : изд-во ВЦСПС, 1926. – 530 с.

- Справочник профработника. Сборник руководящих материалов по профессиональному движению. Изд-е 2-е / сост. : Г. И. Павлюченко, В. Птенцов, Д. Радужкевич. – М. : Изд-во ВЦСП; тип. РИО ВЦСПС, 1927. – 184 с.

СОЗВУЧЬЯ ДУШИ⁵²

ОГЛАВЛЕНИЕ

I. Из мотивов «Аккорды весны»

Весеннее утро
Весною
Весна
Весенний эскиз
Весною в лесу
Между Разумом и Сердцем
Весеннее
Весенние мечты
Думы
Былое
Гимн Весне
Ночь Весною
Весенние мотивы
Штрихи из «Весенних мотивов»

Юрий Светлый

II. Мелодии Жизни

Другу
В потемках дум
Я, непонятный, страдаю
Эхо скорби
В Жизни
Уйти-бы!...
Осень
Вечер Жизни
Накануне
Элегия Смерти
В сумерках Вечности

---

⁵² Друкується за : Созвучья души: Стихотворения / Ю. Светлый. – Золотоноша : тип. Лепского и Вурмана, 1916. – 24 с.

ИЗ МОТИВОВ «АККОРДЫ ВЕСНЫ»

ВЕСЕННЕЕ УТРО

Я люблю это утро весеннее,
Я люблю этот солнца восход,
Здесь все это дарит мне веселье,
Здесь все это мне силы дает.

И я забываю о тяжком недуге,
Я свободен бываю тогда,
Всем готов я помочь: не друг иль друг мне
При его наступивших бедах...

И я радостен, счастлив, доволен
Своей жизнью в то утро весеннее,
Я, как птица залетная волен,
И в душе воцарилось веселие.

ВЕСНОЮ

Ярко солнце заиграло
Голосам весны внемля, –
Время дивное настало:
Пробуждается земля.

Хорошо, светло, отрадно,
Прочь ушла тоска и жуть,
И вдыхает воздух жадно
Истрадавшаяся грудь...

Отдохнешь в часу весеннем,
Свежей силы грудь полна,
Слышно птичьих песен пенье,
То царит одна Весна,

Царит тайна Возрождения,
Неразлучная с весной...
Солнце родит обновление
И с мятущейся душой.

ВЕСНА

Расцветает на земле Весна,
И облака, души твоей мечтанья,
Плывут, скользят в небесной синеве,
Причудливо меня очертанья...

То темная осенняя печаль,
Печаль полей пустынных и туманных,
То солнца золотой весенний смех
В твоих глазах задумчивых и странных.

ВЕСЕННИЙ ЭСКИЗ (Экспромт)

Когда стареешь и мельком
Ты поглядишь на зелень луга, –
Сразу не станешь стариком,
И улетучатся недуги.

Тогда ты сделаешься юн,
И дышать станет тесней.
Открою тайну, кто колдун:
Друг, благодарен будь Весне!

ВЕСНОЮ В ЛЕСУ

... Я люблю полежать на зеленой траве,
Когда солнца лучи уже станут пылать,
Когда вечером трель заведет соловей...
...Я люблю на зеленой траве полежать.

И уж чувство во мне Пробуждения растет,
Я весь таю в одном наслажденьи,
Когда здесь гимн весне соловей воздает...
Просыпаюсь я в обновленьи.

МЕЖДУ РАЗУМОМ И СЕРДЦЕМ

Надежды голос радостный
В душе моей звучит,
Так вкрадчиво, так сладостно
Мне Счастье он сулит.

И полно Сердце счастием
И пением полно,
Ко всем с живым участием
Относится оно...

Рассудок лишь угрозами
Отвечает ему:
– «Себя пустыми грезами
Обманывать, – к чему?!

Течение Жизни шумное
Умчит мечты твои»...
Но сердце неразумное
Все шепчет о Любви...

... Так вкрадчиво и сладостно
Под звук чужих речей
Надежды голос радостный
Звучит в груди моей.

ВЕСЕННЕЕ

Сегодня сердце в полной власти
Любви к Весне и сладких грез,
Сегодня жаждет оно страсти,
Мятежных бурь и вешних роз.

Сегодня светом и сияньем
Оно с утра озарено,
И безотчетным упованьем
Сегодня радости полно.

Весенний отклик в нем родится

На все призывы Бытия,
Сегодня Жизнь в него стучится,
Сегодня счастлив, счастлив я!...

ВЕСЕННИЕ МЕЧТЫ

Меня томит безлюдье, тишина,
Я точно не живу, а так лежу в забвении,
В окно же рвется новая Весна,
Лучами света все кругом облито.

Но и грустить мне стыдно здесь весной,
Когда царит в природе красота,
Когда вокруг все – ласково со мной,
В сиянии близится родная мне Мечта.

...Я вырваться хочу из этих злых цепей...
...Мне хочется здесь бурного веселья...
Мне нужен шум и гам... весенних гимнов пенье...
Побольше б здесь Толпы, побольше бы людей...

ДУМЫ

Я не грущу: царь ли, раб ли,
Одним мы все идем путем;
Дни мирно падают, как капли,
Все в Жизнь пришли, все и уйдем...

Но я хотел бы после пышно –
И тихо гаснущего дня,
Чтоб также мирно и неслышно
И Смерть, как Ночь, взяла меня.

БЫЛОЕ

Помнишь, как весной, бывало,
Ветерок с травой шептался?!
Где те дни?!... Их было мало,

Их короткий ряд промчался,
Словно чудные мгновенья...
А каким тогда приветом
На земле звучало пенье
Вешних птичек? –

В пеньи этом,
Позабыв зимы ненастье,
Позабыв свои невзгоды,
Мы ловили звуки Счастья,
Звуки Правды и Свободы.

Сердце жаждало простора,
Думы светлые рождались...
Дни Весны! Зачем так скоро
Вы, желанные, промчались?!...

ГИМН ВЕСНЕ

Люблю я сам войти в себя,
Тебя любя,
О, вечно-юная Весна,
Как ты прелестна и красна,
Когда ты гонишь всех от сна,
Иных губя.

Тебе и песни и стихи
(У всех весенние грехи!)
Слагать я рад,
Гимны тебе же, как обряд,
Согласен в дни твои свершать:
Мне дороги.

НОЧЬ ВЕСНОЮ

Какая ночь! И как светло кругом;
В сияньи голубом как тонут небеса,
Торжественно как все в безмолвии ночном,
И как вся девственна весенняя краса!...

Как тихо все теперь в уютном парке,
Украшенном густой зеленою листвою,
Деревья, как причудливые арки,
Сплелись. Сирень льет аромат живой.

Как чудно все... Украдкою луна
Взглянет на длинные и темные аллеи,
И чаша легким шелестом полна,
Как будто шепчутся в ней меж собою феи.

... Легко пройти, вздохнуть душой свободно,
И бремя дум и мук свалится вниз долой,
В счастливый час забыться средь природы
В тиши ночной прекрасною весной.

ВЕСЕННИЕ МОТИВЫ

Лучезарная Весна
Белой кисеей обвита,
Точно молоком облита:
В белых вся цветах она.

Словно юная невеста
В свежем благоуханьи роз,
Как светлая принцесса грез
Чиста, как ангел, и прелестна.

ШТРИХИ ИЗ «ВЕСЕННИХ МОТИВОВ»

(По С. М.)

Истомленный душой,
Возбужденный весной,
Я иду
По саду,
Озаренный луной...
Все блестит,
Серебрит
И роса и цветы...

Где девались мечты,
Что бывали порой? –
– Они взяты весной.

...По саду идешь ты,
Освеженный росой,
Озаренный луной,
С истомленной душой,
Обновленной Весной,–
Рвешь цветы...
А сирени кусты
Так к себе и манят...
С них живой аромат.
Он тебя так свежит,
Твои думы новит,
Твои песни теснит,
И ум твой велит
Песнь Весне
Воспевать,
Во всей красе
Восхвалять.

ДРУГУ

Для песен и сказок явилась ты в мир,
Для радостей Жизни и Счастья,
Родная... Но Жизнь ведь не сказочный пир –
Бывают в ней бури, ненастья;

Бывают удары могучей грозы –
А рядом и солнце и розы,
Случится, что после печальной слезы –
Прольются счастливые слезы.

Случится, что Жизни могучий поток
Умчит тебя в бурное море,
Где ждет не веселый, не радостный Рок –
На вольном и бурном просторе.

Но сильный и смелый тот Рок не страшен,
Пугают слабые даром, –
Ведь часто чудесный и радостный сон
Идет за тяжелым кошмаром. –

В ПОТЕМКАХ ДУМ

Мою ты душу ранила невинную,
Застыла кровь от слов непонятных...
Я не спал ночь... И какой она длиною
Мне показалась... При мыслях измятых
Слезы наполнили душу...
Дышать мне
Трудно было... И так плакать хотелось,
Капельки ласки хотелось... Не смог бы сказать я...
Легче б заплакать... Но и плакать уж я не умею!...

Я, НЕПОНЯТНЫЙ, СТРАДАЮ...

(Эскиз)

Я, непонятный, страдаю,
Тайну сердца моего
Вылить мне б... Кому? Не знаю
Я, непонятный, страдаю,
Сам незнаю, отчего.
Сердце ноет. Жизнь разбита.
Спета лебедина песнь.
Юности часы прожиты.
... Жизнь истоптана, разбита...
... Тяжело нести свой крест!...

ЭХО СКОРБИ

Я устал бороться, я устал стремиться,
Верить увлеченьям и мечты любить,
Я хочу покоя, я хочу забыться,
Жизни мрак и холод я хочу забыть.

Нет конца раздумью... Нет конца
сомненьям,
Страстной жажде счастья, светлому труду...
Где предел страданьям, тягостным
мученьям,
Где покой желанный в Жизни я найду?!

В темноте тоскливой сердца увяданий
Силы и надежды все я растерял,
И аккорд звенящий радостных мечтаний
В пустоте житейской быстро отзвучал...

... Все мертвенно глухо... Точно в крепких
латах,
Сердце уж устало чувствовать, любить,
Нет мечтаний светлых, нет идей
крылатых...
... Долго ли придется, так страдая жить?!

В ЖИЗНИ

(Экспромт)

Полна вся Жизнь земными снами.
То бродишь ты, то ты лежишь,
Плывешь ли бурными волнами,
То так, весь в думах, ты сидишь.
Однако ты – всегда усталый,
Всегда невесел ты, грустишь, –
Полна вся жизнь твоя трудами...

УЙТИ БИ!...

Как тяжело быть одиноким,
Ни с кем и мыслей не сольешь,
В неволе чувствуешь, в оброке,
И Песню Грусти запоешь...

...Вокруг все тихо... И усталый,
Под чувством тяжкого ярма,

Бредешь – и сам того не знаешь,
Куда ты мечешься... Здесь сна

Ты не найдешь... А грусть все боле
Так наплывает на тебя,
И чувствуешь тяжесть будто болен, –
Да что ж поделаешь, скорбя?!...

Чувствуешь тяжесть близкой, горе, –
И сам бы рад утлым членом
Уйти, не быть в житейском море,
Совсем уйти бы в мир другой...

ОСЕНЬ

Жутко... В груди не хватает
Силы свободно вздохнуть.
Скоро уж Вечер настанет,
К смерти уж виден мой путь.

Назад оглянулся – не вижу
Светлого дня я Весны,
Был я Судьбою обижен, –
Жизни оковы тесны.

Чаша, испитая мною,
Жизни терзаний, забот –
Кончена. Видно уж дно в ней...
Скоро из мира уход.

...Жутко. Меня здесь не станет,
К смерти мне виден мой путь...
Тесно... В груди не хватает
Силы свободно вздохнуть...

ВЕЧЕР ЖИЗНИ

Уже сумерки... Темнеет
Зимы короткий день,

А на сердце тяготеет
Минувшего тень.

И, сливаясь вместе, это
Душу бередить,
Лаской сердце не согрето. –
Ум готов застыть.

Тесно. Грустно. Сердце стонет,
И душа болит.
Силишься стянуть оковы
С грустных дум своих.

НАКАУНЕ

В больном уме думы о Смерти,
Ничего лучшего не знаешь
И все в душе своей мечтаешь,
Что в жизни тела ты страдаешь,
И духом лишь тогда воспрянешь,
Тогда лишь Духу верен станешь,
Когда в груди застынет сердце.

ЭЛЕГИЯ СМЕРТИ

Скоро Смерть... Она мне не страшна,
Это жизни новой лишь Начало,
Это новая Красавица – Весна...
Я ж душе своей конца не знаю.

Тело бренно. Оно и умрет,
А Душа вознесется высоко,
И тогда лишь Краса восцветет
Под сияньем Небесного Ока.

Стыдно нам бояться этой Смерти:
То венец Предвечной Красоты, –
Нам не будет в Вечности запрета, –
В ореоле же – наши мечты...

В СУМРКАХ ВЕЧНОСТИ

Серыми, тускло-осенними красками
Прошлые годы полны,
Лишь иногда промелькнут нежной сказкою
Грезы и сны.

Скоро узор незаконченный свяжется
Темной прощальной каймой...
В жизни сама эта сказка доскажется
Вместе с тобой.

**Грудницький Олександр Григорович
(1892 – після 1921 рр.)**

Олександр Грудницький хоча і був свого часу відомою в Україні особою, але примусове безпам'ятство не одного покоління, здавалося б, навіки поховало правдивий образ і деталі біографії цієї людини. З іншого боку, його життєвий шлях сам по собі сповнений несподіваних поворотів, колізій і видається вельми загадковим. І досі, після тривалої пошукової роботи, пригнічує враження, що з його імені так і не знято закляття.

О. Юренко

Грудницький Олександр (Олександр, Омелько, Олесь, Олелько) Григорович (07/19.07.1892 – після 28.08.1921 рр.) – український політичний діяч, письменник, публіцист, повстанський отаман (Ангел). Псевдонім – Вернигора.

Місце народження точно не встановлено. Сучасний український історик О. Юренко зазначає м. Полтаву, дослідники Биківнянської трагедії М. Роженко та Е. Богацька подають м. Хорол Полтавської губернії, а особисто знайомий із О. Грудницьким, працівник Полтавської спілки споживчих товариств Д. Соловей – м. Золотоноша Полтавської губернії. Стосовно освіти теж є неузгодження : після закінчення гімназії, навчався в Київському комерційному інституті (О. Юренко) або на юридичному факультеті Київського університету (М. Роженко, Е. Богацька).

Відомим у політичних колах О. Грудницький стає з березня 1917 р., коли він став активним членом Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та співробітником її центрального друкованого органу – «Робітничої газети».

З квітня 1917 р. Олександр Григорович стає знаним у м. Золотоноша, як учитель та один із ініціаторів двох антивоєнних акцій, які були проведені у селах Антипівка та Слюжчина Слобідка Золотоніського повіту. За режиму П. Скоропадського (28 квітня – 14 грудня 1918 р.) О. Грудницький продовжував учителювати та працювати, як державний службовець у Золотоніському повіті Полтавської губернії. Паралельно проводив роботу у антигетьманському підпіллі.

Є непідтвержені документально відомості, що у жовтні–листопаді 1918 р. він належав до складу Українського Козацтва Чернігівщини. Зокрема 17.11.1918 р. сформував та очолив з добровольців Українського Козацтва т. зв. Курінь Смерті, який діяв на Чернігівщині проти гетьманських залог.

3 грудня 1918 р. за наказом Полтавського гетьманського губерньського коменданта отамана П. Кудрявцева О. Грудницького було призначено повітовим ад'ютантом при комендантові Золотоніського повіту Пархоменку. Необхідність кадрових змін була викликана наступними подіями: наприкінці листопада 1918 р. під керівництвом очільника золотоніських комуністів А. Богунського розпочалося друге Золотоніське збройне повстання, внаслідок якого Золотоніський повіт було звільнено від гетьманців і проголошено встановлення влади Директорії. О. Грудницький, як новопризначений ад'ютант, оголосив про ліквідацію гетьманського урядування у м. Золотоноша та повіті, а себе, за словами О. П. Фесенка, призначив комендантом Золотоніського повіту.

У січні 1919 р. О. Грудницький відвертається від Директорії і відкрито пропагує радянську владу/український більшовизм. Зокрема, 25.01.1919 р. він разом з отаманами Хименком, Зеленим (Данило Терпило) та А. Богунським звернулися до населення Золотоноші й Золотоніського повіту з відозвою, в якій говорилося наступне: «Товариші! Директорія пішла шляхом згоди з буржуазією. Вона не захотіла стати рішуче на платформу влади радам, на платформу пролетарської класової боротьби. Навіть більше, вона почала схилитися до того, щоб покликати англо-французів, як вже було покликано німців... Хай живе братерство всіх народів і націй! Хай живе Українська Соціалістична республіка! Хай живе Інтернаціонал! Хай живе соціалізм!». Очільником Золотоніського ревкому було обрано його ідейного організатора О. Грудницького, який з 25 січня 1919 р. обіймав посаду народного комісара Золотоніського повіту («народний комісар червоного побережжя Полтавщини»); А. Богунський – «отаман червоних військ побережжя Полтавщини» – відповідав за формування повстанських загонів. Із повідомлення про діяльність О. Грудницького командувачу червоного Укрфронту В. Антонову-Овсієнку: «Голова ревкому м. Золотоноші Грудницький, колишній народний учитель, що під час Гетьманщини провадив агітацію проти Гетьмана за Директорію, сам об'явив себе за коменданта Золотоноші. Коли становище Директорії стало нестійким, Грудницький провадив агітацію за радянську владу, а тепер ширяться

чутки, що агітує проти радянської влади. Грудницький – особа, яку всі знають. Всю місцеву цивільну владу він захопив у свої руки й нікому не вважає за потрібне подавати звіту не тільки про свою діяльність, а й про гроші». Український історик В. Ревегук наступним чином охарактеризував події початку 1919 року: «Загони отаманів Зеленого, Богунського, Грудницького та інших підняли повстання проти Директорії УНР з тим, щоб встановити в Україні радянську владу, вважаючи, що лише вона може бути виразником інтересів трудящого люду. Будучи патріотами України, ватажки повстанських загонів, які склалися переважно із сільської бідноти, хотіли бачити радянську владу в Україні українською і демократичною, а тому були категоричними противниками російської однопартійної більшовицької диктатури. Зважаючи на це, більшовики їм не довіряли, а тому вважали їх союзниками лише в тій мірі, в якій вони допомагали російським комуністам розгромити Директорію УНР і захопити владу в Україні. Відразу ж після захоплення Києва очолюваний Х. Раковським комуністичний уряд України разом з головою Реввійськради РСФРР Л. Троцьким під приводом боротьби з «отаманщиною» розпочали кампанію цькування ватажків українських повстанських загонів».

24 березня 1919 р. в Золотоноші пройшло зібрання/з'їзд повітової Ради робітничих, селянських і червоноармійських представників, більшість делегатів якого поділяли політичні програми лівих українських партій – комуністів-боротьбистів і соціал-демократів – «незалежників», де було обрано Золотоніський повітовий виконком у складі 17 комуністів та 3 есерів, а його головою – О. Грудницького. Український історик А. Лисенко зазначає: «Він записаний як комуніст, але в його промовах чітко проглядалися тези «незалежників». Більше того, коли 1 квітня 1919 р. в Києві на зустрічі представників трьох українських партій – соціал-демократів, незалежників та есерів – було узгоджено рішення про спільний виступ проти комуністичного уряду і для його організації та координації був створений Всеукраїнський повстанський ревком, політичним комісаром був обраний Грудницький».

2 квітня 1919 р. у розташуванні 1-го Золотоніського полку червоної бригади А. Богунського (м. Переяслав) відбувся мітинг, після якого було випущено відозву за підписами згаданого А. Богунського та О. Грудницького. У ній, зокрема, зазначалося:

«Геть нашого Петлюру!

Геть російських та жидівських Петлюр!

Хай живе радянська соціалістична республіка!

Ми вимагаємо такого:

- Україна мусить бути незалежною національно-культурно-економічною, а щодо федерації, то така повинна бути вільна, тобто без всякого примусу й гніту збоку інших націй;

- Влада в Україні повинна бути в місцевих людей-українців (всіх живучих на Україні), нам не потрібні окупанти та спекулянти на комунізмі;

- Комуни силою ніхто не повинен заводити, коли на це немає згоди народу.

Знайте, ми не воюємо з нацією, не воюємо з руськими та жидівськими більшовиками та іншим народом, а тільки воюємо з всякими спекулянтами, котрі ганьбують справдній соціалізм, чи то будуть наші, чи чужі».

Від квітня 1919 р. О. Грудницький – один із керівників антибільшовицьких виступів у Середньому Подніпров'ї. На противагу більшовицькому урядові на чолі з Х. Раковським, О. Грудницький проголосив себе головою створеного у м. Канів українського Раднаркому. Він намагався політично підпорядкувати та скоординувати дії розрізнених повстанських загонів і таким чином блокувати Київ.

«Брати-селяни!

Всім вам відомо, як знущається з нашого бідного народу партія російських та жидівських комуністів. Вони грабують, знущаються з вас. Хліб та всяке збіжжя вивозять до Москви. З віри нашої та церкви сміються. На Правобережжі селянство вже повстало й жене з своєї землі грубистників на Москівщину, але зупинка за вами. Брати-полтавці! Піднімайтеся ж із зброєю в руках і розправляйтеся як слід із комуністами, бандитами, перш за все розганяйте банди Богунського із Золотінського та Переяславського повіту, який спочатку пристав було до нас, бо хотів здобути слави, але потім зрадив, продався жидівсько-кацапським комуністам. Вперед же, брати, на ворога, чи то кому! Хай же живе селянство України! Рятуйте свої хати та скрині від банд комуністів. Хай живе радянська незалежна Україна. Політичний комісар всеукраїнського ревкому Грудницький. Ставка 1919 р. 10 квітня».

Сучасний історик А. Лисенко, підтверджуючи повстанську діяльність отамана Грудницького, наводить уривок зі зведення НКВС про становище на місцях станом на 6 квітня 1919 р.: «Керівник банди (300 осіб) під Переяславом колишній Голова Золотоніського

Виконкому незалежник Грудницький. Останній тримає зв'язок з Білим Ангелом. Проти нього посланий комуністичний інтернаціональний Полтавський полк під командуванням Фекете...». У повідомленні Інформвідділу Раднаркому УСРР від 17 квітня 1919 року повідомлялося наступне: «В Каневі організувався новий Раднарком із елементів, близьких до незалежників. Голова Раднаркому – Олександр Грудницький, наркомвнутсправ – Євтушенко, наркомвоєн – Зелений, головком – Богунський. Цей останній – комуніст, і вступив до Раднаркому, щоб розвалити його зсередини».

З літа 1919 р. О. Грудницький, шукаючи політичних контактів з українськими повстанцями, з одного боку, і С. Петлюрою – з другого, увійшов до Української комуністичної партії (боротьбистів). З липня 1919 р. він на чолі повстанських загонів провадив партизанську боротьбу проти білогвардійців. Зокрема, очолював партизанський загін, який діяв проти військ генерала А. Денікіна на Полтавщині та Катеринославщині, а у жовтні 1919 р. влився до боротьбистського з'єднання Я. Огія, К. Матяша, О. Лісовика. Разом із В. Блакитним, Г. Михайличенком, П. Любченком та іншими О. Грудницький увійшов до складу Всеукраїнського ревкому. Додамо, що А. Богунський, який пішов на співпрацю з радянською владою, був розстріляний у липні 1919 р. відповідно до постанови Полтавського ревтрибуналу.

У листопаді 1919 р. О. Грудницький проводив політичні переговори з Н. Махном про створення української Червоної армії і з її допомогою – самостійної Української радянської республіки. Редагував у Катеринославі махновську газету українською мовою «Шлях до волі» і одночасно видання УКП(б) – газету «Боротьба» (від лют. 1920 – «Український пролетар»). На їхніх сторінках виступав і як автор політичних за змістом нотаток, фейлетонів, віршів, новел. Після відступу білих з України О. Грудницький – член Катеринославського губкому УКП(б), завідувач його літературним відділом. Публічно вів гостру полеміку з більшовиками щодо національного питання.

У березні 1920 р. напередодні самоліквідації боротьбистів О. Грудницький відійшов від них, не бажаючи підпорядковуватися РКП(б).

У 1921 р. під прізвищем Куниця працював у залізничному кооперативі у Полтаві; в органах народної освіти в Києві. Для конспірації вступив до лав КП(б)У.

Олександр Грудницький став одним з організаторів Всеукраїнського повстанського комітету (Центральний Український

повстанський комітет, ЦУПКом) – підпільного військово-політичного центру з керівництва українським антибільшовицьким рухом опору на території УСРР. Завдання Комітету полягало у підготовці, спільно із закордонними військово-політичними центрами Української Народної Республіки, збройного повстання проти більшовицької влади в Україні. Результат повстання вбачався у відновленні суверенної Української Народної Республіки. У політичному плані Комітет орієнтувався на уряд С. Петлюри, а у військово-організаційному – на створений Повстанський штаб на чолі з Ю. Тютюнником. О. Грудницький під псевдонімом – Вернигора був обраний одним із п'яти членів Комітету, відповідав за військову справу. До його заслуги віднесено підпорядкування ЦУПКому повстанського загону Ю. Мордалевича.

Незважаючи на те, що Олександр Грудницькому вдалося стати співробітником Київської НК, керівництво останньої викрило його, як петлюрівця, і в серпні 1921 р. заарештувало. За твердженням істориків О. Колянчука та О. Шатайла «отаман Грудницький вказав місце перебування отаманів Мордалевича, Струка й Орлика», а саме «Через нього до більшовиків потрапили штабні документи активного члена Цупкому, керівника 2-ї Повстанської групи Ю. Мордалевича».

О. Грудницький був страчений за постановою колегії Київської губернської НК від 28 серпня 1921 р. За інформацією І. Майстренка, О. Грудницький «в 1922 році був розстріляний у Києві більшовиками разом з поетом Грицьком Чупринкою, як член Всеукраїнського повстанського комітету, керівник його військового відділу».

Реабілітований у 1996 р.

Як літератор О. Грудницький проявив себе у 15-річному гімназійному віці. У період 1910–1914 рр. його роботи українською та російською мовами друкувалися на сторінках української газети «Рада», загальноросійських журналах/часописах «Русское богатство» та «Новый журнал для всех», а також в українському літературно-громадському журналі «Українська хата». Після початку Першої світової війни О. Грудницький, за словами О. Юренка, надавав перевагу українській над російською літературою, «протестуючи проти розгулу російського великодержавного шовінізму. Водночас це було серйозним показником зростання його національної свідомості». У період національно-визвольних змагань 1917–1918 рр. О. Грудницький був автором публіцистичних творів, які публікувалися у київських журналах «Кооперативна зоря», «Будяк», «Книгарь» та «Універсальний журнал».

Олександр Грудницький є автором єдиної збірки новел «П'ять брисків пензля» (Золотоноша, 1919), яка до нашого часу не перевидавалася. У 20-ті рр. збірка була помічена спеціалістами і увійшла до складу енциклопедично-довідкового видання Науково-дослідного інституту ім. Т. Шевченка «Десять років української літератури (1917–1927)» (Х., 1928). У наш час вона увійшла до бібліографічного видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського». О. Юренко охарактеризував її як «певний підсумок літературної творчості» О. Грудницького, вказуючи на очевидний вплив на нього українських модерністів та химерно-символістичної поезії Якова Савченка. Далі наведемо дослівний текст О. Юренка, який стосується оцінки «Брисків», оскільки цей матеріал є єдиним, який нам вдалося віднайти:

«Три з п'яти новел збірки («Метаморфоза», «Регіт життя» та «Людина з Мансандри») – це своєрідна поезія в прозі, ультралірична за змістом, до того ж перевантажена психоаналізом – найчистіший модерн символістичного напрямку. Суворі критика не залишила каменя на камені від цих творінь молодого автора. «Можливо, що зрештою з Грудницького і виробиться що-небудь подібне до письменника, але виступати вперше з такими «брисками» не тільки необачно, щодо можливості погубити свою майбутню кар'єру, але навіть занадто сміливо», – досить таки справедливо, хоч і не без сарказму відгукнувся на спроби молодого письменника із Золотоноші його ровесник, а згодом відомий літературознавець і бібліограф Ю. Меженко (Іванов)⁵³. А В. Якубський, нещадно розкритикувавши згадані новели, був все-таки більш уважним, а тому і об'єктивним у своїх оцінках творчості Грудницького. «Ні, філософічно-символістичні «фрагменти», «новели» і психонариси авторові треба рішуче покинути. «Знайти себе» автор зможе тільки в реалістично-побутових писаннях», – небезпідставно заявив він⁵⁴.

Порівняно з авангардовими творами, цілком протилежне враження залишають по собі два інші оповідання – етюд «Напровесні» та гуморесок «Комуніст», жанри яких визначив сам автор. Свіжістю вражень і почуттів віддає «Напровесні». Очевидно, його герой, підліток Олесь, постав із власного спогаду письменника.

⁵³ Меженко (Іванов) Ю. О. Грудницький Ол. «П'ять брисків пензля». Січень 1919. Золотоноша. Сторінок 32, ціна 5 гривень // Музагет (Київ). – 1919. – № 1–3. – С. 159.

⁵⁴ Якубський В. Ол. Грудницький. «П'ять брисків пензля». 1919. Золотоноша. Стор. 32. Ціна 5 гривень // Книгарь (Київ). – 1919. – № 20. – С. 12–83.

І тут присутня уже не картинна екзальтованість «Метаморфози» чи «Реготу життя», а вразливе сприйняття людей та природи, тонкий ліризм і героя, і автора.

А от «Комуніст» тепер, з відстані цілої епохи, видається не тільки, як простий, непретензійний анекдот із студентського життя. Але «анекдот, яких багато, без особливої глибини і смаку» (так прочитав його критик Якубський), а як промовиста притча з глибинним соціально-психологічним змістом, який надто актуалізувався за останні вісім десятиліть. Дарма, що його головний герой студент Микита, тягнувши все, що можна зі своїх товаришів, аргументує це старозавітною теорією Кропоткіна. «Гроші дають можливість продовжувати існування... – переконує він однокласників. – Це сором, це ганьба сучасному ладові життя. Але ми мусимо, на жаль, вживати їх до того часу, коли комунізм запанує цілком на всьому земному обширові... Тому я пропоную всі гроші, які тільки у нас єсть або будуть, перевести на комунарний засіб виживання...». На ділі ж виявляється, що єдиним розпорядником і грошей, і нехитрої «колективної» мізерії одноособово стає спритний агітатор⁵⁵⁵⁶.

Сподіваємося, у недалекому майбутньому, за плідної співпраці з черкаськими філологами, на появу більш розгорнутого дослідження життя Олександра Грудницького та збірки його творів.

За матеріалами: Юренко О. За мандатом головного отамана. Олександр Грудницький / О. Юренко // Полтавська петлюріана. – Полтава, 1999, вип. 3. – С. 48–62; Юренко О. Олександр Грудницький: комуніст чи петлюрівець? Доля одного українського письменника / О. Юренко // Літературна Україна. – 2000. – № 22 (15 червня). – С. 7; Юренко О. П. Грудницький Олександр Григорович // Енциклопедія історії України. – К., 2004. – Т. 2: Г-Д. – С. 225–226; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української народної республіки (1917–1921): Наукове видання / Я. Тинченко. – К., 2007. – С. 15–16; Майстренко І. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні. – Едмонтон : Канадський інститут українських студій, 1985. – 416 с. – [Про О. Грудницького – С. 70]; Лейтес А. Десять років української літератури (1917–1927) /

---

⁵⁵ Грудницький О. Комуніст (гуморесок) // Грудницький О. П'ять брисків пензля... Золотоноша, 1919. – С. 17–22.

⁵⁶ Юренко О. За мандатом головного отамана. Олександр Грудницький / О. Юренко // Полтавська петлюріана. – Полтава, 1999, вип. 3. – С. 49–50.

А. Лейтес, М. Яшек. – Х. : Держ. Вид-во України, 1928. – Т. 1. – 671 с. – [Про О. Грудницького – С. 120]; Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939) / О. Колянчук. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича ; НТШ, 2000. – 274 с. – [Про О. Грудницького – С. 47]; Шатайло О. Генерал Юрко Тютюнник / О. Шатайло. – К. : Вид-во «Світ», 2000. – 140 с. – [Про О. Грудницького – С. 64]; Родько М. Українська поезія перших повоєнних років / М. Родько. – К. : Наукова думка, 1971. – 309 с. – [Про О. Грудницького – С. 67]; Роженко М. Сосни Биківні – злочин проти людства / М. Роженко, Е. Богацька. – К. : Український центр духовної культури, 2001. – Т. 2. – 596 с. – [Про О. Грудницького – С. 132]; Лисенко А. Антирадянський виступ бригади О. Богунського / А. Лисенко // Наукові записки з української історії. Зб. наук. ст. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т. ім. Г. Сковороди». – Тернопіль, 2007. – Вип. 19. – С. 179–184. – [Про Грудницького – С. 181–182]; Ревежук В. Комбриг Богунський (Антін Шарий) // www.histpol.pl.ua; Мазуренко О. Комуніст із серцем українця-патріота / О. Мазуренко // Прес-Центр. – Черкаси, 2008. – 2 листопада; Соловей Д. Розгром Полтави. Спогади з часів визвольних змагань українського народу. 1914–1921 / Д. Соловей. – Полтава : Криниця, 1994. – 192 с. – [Про О. Грудницького – С. 152]; Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси : «Вертикаль», видавець П. П. Кандич С. Г., 2008. – 572 с. – [Про О. Грудницького – С. 34]; Фесенко О. П. Комбриг Богунський / О. П. Фесенко. – К. : Знання, 1991. – 48 с.

Ще один із «перших хоробрих»: Олександр Грудницький

Є в історії українського письменства ХХ століття такий собі робочий термін – «перші хоробрі» або література «перших хоробрих». Цей термін застосовують, коли мовлять про Василя Еллана-Блакитного, Василя Чумака, Гната Михайличенка чи Андрія Заливчого. Кожен із них гучно й талановито заявив про себе в роки Української революції рубежу 1910 – 1920-х років, кожен із них прожив зовсім коротке життя, бо був або розстріляний (Г. Михайличенко, В. Чумак), або загинув у трагічних громадянських протистояннях (А. Заливчий), або спалився хворобою (В. Еллан)... Кожен із них брав діяльну участь у революційних подіях, які розгорнулися в Україні (у «вирі революції», якщо скористатися назвою одного зі знакових тодішніх альманахів), попри зовсім молодий вік, Еллан і Михайличенко посідали й вельми відповідальні посади. Скажімо, останній був наркомом освіти України в 1919 році. Ім'я кожного з них після загибелі чи смерті на довгі десятиліття було піддане замовчуванню, бо ж, мовляв, «не зовсім тої» політичної орієнтації вони трималися за життя, були, власне, «націоналістами» і подібне.

Якщо ж торкнутися суто літературної складової буття «перших хоробрих», то й писали вони, як мовилося в «офіційних» історіях української літератури комуністичної доби, «не так» чи «не зовсім так», надто багато уваги приділяли формальним шуканням, психологічному зображенню і т.д. «У розмаїтті стильових пошуків тогочасної прози, – мовиться про наше письменство революційної й пореволюційної пори в сучасній «Історії...», – мабуть, однією з найперспективніших тенденцій була новаторська тенденція «лівого», «модерністського» характеру – спроба очуднення, гострого експериментування з формою, парадоксального конструювання, демонстрування «прийому» та деструкції, намагання поєднати психологізм з напруженою інтригою, з ігровим сюжетом. Згодом усе це було зашельмоване як формалізм і штукарство, а усі «формалісти» виявилися ще до того ж «націоналістами», «троцькістами», «фашистами [1, с. 452]».

Усе вище написане для того, щоб зазначити, що на такій же, практично, як кажуть, «один до одного», політичній і літературній канві «виткана» й доля Олександра Грудницького. Ще глибше «забуття» цього чоловіка зумовлене, певно, ще й тим, що в його

політичній біографії фігурують і повстанський рух, і «бандитизм», і конспірація в ЧК... А втім, про все послідовно.

Олександр (Олександр, Олелько) Григорович Грудницький народився 19 (07) липня 1892 року. Місцем його народження найновіша Енциклопедія історії України називає Полтаву [див.: 2, с. 225], хоч є версії про його появу на світ у Хоролі Полтавської області [див.: 3, с. 132] чи в Золотоноші, про що пише особисто знайомий із О. Грудницьким Д. Соловей [див.: 4, с. 152]. Є різночитання і щодо здобуття освіти: чи Київський комерційний інститут, чи юрфак Київського університету. Певно, до цього була й гімназія, можливо, Золотоніська, принаймні видимо автобіографічний «етюд» «Напровесні» побудований на рефлексіях підлітка-гімназиста Олесья.

Роки 1917–1921-й для Олександра Грудницького, якщо судити за відомими перипетіями його політичної долі, – суцільна круговерть, яка проходила переважно на Золотоніщині. Організатор антивоєнних виступів, учитель, держслужбовець, голова Золотоніського повітвиконкому, член Всеукраїнського ревкому (разом із В. Елланом-Блакитним, Г. Михайличенком, П. Любченком та ін.), зрештою, законспірований співробітник Київської ЧК. У політичних «пристрастях» – український есер, укапіст-«боротьбист», член КП(б)У (останнє – для конспірації)... Входив до Українського Козацтва Чернігівщини, з добровольців якого сформував т.зв. Курінь Смерті, був прихильником, а потім – противником Директорії, згодом радянської влади в Україні, яку бачив українською і демократичною. Був категоричним противником російської однопартійної більшовицької диктатури.

Олександр Грудницький – активний організатор і учасник повстанського руху в Україні (разом із отаманами Хименком, Зеленим, Богунським), дехто вважає, що називався повстанським отаманом Ангелом. У 1921 році став одним із організаторів Всеукраїнського повстанського комітету.

Викритий чекістами, О. Грудницький був страчений за постановою колегії Київської губернської НК від 28 серпня 1921 р. Реабілітований у 1996 році.

Попри таку бурхливу громадсько-політичну й військову діяльність, О. Грудницький заявив про себе і як талановитий письменник модерного стилю. Власне, його літературний талант лише зажеврив, і то вельми багатообіцяюче, як і таланти згаданих вище «перших хоробрих», зосібна – Гната Михайличенка, до стихії

творчості якого найближче стояв О. Грудницький. Василь Еллан і Василь Чумак заявили про себе передовсім як поети, Андрій Заливчий – як прозаїк стильового регістру а-la А. Тесленко, Г. Михайличенко ж заявив про себе як послідовний прозаїк-модерніст, чи й «поет у прозі», у нечисленних, але яскравих творах якого дослідники відзначають цілу гаму стильових ознак (символіст, імпресіоніст), активне формальне експериментаторство. Оскільки, як значилось вище, О. Грудницький був на певному етапі власної долі політичним соратником того ж Г. Михайличенка (та й В. Еллана теж), не можна виключати і їхнього можливого соратництва на полі літературному, можливих взаємоміркувань у площині художньо-естетичній. Про літературні впливи, скажімо, Г. Михайличенка на його ровесника О. Грудницького говорити достатніх підстав немає, бо ж їхня літературна творчість у часі розгорталася практично паралельно й суголосно. О. Грудницький навіть раніше почав «гострити перо» [див.: 10]. Дуже ймовірно й те, що ці обидва «поети в прозі» могли й читати один одному «на дозвіллі» власні твори. Хоча й зовсім виключати певне семантично-формальне тяжіння творів О. Грудницького до Михайличенкового літературного «магнетизму», мабуть, не можна. Ще на зорі української незалежності, під враженнями від творів Г. Михайличенка, один із дослідників вдався до прийому певної містифікації й написав Михайличенку нібито «автобіографію», в якій висловив цілий ряд вельми точних, як на мене, суджень про формально-змістову семантику цього одного з «перших хоробрих» [див.: 5, с. 134–138]. Зокрема «від імені» Г. Михайличенка В. Кощій написав таке: «Справді, іноді зрозуміти мене досить важко. Раціо, логіка поступаються інтуїції. Не лише речення – кожне слово стає символом. І вже синтезуючись, утворює складну формулу символів, які, проте, не суперечать один одному, а співіснують в гармонії. Безжально перекреслюється класичне розуміння образності. Фантастика слів, по-моєму, повинна дивувати і приємно вражати [...]... До таких творів підхід повинен бути не суто літературний, а й філософський. Інакше за критикою зовнішньої форми не побачите справжнього змісту як творів письменника, так і його власного світогляду. Я хотів, щоб мої твори допомогли народитися Новій Людині, прообраз якої завжди шукав у житті. Тому, безперечно, в усіх символах «Я», «Ти» іде потужний пошук Нової Людини. Краще сказати, у мене є нестерпне бажання зробити людей кращими [5, с. 136]».

Так багато пишу тут про Гната Михайличенка, бо сказане ним у творах і сказане про нього в дослідженнях містить у собі якщо не всі,

то майже всі смислові ключі до «розкодування» творів Олександра Грудницького. У т. ч. й у щойно зацитованому «автобіографічному» фрагменті.

У січні 1919 року в золотоніській друкарні Лепського і Вурмана побачила світ невеличка книжечка – «метелик» О. Грудницького «П'ять брисків пензля...» (тобто – «П'ять бризків пензля...») [див.: 6], до якої ввійшли п'ять невеличких прозових творів, котрі і склали основу на сьогодні знайденої, загалом відносно нечисленної літературної спадщини цього автора: «Метаморфоза», «Регіт Життя», «Напровесні», «Комуніст», «Людина з Мансарди». Є ще інформація, що О. Грудницький писав публіцистичні й художні твори, які друкувалися в газеті «Рада», петербурзьких виданнях «Русское багатство» та «Новый журнал для всех», київських журналах «Українська хата», «Кооперативна зоря», «Буряк», «Книгарь», «Універсальний журнал», у газетній періодиці 1917–1921 років. Ті публікації ще треба розшукати, хоч одну потрібну інформацію знаходимо в достатньо давній книжці Василя Півторади. Оглядаючи періодику перших пореволюційних років і характеризуючи окремі твори, В. Півторади пише і про згаданий «Універсальний журнал» (1918, № 1): «Проза журналу була представлена етюдом якогось (розрядка наша – В.П.) Ол. Грудницького «Напровесні», переспівом «вічної» теми про виникнення еротичного почуття у п'ятнадцятилітнього гімназиста до покоївки його батьків... [7, с. 11]». Фраза, як бачимо, достатньо симптоматична і тим «якогось», і видимо поверховим тлумаченням твору, про який ітиметься далі. Олександра Грудницького в контексті «Універсального журналу» (1918, № 1) вже «нейтральніше» згадує й сучасний дослідник: «Довкола «Універсального журналу», – пише Ю. Ковалів, – гуртувалися В. Еллан (Блакитний), В. Кобилянський, О. Грудницький, М. Семенко (псевдонім Лесь Горенко), О. Слісаренко, В. Ярошенко, П. Ковжун та ін. Він мав на меті обстоювати цінності українського життя «крізь призму державності, національності і демократизму», друкуватися двічі на місяць (з'явилося два випуски) у видавництві «Ґрунт»... ...на його сторінках з'являлися твори як символістів, так і революційних романтиків та футуристів... [8, с. 69–70]». Треба обов'язково визнати, що О. Грудницький названий у вельми достойній компанії молодих будівничих нового українського письменства, будівничих, які прагнули брати незужитий «будівельний матеріал» для нашої літератури. І цим теж підводжу до думки, що інакше творити, як він творив, О. Грудницький, певно ж, не міг, хоча б зважаючи на літературно-творче оточення, в якому він був своїм.

Отже, «П'ять бризків пензля» О. Грудницького... Предметну розмову про твори цього автора слід розпочати вже з назви збірки. Полишимо обіч правописні норми, які на той час в українському мовознавстві тільки починали системно розроблятися, й тому око сучасного читача, а тим паче небайдужого до правопису, не раз «спіткнеться» об ті чи ті форми слововживання. Вчитаємося в назву книжечки, яка теж є по-своєму показовою для експериментів і стильової палітри українського письменства революційної пори. Літературні твори писалися «пензлем», як у О. Грудницького, й навіть не писалися, а, сказати б, «вибризкувалися». Ясна річ, що це метафора, цілком свідомо вжита, й вона є вельми промовистою і характерною для небайдужих до символістської поетики майстрів.

Певної (або й серйозної) читацької «співтворчості» вимагають і принаймні чотири з п'яти творів у збірці О. Грудницького – крім «Комуніста» з підзаголовком «гуморесок», і стиль, і сюжет якого помітно простіші, традиційніші й достатньо легко надаються до «спожиття». Зовсім не так із іншими речами, хоча й вони не всі однаковою мірою «зашифровані». Не в усіх однакове багатство й розмаїття смислових пластів і типологічних паралелей, спрямованих як углиб самих творів, так і в міжлітературний, філософсько-культурологічний контекст. Наведу розлогу цитату літературознавця Володимира Мельника щодо прози згаданого вище Гната Михайличенка: «Але мала проза Г. Михайличенка привертала до себе увагу критики 20-х років не так тематично й проблематикою, як своїми жанрово-стильовими особливостями. У його новелістиці, можливо, як ні в кого іншого з українських прозаїків тої фаланги, відбилося своєрідне поєднання «старого» реалістичного письма та романтично-імпресіоністично-символістичних пошуків, якими переповнена тогочасна література. Шкіци, новели, новелетки, ескізи – з усього цього починали майже всі молоді прозаїки, і це все було й у Г. Михайличенка. «Телеграфний» стиль з уривчастими, однослівними реченнями, звуконаслідування, насиченість образами-символами – це все теж Г. Михайличенко.

У нього знайдемо не лише колористично-медитативне визначення жанру (акварельні плями, неспівані пісні, блакитно-рожева новела...), а й цілком свідому ритмізацію прози, музичність стилю. І водночас – колористичні емоційні перепади, рефрени та лейтмотивні фрази, згущено-асоціативну настроєвість. У цих веселково-розмаїтих світлих мріях і гірких спогадах, тривогах і radoщах, звичайно ж, чимало було й алегоричного, символістичного [9]».

Знову ж, оці зацитовані судження звільняють мене від необхідності писати дуже багато схожого про творчу майстерню і творчий самовияв Олександра Грудницького. Повторюся, що він написав (устиг написати!) зовсім небагато, але неабиякий новаторський потенціал проглядає і з тої незначної кількості «бризків».

Щодо жанроозначувань своїх творів, то О. Грудницький певним чином «допомагає» читачеві й дослідникові, супроводжуючи назви чотирьох із п'яти своїх речей у збірочці підзаголовками – «фрагмент», «етюд», «гуморесок», «психонарис». Можна погодитися, що вказані підзаголовки таки дещо «просвітлюють» жанрові риси відповідних творів, є достатньо вдалими й адекватними.

Цілком у дусі модерністської поетики постає і вельми різногранна стильова палітра творів О. Грудницького. Яскрава імпресіоністська кольористика, ота сама пленерність, про яку мовлять теоретики імпресіонізму, виразна контрастність настрою чи настроїв, передавана, зокрема, й через кольороназви, світлотіньові ефекти, мінливість почуттів і відчуттів, фіксацію настроєвих миттєвостей, смислово невизначеність станів «я – героя» тощо.

Не менш виразно й густо проглядається у «бризках» О. Грудницького й символістська поетика, явлена і в синкретизації жанровизначень (етюд, поезія в прозі, фрагмент), і в обстоюванні ідеалів Краси й Добра (а в контексті до них – Потвора, Небуття, Смерть...), і в активному культивуванні алегорій, семантика яких вельми виразна (ті ж Краса, Добро, Потвора, Смерть, Дух, Вічний Спокій Небуття тощо).

Безсумнівно, привертає увагу художній синтаксис «бризків» О. Грудницького: властиві модерну рефрени, лейтмотивні фрази, часте вживання номінативних слів-речень, різка контрастність фраз чи абзаців, «телеграфний» стиль, – інколи – «закільцьованість» тексту. Особливо в цьому сенсі показова «Метаморфоза», хоч і в інших речах спостережемо схожу стилістику.

Сюжет у творах О. Грудницького означається доволі специфічно, в основному через хронотопні вияви, за винятком гуморески «Комуніст», у якій він – сюжет – традиційніший, як і поетика всього цього твору.

Через усі означені формальні риси «поезії в прозі» О. Грудницького вельми цікавою постає й «підтекстова» її семантика. У чотирьох із п'яти творів збірки героєм (у т.ч. героєм оповідачем чи рефлексуючим героєм) виступає «Я», думки, почуття й відчуття якого

словесно аналізуються в тексті. Лише в етюді «Напровесні» герой – «третя особа», п'ятнадцятилітній гімназист Олесь. Якраз у цьому творі, певно, найвиразніше проявляється автобіографізм автора, хоч у семантиці «Я – героя» інших творів теж «не виключається» авторський життєвий досвід. Безсумнівно «я – герой» творів О. Грудницького – талановита, чуттєва, розумна, схильна до поглиблених внутрішніх рефлексій натура. Якщо спробувати розташувати отих «я» у віковій, сказати б, послідовності, то першим треба поставити саме Олеся з «Напровесні». О. Грудницький доволі тонко і майстерно виписує внутрішній світ, рефлексії й переживання підлітка-гімназиста, який зовсім неявно відчуває в собі народження чоловіка, людини. Різні миттєві обставини «сигналізують» про це народження, «обрамлюють» його: і «жартівливий весняний вітерець», і сонце, що «яскраво сміється», і «рожева покоївка Марина», і «якась тривога на душі», і «нестримна потреба ласки», і навіть несподіваний батьків голос, брутальна раптовість і різкість якого так вразила, що «Олесь аж скорчився від болю». «Він увесь захопленими новими, незрозумілими, і не випробуваними раніш настроями, які раптом прокинули у нього... і все здається йому новим, все хвилює його...».

Наступний за нашою «хронологією» життєвий етап «Я – героя» – то вже післягімназійна його пригода, а точніше – пригода, описана в гуморесці «Комуніст». Твір, як мовилося, традиційніший за поетикою, та доволі цікавий, бо, крім усього, розкриває й інші грані літературного обдарування Олександра Грудницького, його бажання й можливості різного творчого самовияву. Є відомості, що цей талановитий чоловік писав твори і друкувався з 15-літнього віку [див.: 10], у т.ч. писав сатирично-гумористичні речі, памфлети, фейлетони, які ще треба розшукати. Гумореска «Комуніст» певною мірою презентує О. Грудницького-сатирика. Водночас ця річ має й виразний політичний, антикомуністичний зміст, цікаво переданий у формі бувальщини, котра, з урахуванням пізнішого майже вісімдесятилітнього експерименту «комуністичного» буття, набирає притчевих ознак.

«Метаморфоза» певною мірою продовжує «лінію» етюд «Напровесні», тільки вже «Пустеля духу мого (я – героя – В.П) завжди знемагає під спекою безвихідної туги». Тугу, пустку, душевну самоту «я – героя» «породив мармур цнотливої постаті». Цілком у символістсько-імпресіоністичному дусі описується спогад «я – героя» про Неї, про Царівну: «Цноту лілей і соромливість троянд внесла Вона в рай». Спогад набирає еротичних рис, досягає апогею

чуттєвості й ... настає несподіваний і, треба сказати, вельми затуманений, контрастний смисловий злам: «Зірвавсь. Нижче-нижче... Морок... Морок, який не намалює жодна уява! Жах сморіду. Жах розпаду і тління. Жах гниття крові...». «Я – герой» повертається до стану «безвихідної туги». З тексту пояснити важко, чому стається така «метаморфоза» з «я», хіба що припустити якісь незбагненні психологічні спонуки того «я»...

«Регіт Життя» в сенсі розуміння видається виразнішим, і, думається, не тільки якісь суто внутрішньопсихологічні спонуки детермінували поведінку «я-героя», котрий шукав Красу, знайшов її, втілену в «мармурове погруддя жінки»..., «уклонився Красі». У текст новели і в плин оповіді вторгається Невідомий, який у знайденій «я – героєм» Красі вбачає Потвору й наміряється знищити її, щоб вона «не псувала Життя». Внаслідок конфлікту між «я» і Невідомим уособлення Краси для одного й Потвори для іншого руйнується. Символістська алегорія тут видається доволі зрозумілою: конфліктність, непорозуміння, ворожнеча несуть руйнівну силу, й саме Життя, «регочучись», пробує дати сигнали про творення чи руйнування. Особливо така семантика новели прочитувалася в руйнівну пору громадянської війни.

Певно, найскладнішим для осмислення і найрізнограннішим за можливими «підтекстовими» семантиками є «психонарис» «Людина з мансарди», у контексті символістської поезики якого маємо і заявлений підзаголовком психологізм, і виразну настанову на філософічність у її модерних (чи й модних) як на початок ХХ століття виявах, детерміновану колосальними й переважно трагічними цивілізаційними змінами того часу. Надзвичайно детальний, глибокодумний, національно (проукраїнськи) зорієнтований і жертовно налаштований [див.: 10] О. Грудницький, певно, не міг не відтворити хоча б фрагментарно відчуття вдумливої і чуттєво вразливої людини (можливо, й самого себе) в умовах всезагальної руйнації й нестабільності, падіння самих основ життя. Література й саме життя відреагували на таку ситуацію в т.ч. актуалізацією дискурсу смерті й суїцидальними мотивами. Згадаймо хоча б прозу Миколи Хвильового і долю його самого.

У психонарисі О. Грудницького маємо рефлексуючого «я – героя», розчарованого й надломленого трагічною дійсністю, такого, який прагне відгородитися від усього навколишнього світу: «Я мешкаю на горищі... Я тільки рятую себе від потвор великого міста з його нахабними, настирливими вулицями».

Свій стан і своє розчарування життям «я» означає таким чином:
«Мої тогочасні настрої дуже цікаві.

Я мріяв про пахощі раю – і трапив на сморід м'ясної крамниці.

Я мріяв про звуки небесної мелодії – і трапив на бурчання шлунку, коли він травить їжу.

Я мріяв про чисте і святе почуття – і трапив на справу полового парування.

Взагалі зі мною хтось Глузливий поробив багато злого».

«Я – герой» прагне вибудувати свій відособлений світ. Випадок міняє його життя: натрапивши на оранжерею, «я» бачить квіти як уособлення тої ідеальної Краси й Гармонії, якої прагне його Дух («Мій Дух завсіди прагне чистого почуття, завсіди прагне Краси, але на ньому ганебні ланцюги бруду... О, любі Квіти! Рятуйте ж мене...»). Але зірвані ним квіти скоро перетворюються на «рідкий гній», на сморід...». Так, Краса вмерла! Її немає...». Іще одне страждання й розчарування героя, й без того психічно неврівноваженого, приводить до думки: «Дух має йти від Страждання шляхом Смерті до Небуття». Герой робить крок із вікна мансарди на дев'ятому поверсі. І вже ступивши цей фатальний крок, він не певен, що вчинив правильно. Та вороття немає...

Можна сказати, що навіть цими п'ятьма «бризками пензля» О. Грудницький відтворив цікавий і трагічний шлях вдумливої, неординарної особистості в умовах цивілізаційних зрушень початку ХХ століття. Звісно, тоді (як, власне, і завжди) були і різні шляхи, й різні люди. Олександр Грудницький виписав для свого героя власний шлях і виписав талановито, заявивши себе здібним письменником, якому, проте, судилося недовге життя взагалі, а в літературі зокрема.

Про Олександра Грудницького як письменника сказано зовсім небагато. Та і спадщина його розпорошена в різній періодиці 1900 – 1920-х років. Її ще треба збирати й досліджувати цілісно, в контексті всього нашого тодішнього письменства. А ця розвідка хай стане одною з перших на шляху відродження літературного імені Олександра Грудницького.

Література:

1. Історія української літератури ХХ століття: У 3 кн. Кн. перша (1910 – 1930-ті роки) / за ред. В. Г. Дончика. – К., 1993. – 784 с.

2. Енциклопедія історії України. Т. 2. – К., 2004. – 524 с.

3. Роженко М. Сосни Биківні – злочини проти людства / М. Роженко, Е. Багацька. – К., 2011. – Т. 2. – 596 с.

4. Соловей Д. Розгром Полтави. Спогади з часів визвольних змагань українського народу. 1914–1921 / Д. Соловей. – Полтава, 1994. – 192 с.

5. Кощій В. «Останній свій погляд тобі я присвячую...» / В. Кощій // Вітчизна. – 1993. — № 3–4. – С. 134–138.

6. Грудницький Ол. П'ять брисків пензля... Січень 1919. – Золотоноша : друк Лепського і Вурмана, 1919. – 32 с. Усі цитати в тексті з цього видання.

7. Півторадні В. І. Українська література перших років революції (1917–1923) / В. І. Півторадні. – К., 1968. – 160 с.

8. Ковалів Ю. Українська література періоду національно-визвольних змагань: (Фрагменти з історії української літератури ХХ ст.) / Ю.Ковалів // Неопалима купина. – 2007. – № 3–4. – С. 55–96.

9. Мельник В. Боротьбист. Нарком. Символіст / В. Мельник // Літературна Україна. – 1992. – 12 листопада.

10. Юренко О. Олександр Грудницький: комуніст чи петлюрівець? Доля одного українського письменника / О. Юренко // Літературна Україна. – 2000. – 15 червня. – С. 7.

П'ЯТЬ БРИСКІВ ПЕНЗЛЯ...⁵⁷

ЗМІСТ

1. **Метаморфоза**
2. **Регіт Життя**
3. **На Провесні**
4. **Комуніст**
5. **Людина з Мансарди**

МЕТАМОРФОЗА
(Фрагмент)

Пустеля духу мого завжди знемагає під спекою безвихідної туги.
Спека. Неплідність. Тоскно-тоскно...

А був час, коли свіжий подув юнацького поривання заповнював мене і пахощами праці, і присипляючим маревом далекої мети, і дзюрчанням струмків кохання.

Спалила туга душу мені. Лишилася пустка. Самітній я в пустці своїй!

Тугу, з її пекельною спекою, породило проміння блакитних очей, що були подібні до неба. Тугу, з її колючками отруйними і гадами підворотними, породило золото в кучерях найпестливого херувима. Тугу, з її привидами гнітючими і пазурами довгих ночей без сну, породив мармур цнотливої постаті...

Це було давно.

Бадьора свіжість ранку, чарівна гармонія звуків щастя і аромат весни неподільно володіли над раєм духу мого.

Почало сходити сонце промінних очей в сяйві радісного усміху немовляти. Золоте проміння запашних кучерів пестливо торкнулося мого погляду – і рай з тремтінням насолоди прийняв свою Царівну. Насолоди чистої, як сніг.

---

⁵⁷ Друкується за Грудницький О. П'ять брисків пензля... Січень 1919. – Золотоноша : друк. Лепського і Вурмана, 1919. – 32 с.

Тут і далі примітки упорядника збірника О. Силки.

Цноту лілей і соромливість троянд внесла Вона в рай.

Звуки щастя танули в серці...

Таємниця вабила мене, вабила до себе, така недосяжна, але разом з тим і так невимовно-принадна. Я йшов назустріч до неї. Я складав чудові гімни...

Коли ж вогонь вуст моїх, спочатку боязно, а далі в повній силі забуття припав до цнотливих пелюсків⁵⁸, – вуст моєї Царівни, – бурхливий водоспад червоної крові заляв квітник і зніс до щенту⁵⁹ мій жертівник.

Не пахоші троянд вабили мене тепер, а таємниця тіла чудового, тіла бучного й кривавого...

Аромат лілей зник. Дихав я випаром крові.

Я йшов назустріч тілу й крові. Я співав їй гимен...

А очі промінні стали вогнем, солодко-болізним⁶⁰, солодко-божевільним.

Ятрані орхідеї припадаючих вуст, ненажерливих вуст...

Тремтіння наміру полохливих грудей...

І білі ноги, як шум морський...

Полинув! Вище – вище... Екстаз забуття...

Зірвався! Нище – нище...⁶¹ Морок...

Морок, який не намалює жодна уява!

Жах сморіду. Жах розпаду й тління. Жах гніття крові...

О, що я накоїв! О, що я накоїв!

А хтось зловтішно питає: і тільки?!

Спека туги палить все. Спека туги все спалила.

О, що я накоїв! О, що я накоїв!

Пустеля духу мого завжди знемагає під спекою безвихідної туги.

Спека. Неплідність. Тоскно-тоскно...

РЕГІТ ЖИТТЯ

Сталося це зі мною цілком несподівано. Якось раптом сталося.

Блукав я саме тоді в розпачу, що виник у мене в наслідок⁶² довгих безскутешних шукань.

⁵⁸ Відповідно до норм сучасного українського правопису – пелюстків.

⁵⁹ Відповідно до норм сучасного українського правопису – дощенту.

⁶⁰ Відповідно до норм сучасного українського правопису – болісним.

⁶¹ Відповідно до норм сучасного українського правопису – Нижче – нижче...

⁶² У сучасному правописі – внаслідок.

Минав я пустелі спекучі. Минав гаї прохолодні. Минав нетри дикі.
І не раз доводилось минати безодню, від якої серце стискалось
жахом невимовним.

Але я йшов вперед. Я не міг не йти, бо шукав Краси.

Трапляли мене в дорозі примари, що здавалися на Красу, – і я
гнався за ними, роздираючи руки в колючках.

Трапляли мене і натяки на Красу, до яких я уважно вдивлявся і
які то вабили мене до себе, то відштовхували, а тому я страждав на
муки невизначености.

Нарешті зі мною сталася несподіванка. Раптом сталася. Вийшов
я раз на галяву великої гірської чагарі. Вийшов... і угледив Красу!

Над радісно заллятою промінням вечорового сонця місцевістю
домінувало мармурове погруддя жінки. Воно було на гранитовому
педесталі.

Мене охопило щастя досягненої мети. І мене охопила
невисловна побожність...

Нестям тривав без краю.

Я будував жертівник. І я уклонився Крasi...

Але в принизливому повітрі нагло розлігся дужий тупіт ніг.
Сюди хтось біг.

Все ближче та ближче...

І коли на галявину вибіг невідомий чоловік, – то я зідрігнувся
від ляку. Такий він був страшний!

А більш за все були страшні його очі. В них палахкотіла⁶³
незрозуміла ненависть і почувався безмежний фанатизм.

Ноги йому були в виразках і було помітно, що він багато йшов...

Невідомий спинився, як тільки зобачив погруддя жінки.
Спинився – і завмер. А потім зловтішно звернувся до нього.

– Нарешті я знайшов тебе, ганебна Потворо! Вже більш ти не
псуватимеш Життя...

Сказав він це і побіг до статуї. А в руці своїй тримав залізну
палицю.

Недобрий замір Невідомого був очевидний. Тому я кинувся до
нього і схопив його за плече:

– Постій! Що ти робиш?

Невідомий усміхнувся. І погордо спитав мене:

– А хіба не видно? Я маю знищити Потвору, – і тикнув
палицею, вказуючи на погруддя.

---

⁶³ Відповідно до норм сучасного українського правопису – палахкотіла.

– Це ти помилився! – відповів я йому гаряче. Твої очі бачать саму Красу...

Невідомий злякано глянув на мене. Він полічив мене за божевільного. І його затрясла пропасниця.

– Одійди! – гукнув він на мене погрозливо. – Ти заважаєш мені здійснити мою давню мрію... Я повинен знищити Потвору і врятувати Життя назавше від всього одворотного, від всього негарного.

Я міцно тримав Невідомого за руку і благав помилувати Красу.

– Одійди! – ще раз гукнув він на мене і замірився палицею...

Коли раптом звідусіль розітнувся незрозумілий регіт. Здавалось, сміється повітря...

А-хо хо-хо-о-о-о... – лунала далечінь.

Ми з Невідомим застигли на місці...

А регіт продовжувався, хоча час од часу ставав все тихшим.

Коли ж він зовсім стих, то ми побачили замість статуї дрібні вломки мармуру...

Ці вломки не згадували більш ані про Красу, ані про Потвору!

Тоді ми з Невідомим міцно стиснули оден⁶⁴ другому руки – і розійшлись.

Кожен своїм шляхом...

А сонце усміхалося нам вслід.

В останнє усміхалося...

НА ПРОВЕСНІ

(Етюд)

Радісно подув жартівливий весняний вітерець в одчинену квартирку. Зашарудів у книзі і побіг льодовим струмком по обличчі, по тілі, по ногах...

Олесь розгнівався. Підвівся зачинити квартирку. Але за вікном яскраво сміялось сонце. Заразливо сміялось. І горобці цвіринкали весело. А блакитні обриси ще голих лип привітнодивились на Олеся.

Олесь висовується у квартирку і пожадливо дихає свіжим повітрям. Очі йому робляться широкі. А невимовна насолода опановує йому груди...

Лишатись у кімнаті стає цілком неможливим.

---

⁶⁴ Відповідно до норм сучасного українського правопису – один.

Олесь вибігає у передпокій. Проїхався на закаблуках по мокрій підлозі до самих дверей і виплигнув на ганок.

На дворі було брудно. З даху крапало. Декільки крапок трапляє Олесеві за комір. Йому стає ще більш приємно.

Рожева покоївка Марина, з блискучими маленькими очима, усміхається товстими червоними губами. Вона миє біля льошу діжечки і співає якоїсь веселої пісні.

Серед двору велика калюжа. І через неї кладка. Дошку покладено. Олесь перебігає по кладці виплигом. Дошка гнеться, а з під неї летять бриски...

– Ой, паничу, бережіться, бо ще втопитесь! – жартує Марина своїм згучним голоском.

Незрозуміло хвилює Олесю її голос. І в той же час йому весело-весело. Бажає відповісти вдало і дотепно, але не підбере слів. Цілий натовп слів у нього в голові, а на язик жадне не потрапляє...

Лише подивився на неї мовчки. І посміхнувся. А потім побіг до хвіртки, яка довго не хотіла відчинитись: засув за зиму поржавів.

Хлюпає Олесь ногами у слизькій глині, чвалаючи садовою стежкою і підставляючи лице під сонце, під бадьорий весняний вітерець.

Йому п'ятнадцятий рік. Довготелесе хлоп'я з довгими руками і ногами. Руденьке волосся «під польку». Веснянкуватий ніс. Щоки, вуха та шия безнастанно червоніють.

Два дні тому приїхав він до батька на село святкувати Великдень. За великодними святами стоїть грізна мара іспитів. У гімназії все нагадувало про них і до певної міри труїло навіть мрії про святкові розваги на селі. Але тепер Олесь цілком забув про те, що має бути після свят.

Він увесь захоплений новими, незрозумілими і не випробовуваними раніш настроями, які раптом прокинули у нього.

Кожну весну, всі чотирнадцять років свого життя, бачить він і весняне сонце, і пробудок рослин. Це все стало йому чимсь давно знайомим, звичайним. Але тепер, сьогодні він дивиться на вогку, ще не зовсім розмерзлу землю, на небо з куснями білих хмар, і все здається йому новим, все хвилює його...

Якась тривога на душі. Думки і бажання що хвилі⁶⁵ мінються. То ліг би нерухомо на спину, зачинив очі і слухав те темне, що відбувається десь глибоко. А то стрибав би, сміявся, співав. До горла підступають сльози, сльози невідомої радості, розлучення, жалю...

---

⁶⁵ У сучасному правописі – щохвилі.

І приємно, і чогось соромно. І в то й же час жах бере, щоб ніхто з «великих» не спостеріг його почувань.

Олесь дійшов до кінця саду. На невеликій галяві росте три його люблені берізки, «три сестри». Їх тоненькі стовбурці ніби то⁶⁶ ще живі.

Підійшов до одної з них, до старшої, як він чомусь гадає. Поторкався пучками біленької кори – і нестримна потреба ласки охопила його...

Він заплющив очі. Спочатку ледве-ледве доторкнувся губами, а потім почав пестливо водити обличчям по рівенькій норі. Стало тихо-тихо на душі. І навкруги ні звука...

Суворо грюкнула залізна хвіртка.

– Паничу! А, паничу! Ідіть обідать... Бабуся вже сіли... – прозвучав Маринин голосок.

Олесь здригнувся. З жахом одійшов від берізок. І тихо поплентався додому...

В їдальні блищало вимите на свята скло вікон. На підвіконнях стояли вазони з кімнатними рослинами. Од гранчастої карафи⁶⁷ з водою бігали по стелі жовто-блакитні зайчики.

Коло столу сиділи мовчки бабуся і тьотя Галя. Батька не було дома: він ще вчора поїхав до міста і мав повернутись лише сьогодні увечері.

Бабуся уважно і стурбовано глянула крізь окуляри на Олесья. Од цього погляду він почервонів і не знав куди йому себе подіти. Його навіть в жар кинуло...

«Догадалась... Догадалась... Зараз спитає...» – повторював він думкою. І сам добре не знав, про що догадалась і про що спитає. Але йому так соромно, так прикро...

Нарешті бабуся промовила, звертаючись до самої себе:

– Чи підгорить, чи ні?

Олесь відчуває себе вільно. Ніби то визволився з під важкого тягара. Справа торкається не його, а чогось другого, мабуть паски...

– Як ти гадаєш, Галю, підгорить чи ні? – повторює бабуся, дивлячись тепер на тьотю.

Тьотя Галя, як завше, не одводить очей від книжки і незадоволено відповідає:

---

⁶⁶ Відповідно до норм сучасного українського правопису – нібито.

⁶⁷ Карафа (від араб. гаррафа) – столова посудина, зроблена зазвичай зі скла, кристалю, металу або кераміки, для подачі та зберігання напоїв, таких як вино, горілка, вода та інших.

– Ой, татам, та хіба ж я знаю...

Вона дійсно ніколи нічого не знає⁶⁸ крім своїх французьких книг.

Олесю стає нестримно смішно. Він починає п'яти воду, але не може витримати і пирскає. Летять бриски на присутніх, на стіл, на книжку тьоті Галі...

Бабуся починає буркати.

Тьотя Галя нервово хмуриться.

Олесь сміється...

Олесь знову сидів у своїй кімнаті і знову дивився в книжку, що лежала на столі перед ним. Очі його бігали з рядка на рядок, але він в тім мало що розумів. Доводилось перечитувати по декілька разів.

Він почав дивитися у сад.

Сонце ховалось за дерева. Почувалось, як повітря робиться більш зимним. Калюжі вже не давали хвиль. Вода в них застигла.

Чорними обрисами пролетіли по білому небу невідомі птиці. Через квартиру почувся їх голосний зловісний зойк.

Олесеві тоскно. Ніби шкода когось, ніби вабить кудись. Забажалося чогось нового і моторошного...

Почулись звуки старого роялю.

Це грала тьотя Галя... І співає вона подібним до роялю голоском, стареньким таким, кволеньким...

Колись сміявся Олесь з неї. Казав: арія тьоті Галі з опери «Кошачий хвіст...». А тепер йому не смішно. Хоче слухати, довго слухати, без краю слухати.

Олесь тихенько підводиться і переходить до залі.

«Je vous dirais, etre-dirais encore...»⁶⁹ – співає тьотя Галя, починаючи верещати на високій ноті.

Сто разів чув Олесь цей романс. Він знав його на пам'ять⁷⁰ і в місті сам співав кузинам, передражнюючи тьотю Галю.

Панночки сміялися з пародії, а ще більше з його гімназіяльної французької вимови. Головним чином біленька завзята Лідуся сміялась...

А ось зараз і слова, і музика – все хвилює Олеся, все викликає в ньому нові думки, нові постаті.

Він стоїть біля стінки, за дверима залі, і заплющив очі.

---

⁶⁸ Відповідно до норм сучасного українського правопису тут повинен бути розділовий знак кома – «,».

⁶⁹ Відповідно до норм сучасного українського правопису тут повинен бути розділовий знак кома – «,».

⁷⁰ «Я б сказав, все ще буде...»

Надзвичайно чарівні мрії понеслись перед ним.

Він і раніш любив марити смерком, уявляючи себе відважним лицарем, якому на кожному кроці трапляться різноманітні пригоди.

А тепер він бачить широке, безмежне поле. Висока та густа трава, як море хвилюється. Теплий вітерець грає його золотим волоссям...

Іде Олесь по вузькій стежці, вдихаючи чудові пахощі і дивлячись на небо, синє. І солодко йому, солодко...

Як крізь сон чує він шамканне⁷¹ бабусі:

– Залиш, Галю... Великий четвер, а ти граєш... Краще допомогла б мені, доню...

Чує, як тьотя відповідає:

– Ви завше, татан.

І хлопає що сили⁷² кришкою рояля.

Робиться тихо-тихо. Чути лише, як Марина готує в ідальні посуд по вечері.

А Олесь стоїть, як стояв. Не хоче рухатись, не хоче розплющувати очей. І так йому гарно, і так йому зворушливо любі всі: і бабуся, з її господарськими турботами, і тьотя Галя з її романсами, і суворий татусь, якого він трохи боїться...

– А ти чого тут? – раптом згучить над ним батьків голос. І велика рука лягає йому на плече.

Олесь лякається і мовчить.

– Чого ховаєшся? Від кого? Чи не на Марину чекаєш? Дивись, хлопче, дуже молодий за спідницями бігати!

Олесь аж скорчився весь од болю. Похолонув на місці. З'явилось таке почуття, ніби то його вдарено, по серцю вдарено...

– Тату! – докірливо, крізь сльози, не промовив, а скоріше простогнав він.

– «Тату...» – перекривив його батько. Ти мені Лазаря не співай⁷³, бо я гаразд вас, млеконієв, розумію... Сам був хлопцем... У нього незабаром іспити, а він за дівчатами ганяє!

Щось гостре простромило Олеся в душу. Він побіг до своєї кімнати і кинувся на ліжку.

---

⁷¹ Шамкання – своєрідна вимова старих, беззубих людей.

⁷² Відповідно до норм сучасного українського правопису – щосили.

⁷³ У Євангелії (Лука, 16, 20-21) є оповідання про жебрака Лазаря, який, покритий струпами, лежав коло воріт багача і радий був крихтам, що падали з чужого столу. «Співати Лазаря» – прибіднюватись (жебраки співали пісню про Лазаря, намагаючись розчулити слухачів).

Було образливо і гидко-гидко...

«Помислить... таке помислить! І хто-ж? – татусь!..»

І йому здавалось, що кожне батькове слово назавше кладе на нього ганебну пляму, ніби то він і справді несвідомо провинився...

Поволі наступала весняна ніч. З величним спокоєм лляв місяць у вікно кімнати своє таємниче сріблясте промінне. Задумливо дивились, ледве рухаючись од пестливих обіймів цнотливого повітря, три тоненькі берізки, три улюблені Олесем сестри...

А Олесь лежав на ліжку. Голова йому палала. Кружляли окремі думки, окремі слова...

«Сам був хлопцем...», «На Марину чекаєш...»

– Боже мій! Та невже це правда? – нудив він. – Чому обов'язково на Марину? – допитувався самого себе. – Тому, що вона... жінка...

І од цієї думки завмерло йому серце. Незнайоме бажання, принадне і страшне, цілком охопило його істоту.

– Не хочу! не-хочу!.. – спірався він у розпачу і насовував ковдру поверх голови...

Лише під ранок, знесилений сльозами і думками, заснув Олесь.

Ввижалась йому Марина. Ввижалась, як непереможня, божевільно-солодка спокуса. І він боровся з нею...

Прокинувся Олесь запізно. Обличчє йому було сіре-сіре...

КОМУНІСТ

(Гуморесок)

... Навіть Кропоткін⁷⁴ доводив це саме. І той, хто не погоджується зі мною – просто обмежена людина, жебрак духа...

Так скінчив свою промову товариш Микита.

Ми були захоплені його словами і довго мовчали.

Першим очуняв Санько.

– Чудова річ... – прошепотів він у екстазі.

– Звичайно, чудова... – додав і я.

Микита дивився на нас, як на пігмеїв, що мусять бути вдячними за його увагу до них.

Ми, – Санько і я, – приїхали з поганенького повітового міста, де допіру скінчили гімназію.

---

⁷⁴ Кропоткін Петро Олексійович (1842–1921 рр.) – європейський революціонер, теоретик анархізму.

Сьогодні ми вперше у студентській їдальні.

А з Микитою познайомилися таким чином. Коли ми зайшли у їдальню, то не знали, що кожен сам собі повинен приносити страву. Тому ми й очманіли біля дверей. Але раптом підходить до нас довготелесий рижий студент. Вже не молодий. І каже:

– Завше видко новичків. Самі й не пообідають, дурні божі...

Ми ніяк не образилися на таке вітання. Навпаки, ми зраділи і охоче познайомилися з ним.

Його звали Микитою, а по своїх переконаннях, як він негайно довів до нашого відому, він належав до комуністів.

Ми і обідать забули, як почав він викладати свого світогляда. Нарешті, він запропонував нам перевести в життя його теорію, заклавши разом з ним свою комуну.

Санько і я почували себе урочисто.

Ми вдячно тисли Микитину руку і червоніли від щастя.

– У нас нічого не буде власного... каже Микита. – А все буде спільним!

– Так, так... – киваємо ми з Саньком головами і боїмося здатися Микиті дурниками.

– А де ви мешкаєте? – питає нас раптом Микита.

Ми поспішаємо викласти йому все, що стосується нашого життя, і перебаранчаємо⁷⁵ один другого.

– У нас добра кімната! – каже Санько.

– Велика! – додаю я.

Микита мовчки жує червоними губами і знову питає:

– Так ви лічите, товариство, що комуну можна закласти у тій кімнаті, де ви тепер?

– Звичайно, звичайно... – відповідаємо ми.

– Гарзд! – поважно згоджується Микита. – У такому разі я сьогодні маю переїхати...

І дійсно переїхав...

Власне, не переїхав, а перейшов, бо крім гребінки та рушника, не мав ніякої іншої «приватної власності».

– Товариство! – звернувся він до нас. Нас троє, а подушок дві... Треба чергуватися!

Ми радо пристали на його пропозицію.

Чергувалися я і Санько, бо Микита завше замислювався і забував про такі дрібниці.

---

⁷⁵ Тут у значенні «перебиваємо».

– Товариство! – звертався він вдруге, після того, як питання відносно подушки було вирішене. – Гроші дають можливість продовжувати існування... Це сором, це ганьба сучасному ладові життя. Але мусимо, на жаль, вживати їх до того часу, коли комунізм запанує цілком на всьому земному обширові... Тому я пропоную всі гроші, які тільки у нас єсть або будуть перевести на комунарний засіб вживання. Ми з Саньком нічого не розуміємо.

– Як це так? – запитуємо ми.

– Дуже просто! – задовольняє Микита наше зацікавлення. – Ось у столі є шухляда. Сюди ми і повинні складати всі гроші, що маємо. Відціля і братимемо їх, кому скільки потрібно.

Після випадку з подушкою, ми вже не так охоче послухали Микиту. А про те⁷⁶ послухали...

Довго-довго лазив і Микита по своїх кишнях. Лазив, поки найшов два чи три злоти.

А як знайшов, то зневажливо кинув їх у шухляду...

Один раз Санько і каже мені:

– Кепсько з грошима... Ще вчора було двадцять карбованців, а сьогодні вже залишилася троячка... Нічого не відповідаю я йому. Мовчу. А сам собі і згадую, як учора вночі Микита повернувся додому⁷⁷.

Від нього на всю кімнату страшенно пахтіло горілкою і він крізь сон мугикав:

– «Карнет мой бедний,

Отчего ти бледний»...

Нарешті, прийшов незабаром і той день, що у шухляді досконало «завіяли вітри буйні». Від батьків ми скоро не чекали грошей. Знайомих в нас не було. Злякались ми дуже.

Микита мало цікавився нами. Він увесь час жив своїм життям. Але, коли не стало грошей і коли ми вже третій день не ходили обідати, він виступив з промовою:

– Товариство! Ганебний капіталістичний лад примушує нас не їсти. Наш обов'язок свідомих людей, боротися з ним до кінця. Треба тягти на толкучку, що в нас є зайвого...

Продали ми з Саньком тужурки, продали і штани нові, діоганалеві. Почали навіть книжки продавати...

А тут ще іспит складати потрібно...

---

⁷⁶ Відповідно до норм сучасного українського правопису – проте.

⁷⁷ Відповідно до норм сучасного українського правопису – додому.

Ні, не пригадаю я з свого життя більш страшної хвили! Кожен з нас на своєму ліжкові, кожен з думками своїми... Санько і я – це спільна думка про скрутне становище, хоча ми і не поділяємося нею.

А про що мислить Микита – це невідомо. Він і вчора повернувся до-дому досить веселим...

Це було після того, як із шухляди зникло п'ять карбованців, одержаних від татарина за моє пальто.

Чим би це все не закінчилось, як би не Санько, не можу й сказати.

Треба зауважити, він був далеко рішучим, ніж я.

Тільки йому і маю дякувати, що прийшов таки кінець нашому комунарному життю!

А ось як це скоїлося.

Одного разу увечері сидів я собі дома сам. Микити не було, як завше. А Санько теж зник невідомо куди. З ним цього ще не траплялося – і я був стурбований. Але раптом вбігає він і таємниче шепоче:

– Збирайся хутко! Бо ще прийде той...

Вдруге Санько не повторював. Через три хвилини ми були вже за дверима комуни.

По дорозі Санько повідав, як він зустрів несподівано земляка, позичив у нього грошей – і, рятуючи нас обох від комуни, зняв інше помешкання.

Коли ж ми добігли до нашого нового житла (Санько знайшов його на протилежному від комуни кінці міста) і ледве встигли зачинити двері в нашу кімнату, я гукнув, що мав сили:

– Геть Комуни!

Санько мене підтримав:

– Нехай живе Капіталізм!...

Микиту ми зустріли щось не швидко. Він з презирством глянув на нас і протягнув крізь зуби:

– Міщанство... Жебраки духу... Буржуї...

ЛЮДИНА З МАНСАРДИ (Психонарис)

Це так. Я мешкаю на горищі. На горищі дев'ятиповерхового будинку. І в цьому немає ні крихти дивного. Я тільки рятую себе від потвор великого міста з його нахабними, настирливими вулицями.

Мені рідко доводиться спускатися вниз.

Гуде низ. Різного⁷⁸ кольору м'ясні шматочки рухаться. Завше рухаться.

Згори вони лише шматочки. Але поблизу наводять велику огиду. Грюкають кістками. Ворущать шкірою. Скалять зуби...

Цікаво, що колись я нічого не помічав. Навіть того смороду, який властивий їм.

Я мав тоді саме дружитись. І наближалась остання дія відомого фарсу. Коли раптом, подібно до блискавки серед глибокого мороку, засяяв світ правдивий...

Тепер моя наречена нагадує мені геть чисто обскубану качку з вітрини кашкетної...

Мої тогочасні настрої дуже цікаві.

Я мріяв про пахощі раю – і трапив на сморід м'ясної крамниці.

Я мріяв про згуки небесної мелодії – і трапив на бурчання шлунку, коли він травить їжу.

Я мріяв про чисте й святе почуття – і трапив на справу полового парування.

Взагалі зі мною хтось Глузливий проробив багато злого.

Але після того вже більш я ніколи не спіткав нічого подібного. Я був обережний.

Правда, іноді траплялось зустрічати рожеву й ситу почвару, яка уперто намагалася моєї прихильності. Тоді я ввічливо дотикався свого капелюха і спокійно відповідав:

– Пробачте, пані, але нам не по дорозі...

Або звертався до мене який-будь тип і пропонував свою приязнь...

Чи не нахабство? Навіщо мені приязнь істоти, що має гнійні очі...

Повітря на моїй мансарді надзвичайно свіже. Місто не досягає сюди своїми отрутами, а квартирка завше відчинена.

Я не можу й хвилинки жити без свіжого повітря. Свіже повітря – це бальзам бадьорости. Свіже повітря – це джерело насолоди. Свіже повітря... О, як би було тільки і тільки саме свіже повітря!

Я кладу голову на вікно і дивлюся в небо.

Необмежений рівний просторінь. Здається за величну баню. Блакитню баню величного храму. Чий це храм? Відповіді немає...

Це день. А вночі я дивлюся на виключно в небо, хоч воно тоді теж принадне...

---

⁷⁸ В оригіналі – ріжного.

Коли зникає в свій барліг вся нечисть, люблю спостерігати блимання вороньків низу.

За моїм вікном широчезна безодня чорного жаху. І тиша.

Лише інколи зловістно розітнеться розпачливий зойк. Чомусь він викликає в мене божевільне бажання відповісти йому. Так би ліг на підлозі і заскиглив, заскиглив...

Як вже казав, мені рідко доводиться спускатись вниз. А коли й доведеться, і хутко минаю по дорозі всі примари вулиць. Я не зважаю на хижий блиск очей, на бекання отари, на тріск маслаків.

Зі мною оце декілька днів тому припала така пригода. Повертався я, як завше, бігцем додому. І хтів дістатися навпростець через сусідній двір. Але набіг несподівано на скляну стіну оранжереї. Набіг – і спинився...

Був вечір. І падав сніг. Власне сніг і викликав мене з горища. Я бігав аж в поле качатись по білому килимові.

Скло оранжереї не було замерзлим. А в середині спокійна електрика лягла яскравий байдужий світ.

Я спинився. Я не міг зрозуміти себе.

Квіти. Квіти. Чудові Квіти...

І раніш я бачив їх. Але ніколи вони не вражали так мого почуття. Ніколи!

Тепер вони вабили мене до себе з міццю непереможньою.

Нестримно вабила і зачаровувала сама Краса. Невимовна Краса, яку так несподівано угледав я...

Невже омана? Привід недосяжний...

Ні-ні. Ні в якому разі. Я задобре знаю цю оранжерею. Я ходив коло неї не раз.

Квіти дивились ласкаво й безвинно... О, любі Квіти!

Краса бадьорить. Краса дає зміст навіть життю. О, любі Квіти! Яка радість...

Я був такий самотній. Самотній Дух. Навколо мене панував морок. Морок одчаю безвихідного.

І це зрозуміло. Я не міг бути другим, бо Дух не має кісток і м'яса. Мене силоміць закув хтось Злий в кайдани тіла і кинув до цієї в'язниці.

Мій Дух завсіди прагне чистого почуття, завсіди прагне Краси, але на ньому ганебні ланцюги бруду...

О, любі Квіти! Рятуйте ж мене...

Я повернувся додому, коли в оранжереї загасили електрику, а Квітів вже не стало видно.

І після того не міг в жадний спосіб забути своєї незвичайної пригоди.

Мої очі бачать лише їх, пестливі голівки лілей, троянд, орлиній, тубероз...

Я з ними маю довгі-довгі розмови. Звичайно, думкою. До оранжереї я ходжу тільки увечері на дуже недовгий час, який ще більше скорочують відворотні почвари. Вони метушаться коло мене і безсумлінно підглядають. У-у, гидотні...

Ось зараз піду.

Вечір сьогодні урочистий. Велике свято. Свято мого Духа. Свято Краси. Краси і Духа.

Гудить же радісно дзвони. Меса відбувається.

Дух мій тане в обіймах чистої насолоди. До тебе, вічня Красо, лине він, як до джерела свого походження.

Слово є кволе, як поплід матерії. Слово є обмежене, як поплід матерії. Слово є мертво, як поплід матерії.

Дух же є сила, як виходяче з Краси. Дух же є безмежний, як виходяче з Краси. Дух же є живий, як виходяче з Краси.

Краса і Дух – то є одно.

Безліччю очей зустрічає Краса мій Дух. Безліччю Квітів. Цнотливих квітів.

Білосніжні лілеї. Рожеві троянди. Палаючі орхідеї. Вітаю вас, як очі Краси!

Зустрічає Краса мій Дух.

А Дух Красу.

Гармонія...

Мовчи, злиденне слово! Тобі немає тут місця...

Я вже біля оранжереї. Квіти нахиляють свої голівки, вітають мене...

Нас одділяє скло. Але я хочу бути з ними, коло них, дихати їх чарівними пахощами...

Нестримно бажає цього мій Дух!

Квіти – очі Краси, благаю вас ласкаво нагородити мене своїми пестощами...

Це так. Я пішов в оранжерею... Я нікого не боявся!

Квіти мої! Квіти... Я засипав ними мансарду.

Яке раювання... Ні до чого його не порівняєш...

Це сталось незабаром.

Я спав. І ввижалось море. А може і не море. Так собі води багато. Сама вода. Прозора та чиста-чиста. Такої прозорості та чистої я зроду ще не бачив.

Приємна прохолода обгортала мене. Спокій радісний проймав всього. Здавалось, що заколихує Вічність.

Але раптом відкілясь потягло страшенний сморід. Навіть дихать не давало...

Я дивлюся, коли навколо мене не вода вже, а рідкий гній... Самий гній...

Жах обхопив мене. Я кидаюсь невідомо куди тікати – і прокидаюсь...

Прокинувся. Довго не міг нічого зрозуміти.

Нарешті, коли вже остаточно прийшов до свідомости, то почув, що таки справді несе сморід. Сморід від гною... Ще більший жах стиснув мені в грудях. Я схопився і сів на ліжко.

Так. Я не помилився. Крізь пахощі моїх Квітів ясно почувався сморід. Ще й який важкий сморід...

Піт проступив мені на чоло. Холодний піт...

Кидаюся до Квітів. До своїх любих Квітів. І починаю розкидати⁷⁹ їх, шукаючи причини...

І найшов! Найшов рідкий гній від розпаду Квітів, своїх любих Квітів...

Квіти гинули. Гинули мої орхідеї, мої айстри. І разом з ними гинули всі. Лілеї гинули, гинули мої лілеї. А сморід був нестерпучий...

Народилось велике Страждання. Воно роздирало мене своїми пазурами. Воно стискувало мене своєю красою. Воно палило мене вогнем пекельним і безнастанно впивалось колючками гострими.

Так. Краса вмерла! Її немає...

А чи була вона коли? Як немає, то й не було! Бо існує тільки Вічність. То була омана, то був привид...

Вже вдруге у моєму житті з'явилась примара. Вже вдруге покарано мене за віру в чисте почуття, за віру в Красу.

До цього часу мені завше приємним було свіже повітря. Після першої примари я ще вірив хоч в нього, хоч в його здатність заспокоювати і втихомирювати Дух. І ще любив я дивитися на небо, на зорі недосяжні.

А тепер я нічого не маю!

Що таке повітря? Що таке небо і зорі? – Це не більш, як гнійне оточення гнійного існування ріжних потвор!

І Квіти мої – тіж самі потвори...

---

⁷⁹ Відповідно до норм сучасного українського правопису – розкидати.

О, Страждання велике! О, Дух мій самотний в пустелі Страждання!

А що таке Дух? Той Дух, що в мені...

А що, як він теж омана? А що, як він теж є поплід матері? А що, як він теж гниє і підлягає розпаду⁸⁰?

Нічого не знаю. Нічого!

Відомо мені лише, що існує Страждання. Напевно це відомо. Насолода – є мент омани тіла, а страждання – є постійний стан Духа. Того Духа, який я відчуваю в собі, так яскраво відчуваю, і який перебуває в ланцюгах тіла брудного. Тому і страждає, що в ланцюгах, а визволитись з них немає змоги.

Чи то змога єсть? Незнаю⁸¹. Нічого не знаю!

Відомо лише, що жадний порив, як то здається, чистого почуття до Краси значно збільшує муки, збільшує страждання. Коли лежиш спокійно, то біль ран менша, а коли уявиш себе дужим і схопишся побігти – впадеш обов'язково на підлогу і застогнеш од невисловних мук...

Дух не може бути дужим, то тіло є гнійна рана. Дух має бути сам по собі. Або зовсім не бути, зовсім не існувати...

Так. Так. Починаю розуміти... Тепер я знаю, все-все гаразд знаю! Спокій тіла робить легко Духові, бо Дух вимагає сфери Спокою, сфери Нерухи, сфери злиття з Небуттям. Дух-Небуття. Тіло ж гнійна болячка на Небутті. Дух страждає, бо прагне злиття з цілим, злиття з Небуттям.

Тепер я знаю. Задобре все знаю! Повинен бути Спокій. Вічний Спокій Небуття. Але як до нього прийти? І чи можливо до нього прийти? Так, можливо...

Дух має йти від Страждання шляхом Смерті до Небуття!

Я відчуваю, як Страждання лишається позаду. Поволі лишається.

Велика Байдужість охоплює мене цілком. Так. Я зібрався в дорогу...

Кажу – Я... Що то за Я? Вже тане воно, це Я ганебне, в хвилях Спокою... Вже зникає потрохи його вигляд звичайний. Вже прояснюється потрохи все...

А Квіти мої теж дійшли до Спокою, до повного Спокою – до Небуття. Зостався лише гній, що дріжав за своє відворотне існування. А хіба ж є існування не відворотне?

---

⁸⁰ Відповідно до норм сучасного українського правопису – розпаду.

⁸¹ Відповідно до норм сучасного українського правопису – не знаю.

Спокій Духа. Це ще не Спокій Небуття, якого він прагне, але це вже шлях до нього. Шлях Смерти. Тихої Смерти, повільної. Власне, шлях приготує до рішучої хвилі, коли остаточно трісне нитка. Нитка Життя.

Тепер я байдуже спускаюся вниз. Тепер я байдуже ходжу поміж колишніх почвар. Велика Байдужість!

Я можу сидіти без краю, забуваючи все, навіть власне існування. Це вже великий поступ. І це тішило б мене, як би я не був такий байдужий.

Моя мансарда. Внизу гуде місто. Заходить сонце.

Тепер я можу безсторонньо протоколювати всякі події. Мене ніщо не обходить, бо ніщо не має будь-якого значіння!

Я рушив в дорогу...

Постійність.

Нетеча. Незламність. Незмінність.

Байдужість. Безслідність. Бездіяльність.

Безмежність.

І Спокій, Спокій! Ні, слово злиденне, ти геть одійди...

Зникни навіки, як зникає все... І думка теж.. Не турбуйте більш!
Кінець...

Трісне зараз нитка.

З вікна мансарди долину вниз. Долину назустріч до Небуття. До вічного Спокію!

Вперед... Рушай...

А що воно стало мені на дорозі? Геть одійди! Вперед же сміливо...

Так. На вікні.

Зірвавсь... І полинув!.. Зойк.

А що, як помиливсь?.. А що як думка зрадила мене? Постій же, постій! Я помислю... Я трохи помислю...

Ні, – вже пізно!

Зрадило Життя!

Зрадило в Небуття....

**Злобинців Михайло Олександрович
(1883 – після 20.IX.1937 рр.)**

Для дослідників культурно-освітніх процесів в Україні, на Черкащині, і зокрема, на Золотоніщині, особистість «відомого просвітника» Михайла Олександровича Злобинціва залишається *Terza Incognita*. Радянська історіографія це ім'я обходила осторонь, сучасні дослідники, яким за це і висловлюємо подяку, згадуть його побіжно, у контексті інших подій: «Боротьбу за національні права народу вела організація «Громада», створена у 1906 р. і очолювана М. О. Злобинцем»; «Протестом проти соціальної несправедливості і поривом до волі пройняті віршовані твори А. О. Худоби (Гельмязів) та М.О. Домантовича (Домантів)», «Національно-демократичний рух у краї очолив відомий діяч М. О. Злобинець, голова правління повітової організації товариства «Просвіта»⁸² тощо. Як не дивно, але ім'я Михайла Олександровича забуте для істориків не є забутим серед представників українського музичного мистецтва. Більш-менш суцільну канву життєвого та творчого шляху М. Злобинціва реконструював для української науки бандурист, дослідник кобзарства, композитор та диригент Віктор Юрійович Мішалов, який у 2009 р. захистив дисертацію «Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі» на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства⁸³. Відповідно до канви свого дослідження, Ю. Мішалова цікавив М. Злобинців як бандурист М. Домантович. Але і це немало.

Місцем народження Михайла Олександровича Злобинціва золотоніський краєзнавець М. Ф. Пономаренко⁸⁴, редакція «Реабілітовані історією»⁸⁵, а за ними і Ю. Мішалов визначають м. Золотоношу, а український громадський діяч, бандурист,

---

⁸² Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2008. – С. 29, 31, 33.

⁸³ Мішалов В. Ю. Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі : дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / В. Ю. Мішалов ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 218 с.; автореф. ... Х., 2009. – 20 с.

⁸⁴ Пономаренко М. Ф. Злобинець (Злобинців) Михайло Федорович / М. Ф. Пономаренко // Українська літературна енциклопедія. Т. 2: Д-К. – К., 1990. – С. 272-273.

⁸⁵ Злобинець Михайло Олександрович // Реабілітовані історією. У 27 т. Черкаська область. Книга третя / гол. ред. П. Т. Тронько. – Сміла, 2003. – С. 118.

винахідник, інженер хімік-технолог Б. М. Жеплинський (1929 р.н.)⁸⁶ та черкаський історик Г. Голиш – с. Домантів Золотоніського повіту: «Яскравим представником духовного життя Золотоніського краю став уродженець Домантово, відомий освітянин, поет, історик, публіцист, організатор місцевої «Просвіти» М. О. Злобинець, відомий під псевдонімом М. Домантович. Він є автором багатьох розробок з історії рідного краю, в тому числі й книги «Історія с. Домантів»⁸⁷.

М. Злобинець – майбутній поет, бандурист, співак, бандурний майстер, фольклорист, громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, народився в родині військового лікаря 31 жовтня 1883 р. (М. Пономаренко) або 1886/1887 р. (Б. Жеплинський). Батько – Олександр Іванович (1862 р.н.) у свій час здобув освіту у Київському університеті на медичному факультеті. У звітах Золотоніської повітової земської управи згадується прізвище студента Київського університету Олександра Злобенцова/Злобенцева, як одного зі стипендіатів Золотоніського земства: у 1880 р. – 100 руб.⁸⁸, 1882 р. (6 рік навчання) – 300 руб.⁸⁹, 1883 р. (II курс) – 150 руб.⁹⁰, 1884 –1887 рр. – 300 руб.⁹¹. Як свідчать протокольні записи, видача стипендій відбувалася не завжди гладко: «1882 г. – Слушали: по ходатайству стипендіатів Золотоношского земства, студентов университета св. Владимира в городе Киеве: Александра Германа, Кирилла Носенка и Александра Злобенцова, о зачислении их стипендиатами с обязательной службой и о разрешении получать им стипендии, вместо трех, в два срока: в августе и январе месяцах, собрание удовлетворило это ходатайство студентов, обязав их подпиской, что если земство найдет нужным призвать их на службу земских врачей, то они не вправе отказаться, ранее как отслужив то число лет, какое они пользовались стипендией от земства, но земство сохраняет за собой право, при неблагонадежности

---

⁸⁶ Жеплинський Б. М. Домантович Микола / Б. М. Жеплинський // Енциклопедія Сучасної України. Т.8: Дл-Дя. – К., 2008. – С. 256.

⁸⁷ Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2008. – С. 233.

⁸⁸ Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1880 год. – Полтава, 1881. – С. 17, 99.

⁸⁹ Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1882 год. – Полтава, 1883. – С. 182, 208.

⁹⁰ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XX-го очередного созыва за 1883 год. – Полтава, 1884. – С. 150.

⁹¹ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXI-го очередного созыва за 1884 год. – Полтава, 1885. – С. 184; Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXII-го очередного созыва за 1885 год. – Полтава, 1886. – С. 206; Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXIV-го очередного созыва за 1887 год. – Полтава, 1888. – С. 228.

на службе, отказать до истечения обязательного срока; стипендию же Злобенцеву продолжать, но поставить его в известность, что стипендия на шестой год может быть только предоставлена ему с особого разрешения собрания»⁹²; «1884 г. – Слушали о разрешении производить выдачу стипендии студенту Злобенцеву по представлении им удостоверения о переходе на высший курс. Постановление это принято Управой в руководство, а г. Злобенцеву лично разъяснено в Управе о необходимости соблюдения установленного собранием правила; затем по представлении требуемого удостоверения, произведена ему выдача стипендии за отчетный год»⁹³; «1885 р. – Слушали о производстве продолжения выдачи стипендии студентам Киевского университета: Герману на 2-ю половину 1886 года и Злобенцеву по 14 семетров с условием выдачу прекратить, если Злобенцов останется на второй год в каком-либо курсе, из остающихся для окончания университета»⁹⁴. У 1891 р. Олександр Злобинців працював Золотоніським земським лікарем 3-ої ділянки, про що свідчить запис у «Отчете» Золотоніської повітової земської управи⁹⁵.

Маємо відомості про учителя Злобенцова, який у 1891 р. працював у початковому училищі с. Деркачівка Золотоніського повіту (суч. Драбівський район Черкаської області): «Отослано учителю Деркачевского училища Злобенцову представленные бывшим почтальоном Лебедевым в пополнение им растраченных»⁹⁶; «На основании постановления XXVII очередного уездного земского собрания 27 сентября 1891 года выдано ... Злобенцеву 25 руб. ... »⁹⁷; «Деркачевское училище ... учителем Злобенцовым разведен сад»⁹⁸ та про те, що у 1904 р. зі спеціальних фондів Золотоніських земських зборів грошову допомогу у розмірі 50 руб. отримував І. Злобенцов⁹⁹.

---

⁹² Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1882 год. – Полтава, 1883. – С. 308–309.

⁹³ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXI-го очередного созыва за 1884 год. – Полтава, 1885. – С. 204.

⁹⁴ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXII-го очередного созыва за 1885 год. – Полтава, 1886. – С. 228–229.

⁹⁵ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXVIII-го очередного созыва за 1892 год. – Золотоноша, 1892. – С. 216.

⁹⁶ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXVIII-го очередного созыва за 1892 год. – Золотоноша, 1892. – С. 297.

⁹⁷ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXVIII-го очередного созыва за 1892 год. – Золотоноша, 1892. – С. 330.

⁹⁸ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXV-го очередной сессии (1899 года) за 1898 год. С приложениями. – Золотоноша, 1899. – С. 52.

⁹⁹ Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLI очередной сессии за 1904 год. – Золотоноша, 1905. – С. 31.

У 1909 р. Михайло Олександрович закінчив фізико-математичний факультет Київського університету і з цього ж року розпочав викладання математики у Золотоніській земській чоловічій гімназії. Нами додатково було встановлено, що протягом 1914–1916 рр., М. Злобинців виконував обов'язки старшини Золотоніських Громадських зборів та гласного Золотоніських повітових земських зборів, був членом Золотоніської земської медичної ради, членом Золотоніської повітової училищної ради від Золотоніського земства.

З 1909? рр. – керівник нелегального українського гуртка гімназійної молоді «Громади»; після її розпаду – з 1917 р. – голова золотоніського осередку громадсько-культурного товариства «Просвіта». Ініціатор перетворення золотоніської газети «Вестник» з чорносотенної на прогресивну, часткового переходу її на українську мову з публікацією українських віршів місцевих початківців. Засновник золотоніських газет «Просвітна», «Вільне слово» (1917–1918 рр.), «Вісті Просвіти» (1917 р.). У 1917 р. – інспектор народних шкіл Золотоніського повіту, з 31 липня 1917 р. – народний комісар освіти Золотоніського повіту¹⁰⁰. Інформацію В. Мішалова, про те, що М. Злобинців у 1919 р. «викладав у Золотоніському відділенні Уманського агрономічного інституту у м. Ірманець за 10 км від Золотоноші» та дані видання «Реабілітовані історією» про М. Злобинціва як викладача Золотоніського педагогічного технікуму ми ані підтвердити, ані спростувати не можемо.

Відомо, що окрім викладацької та громадської діяльності М. Злобинцев займався і культурницькою діяльністю, зокрема він був організатором і керівником першого в Україні ансамблю зрячих бандуристів у Києві, про що зазначено у роботах В. Мішалова: «Виявлено документи про виступ студентського ансамблю зрячих бандуристів під керівництвом М. Домонтовича (Злобинцева)»¹⁰¹; «У 1906 році в Києві з'явився вузівський гурток бандуристів під керівництвом студента математики Київського університету М. Злобинцева (сценічний та літературний псевдонім Домонтович), що дуже успішно дебютував на відзначенні роковин Т. Шевченка. Ансамбль виступав на київських імпрезах аж до 1909 року, коли

---

¹⁰⁰ В. Мішалов подає 1919 рік, ми – 1917 рік, спираючись на «Протокол Зборів Шкільної Ради від 31 липня 1917 р.» , в якому мова йде про запрошення М. Злобинціва виконувати обов'язки Золотоніського повітового комісара освіти (ЦДІАУ м. Київ. – Ф. 2581, оп.1, спр. 5. – Арк. 5–5 зв).

¹⁰¹ Мішалов В. Ю. Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі : автореф. дис... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / В. Ю. Мішалов ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – С. 8.

М. Злобінцев переїхав на педагогічну роботу до Золотоноші¹⁰². Михайло Олександрович сам виготовляв бандури, збирав зразки народного фольклору (пісні та думи); спілкувався з відомими українськими кобзарями Т. Пархоменком, М. Кравченком та І. Кучугурою-Кучеренком: «Працюючи у Золотоноші, керівник та організатор капели М. Злобінцев (Домонтович) сам виготовляв бандури для потреб колективу: корпуси виготовлялися з верби, а для дек використовувалась висушена в піску ялина, кілки дерев'яні, задля збереження автентичності інструменту»¹⁰³. На бандурах роботи М. Злобінцева (8 басів, 22 приструнки) грав К. П. Безчасний (1884–1967 рр.) – кобзар, скрипаль, учасник антибільшовицького руху на Кубані, артист Кубанського симфонічного оркестру.

На літературний шлях, до виявлення нових даних, М. Злобінцев став під псевдонімом М. Домантович у 1905 р., коли було надруковано пісню «Блакитне море, широке море». Згодом побачили світ його зібрані в Україні пісні та думи, підручник, навчально-методична розробка для народних шкіл та нижчих класів середніх шкіл «Арифметика», а також низка культурно-громадських статей у місцевій золотоніській пресі.

Михайло Олександрович був активним учасником усіх культурно-освітніх заходів, до яких мав змогу долучитися, активним виразником українських національних інтересів, людиною з «прогресивним» світоглядом.

Віктор Мішалов, як людина духовної культури та представник високого мистецтва наступним чином підсумував внесок М. Злобінцева у популяризацію українського співу: «Про видатного бандуриста й українського діяча Михайла Злобінцева ми знаємо доволі мало, і то переважно завдяки матеріалам, які були надруковані за кордоном і відомі нам лише з джерел Української діаспори, звідки і з'явилися чимало фактичних помилок, які і сьогодні часто повторюються. М. Злобінцев був організатором першого нам відомого зрячого ансамблю бандуристів, автором другого самонавчителя гри на бандурі¹⁰⁴, а також першого збірника творів для бандури. Таким чином,

---

¹⁰² Мішалов В. Ю. Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі : дис... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / В. Ю. Мішалов ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – Розд. 3.2.

¹⁰³ Кушнір О. Виготовлення та вдосконалення бандур як важливий чинник професіоналізації бандурного мистецтва / О. Кушнір // Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. – 2009. – № 21. – С. 42.

¹⁰⁴ Рецензію на цю роботу написав Г. Хоткевич – Огляд самонавчителів на бандурі // Музика – масам. – 1928. – № 10–11. – С. 46–48.

він зробив значний внесок у розвиток бандурного мистецтва і цим здобув собі вічну пам'ять і подяку від усіх бандуристів».

А що ж історики? Особистість Михайла Злобинціва до цього часу не потрапила до поля зору дослідників, хоча, на нашу думку, його життя і служіння Україні не заслуговують на забуття. Сподіваємося, з часом інформаційний вакуум буде подолано і ми побачимо нарис життя та діяльності золотоніського просвітника разом із антологією його робіт.

Постановою Особливої наради при колегії ОДПУ України від 18 травня 1928 р. М. Злобинців був засуджений за ст.54-10 КК УРСР до перебування у концтаборі строком на 3 роки. Додому він не повернувся, залишив дружину та двох дітей. М. Пономаренко та Ю. Мішалов вважають, що М. Злобинець помер на засланні у 1937 р. Дані про реабілітацію у історіографії різняться між собою: М. Пономаренко та Ю. Мішалов наводять 1988 р., «Реабілітовані історією» – 26 квітня 1984 р. відповідно до постанови Черкаського облсуду відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16.01.1989 р. «Про додаткові заходи у відновленні справедливості стосовно жертв репресій, які мали місце у період 30 – 40-х років та на початку 50-х років».

На наш погляд, достатньо «справжній» образ золотоніського просвітника зберігся у споминах В. Н. Андрієвського – громадського діяча, публіциста та педагога: «На мою превелику радість напередодні мого виїзду до мене завітав мій університетський товариш і великий приятель, Михайло Злобинець, навчитель математики в Золотоноській гімназії, повітовий і губернський гласний і комісар освіти в Золотоноськім повіті. Я його дуже любив і шанував за його милу вдачу. Розумний, інтелігентний, кольосальної енергії і роботоздатности чоловік, він мав м'яку і ліричну, але разом з тим і уперту вдачу, і щире українське серце. Чудово співав і грав на бандурі, робив бандури сам і вчив грати своїх учеників. Видав не тільки український підручник до навчання арифметики, але й школу до гри на бандурі. Збірився одкрити майстерню українських музичних інструментів. Його знав і шанував за народню роботу цілий золотоніський повіт. Колишній український соціал-демократ за студентських часів, він тоді, коли його партія прийшла до влади, не пішов за нею і за її демагогічними гаслами, а пристав натомість до українських націоналістів, «шовіністів» і «куркулів», словом, узяв на плечі тяжкий тягар служби своєму народові, а не спокусився на принадну ілюзію влади над ним. Се був щирий приятель, помічник і

порадник у моїй комісарській роботі. Він віз із собою на з'їзд¹⁰⁵ також чимало матеріалів, і ми рішили в разі чого разом боротися і боронитися до останнього. ... Цікава се була подорож! Мій Михайло все веселий і привітний з добрим куснем золотоноського сала і сірим вовняним одягом золотоноського ж виробу у саморобній валізі....»¹⁰⁶.

*Вибрана бібліографія:*¹⁰⁷

1905 р.

1. Домонтович М. «Минулася давнина, година кривавая...»
// Перша ластівка. – 1905. – С. 101–102;

2. Домонтович М. «Повіяв низовий і море сонце пригріло...»
// Перша ластівка. – 1905. – С. 101–102;

3. Домонтович М. Море («Блакитне море, широке море...»)
// Перша ластівка. – 1905. – С. 101;

1910 р.

4. М. Д. Кое-что из пришлого г. Золотоноши (продовження)
// Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества. –
Золотоноша, 1910. – № 10. – С. 2;

1913 р.

5. Домонтович М. Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі.
Ч. 1. – О. : Діло, 1913. – III, 17 с.; Ч. 2. Пісні з нотами для співу й
використання на кобзі. – 1914. – 50 с.;

6. М. Д. Певцы родной стараны // Вестник Золотоношского
сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1913. – № 5. – С. 2. –
[Про кобзарів і кобзаря І. Кучугуру-Кучеренка у Санкт-Петербурзі];

1914 р.

7. Домонтович М. Весняна пора // Рідний край. – 1914. – № 1;

8. Домонтович М. Саме страшне («Чарівник якийсь там
смілий...») // Рідний край. – 1914. – № 3. – С. 7;

9. Домонтович М. «Я хотів би, щоб звуки у мене лишились...»
// Рідний край. – 1914. – № 6. – С. 13;

1917 р.

10. Домонтович М. Дрібнички (з натури або з людських
переказів) / видання Золотоноського товариства «Просвіта». –
Золотоноша, 1917. – 15 с.;

---

¹⁰⁵ Всеукраїнський з'їзд комісарів освіти, 11 липня 1918 р.

¹⁰⁶ Андрієвський В. З минулого (1917-ий рік на Полтавщині). Т. II / В. Андрієвський. –
Берлін, 1921. – С. 77–78.

¹⁰⁷ Уклав В. Мішалов.

11. Злобенців М. Про землю. – 2-е вид. – Золотоноша : друк. Лепського і Вурмана, 1917. – 18 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 3»;
12. Злобенців М. Про землю. – Золотоноша : друк. Лепського і Вурмана, 1917. – 18 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 3»;
13. Злобинцев М. Автономія України. – Золотоноша, 1917. – 24 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства «Просвіти», № 4»;
14. Злобинців М. Арихметика: Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Ч. 1: Цілі числа / Спільне видання Золотоніського Товариства «Просвіта» і Л. І. Болеславського. – Золотоноша : друк. Рабиновича і Шефтеля, 1917. – 48 с.; Ч. 2: Дроби, відношення, пропорціональні величини, проценти, пропорціональний поділ, змішування / Спільне видання Золотоніського Товариства «Просвіта» і Л. І. Болеславського. – Золотоноша : друк. Лепського і Вурмана, 1918. – 70 с.;
15. Злобинців М. Найкращі здобутки Великої французької революції 1792–1795. – Золотоноша, 1917. – 15 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 5»;
16. Злобинців М. Справдання про день національного фонду 21 травня // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 4. – С. 4;
17. М. Д. [Про освіту] // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 7. – С. 1–2;
18. М. Д. Брати українці. Проза // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 45. – С. 2;
19. М. Д. В музеї («Значки, булави, бунчуки...») // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 7. – С. 4;
20. М. Д. Дещо з минулого Золотоноші (кінець) // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 31. – С. 1–2;
21. М. Д. Дещо з минулого Золотоноші (продовження) // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 30. – С. 2;
22. М. Д. Земля і воля, чи воля і земля? Проза // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 24. – С. 2;
23. М. Д. Землякам малоросам од українців («Гей були ми козаками...») // Вісті «Просвіти». – Золотоноша, 1917. – № 1. – С. 6;
24. М. Д. Короткий нарис українського руху в Золотоніському повіті // Вісті «Просвіти». – Золотоноша, 1917. – С. 3–4;
25. М. Д. Наше військо – Наша слава // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 5. – С. 2;

26. М. Д. Поклик («Гей, браття, до бою, до бою...») // Вісті «Просвіти». – Золотоноша, 1917. – № 1–2;

27. М. Д. Присвячується мартоплясам особливо українського походження («Хто дуже прагне боротьби...») // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 24. – С. 3;

28. М. Д. Славнословіє («Гей до марта було худо...») // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 45. – С. 3;

29. М. Д. Цар миру // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 25. – С. 3;

30. Пани-брати українці. Проза // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 5. – С. 1;

31. Статут «Просвіти» / [укладач М. Злобинців]. – Золотоноша, 1917. – Серія «Видання Золотоношського Товариства Просвіти, № 3»;

32. Українські революційні пісні 1905 року і раніше / зібрав М. Домонтович. – Золотоноша : тип. Рабіновича і Шефтеля, 1917. – 16 с. – Серія «Видання Золотоношського Товариства «Просвіти», № 6»;

1919 р.

33. Домонтович М. Дід та Коза. Дитяча п'єса зо співами / записав М. Домонтович ; видання Золотоніського Товариства «Просвіта». – Золотоноша, 1919. – 16 с;

1925 р.

34. Домонтович. Наука («Піймав в'рядник забіяку...») // Одривний календар. – К., 1925. – 25.І;

35. Домонтович. Зрозуміло («Чита хлопець: Пашет пахарь...»);

36. Домонтович. Гуманний чоловік («Каже проповідь дядькам...»);

37. Домонтович. Лисиця («Свідок свідче чую гвалт...»);

38. Домонтович. Нарочито («Іде дядько на волах...»);

39. Домонтович. Вірний переклад («В школі хлопці учителю...»), 6.ІХ;

40. Кобзар-Домонтович. «Прокидайся, батьку, годі тобі спати...», 4.ІV.1906 // Із книги народної шани. – Січослав, 1976. – С. 18–19. – (Вірш був написаний в книзі записів відвідувачів музею Т. Шевченка в Каневі);

? рік

41. «Громакіада» – гостра сатира на побут дрібно маєткового поміщицтва та міщанства (не опублікована)¹⁰⁸.

---

¹⁰⁸ За інформацією М. Ф. Пономаренка.

ПРО ЗЕМЛЮ¹⁰⁹

I

Мій рідний народе! І великі и страшні часи пережива зараз наша земля.

Великі та славні ці часи тим, що всі ми тепер стали не рабами, а вільними громадянами, і самі повинні построить свою державу так, щоб у ній усім жилося добре. Страшними ж часами я зву сі часи через те, що сама маленька наша помилка може потім принести велике лихо сотням тисяч людей. А ще страшніші сі часи через те, що лютий ворог стоїть на нашій границі. Крий Боже, зробіться у нас якийсь непорядок, не помиримся чи підемо один на одного – то тоді всьому край навіки. Пропала тоді і наша молода воля, пропала тоді і надія на кращу долю, бо навіки зостанемося німецькими рабами, навіки будемо злиднями під чобітьми німецького уряду. Не дай Бог якого розбрату поміж нами, то забере нас тоді німець, як курчат голими руками.

Через те, брати, вашою долею благаю вас не сваріться хоч ради долі дітей ваших. Невже ж ви хочете занапастити їх навіки?

Бо добром та миром ми швидко утворимо добрий лад у нашій землі, а сваркою та бійкою тільки самі себе оддамо навіки у німецьку неволю! Мій рідний, коханий народе! З покон-віку українці славилися своїм розумом. Через те сміло гукаю до всіх чесних та разумних людей! Брати, не попустімо загинуть землі нашій, спиняймо тих, хто нацьковує братів на братів, придержуймо тих, хто мало зна, а багато кричить, бо багато тепер таких расплодилось. Треба діла, треба знання, а не крику. Щоб хоч трохи допомогти людям і складаю сю невеличку книжечку, бо не раз бачив, що багато людей кричать за те, чого зовсім не знають і часто обіцяють людям те, чого і самі не мають, чого й достать часто не можна.

II

Не тільки зараз, а вже давно кращі люде почали думать про те, як би то зробіть так, щоб побільше було правди та долі на землі.

Багато було казано з приводу того, де що з казанного пробували, де чого ще и не пробували, де що на ділі вийшло гарним, а де що и не прийнялося.

---

¹⁰⁹ Друкується за: Злобенців М. Про землю / М. Злобенців. – Золотоноша : друк. Лепського і Вурмана, 1917. – 18 с. у редакції О. З. Силки та А. П. Іржавської.

Наших селян найбільше цікаве зараз земля. Та тільки як не дивно воно, а мало хто добре знає все про землю, навіть з тих, що їздять по селам промовляти до селян.

Одні кажуть – усе одібрати, другі кричать – нічого не давати, треті – радять викупати, четверті – арендовать, і багато де-чого кажуть, а коли б спитати кого по совісті, то мабуть би багато не сказали б, де сама правда! Подаю тут де-кілька думок та дослідів професора К. Т. Воблого, не багато тут є, та все ж краще щось, ніж зовсім нічого. Воно хоч трохи допоможе темнім людям розібратися, як воно треба зробити, щоб і усім було добре і щоб нікого не обидить, бо то не царство, де одним добре, а другим життя нема!

Земельне питання для нас українців дуже важне.

Въ старі годи за ниших пращурів діло з землею було дуже просто. Въ населених містах у всякого було землі доволі, коли ж де ставало тісно, то під боком були вольні землі, куди й виселялися всі, хто хотів.

Князі, які тоді правили нашою землею, не дуже встрявали у громадські розпорядки. Вони тільки судили, заправляли військом, та збирали дань (податі) з народу. Тоді було хто скільки взяв собі землі, того вона й була, бо людей було мало, а землі багато. Були і у князів землі і по багато було, та те тоді нікому не шкодило.

На тих княжих землях часто жили вільні люде, які дещо платили князю, часто-ж князі селили там своїх рабів, оці вже раби робили включно на князя і не мали свого нічого.

Коли на нашу землю у XIII віці наскочили татари, то вони не тільки геть чисто сплюндрували нашу землю та порозганяли по лісам та болотам людей, а і повигоряли або побили майже усіх князів українських.

Через деякий час люде начали поправлятися, та вже тоді інше пішло, бо не було ні князів, ні рабів, а зосталися одні вільні люде.

Скоро нашу Україну приєднала до себе Литва, а потім, як Литва з'єдналася з Польшою, то й ми Литвою стали вправлятися польськими королями.

Під Литвою нашому народові жилося добре. Литва, як і колишні князі наші, не дуже то мішалися у наші розпорядки, але під Польшою стало жити далеко гірше. Польський король став частенько давати ріжним польським панам права на ту чи іншу землю. Часто на тих землях вже жили наші люде. Пани стали требувати од тих людей панщини, доводячи, що то їхня земля, а люде не хотіли того слухати, бо лічили ту землю своєю власністю. Через те часто у нас на Україні

бували повстанія проти поляків, в яких щастя поперемінно було то на нашому, то на польському боці.

Нарешті у 1648 році Гетьманові усїєї України Богданові Хмельницькому пощастило зовсім визволить нашу Україну з-під польського ярма, повигонивши геть з України усїх польських панів.

Знову наша земля стала вільною. По всій Україні не було ні пана, ні холопа. Усі були вільними козаками, які самі собі наставляли уряд, самі собі робили закони, самі порядкували своїми справами, і в тім числі і землею. А землю тоді козаки распоряджались ось як. (Аркас. Іст. України).

Усякий узяв собі ту землю, на якій жив раніше, у власність.

Всі землі, які zostались вільними, були названі військовими землями і ними заправляла виборна козацька старшина. Всі прибутки з тих земель ішли на Українські потреби військової Української скарбниці. Коли кому не хватало землі, або хто хотів нарубать дерева у військовому лісі, то він звертався до своїх виборних, і вони вже одводили тому землю чи дозволяли рубать дерево.

Такъ тяглося довгонько. Та тільки стала знову насувать хмара на нашу землю. У 1654 році гетьман Богдан Хмельницькій з'єднав нашу Україну з Московским царством. Коли гетьман Хмельницькій єдинався з Москвою, то Московский царь Олексій Михайлович пообіщав, що не буде встрявать у наші Українські распорядки. Та тільки слова свої він не додержав. При йому потроху, а при його нащадках уже і дуже посунули на нашу вільну землю Московські бояре. У Московщині завжди були пани та кріпаки. Сі бояре, що начали селиться на Вкраїні, начали приводить з собою і кріпаків. Царі Московскі начали незаконно давати цім боярам права на наші війскові землі. У гетьманів України не було тоді вже такої сили, щоб оборонять наші вольності, то вони и мусіли кориться незаконнім вчинкам царів.

Тім більши, що вільної землі тоді було багато і не дуже за нею жаліли. А тут ще й наша власна козацька виборна старшина, розласувавшись на життя московских бояр, начали і собі випрошувати у царів права на ті чи інші вільні землі. Царі ці права дуже охотно давали, бо у перше то була не їхня земля і нічого їм не коштувала, а у друге їм більмом на очі були наші українські вольності і дуже кортило завести у нас такий самий лад, який був і у Московщині.

Так тяглося до цариці Катерини II. Ся цариця зовсім зруйновала наші українські вольності, скасувала гетьманів і знищила Запорожську Січ, пороздаровувала вольні запорожські землі німцям-

колоністам та усяким своїм прихильникам і завела у нас на Україні такий самий лад, який був і в Великоросії.

При їй з'явилося у нас на Україні кріпацтво.

Тільки в 1861 році наш нарід здихався тиї неволі, дякуючи цареві Олександрю II.

Те становище наших земельних справ, яке ми зараз маем, іде од часів царя Олександра II.

III

Коли царь Олександр II надумав дати волю кріпакам, то тоді майже вся земля у нас на Україні була в руках панів або в руках Російської казни. Невелика частина тільки землі була в руках козаків, яких не повернули у кріпаки.

Коли об'явили кріпакам волю, то їх наділили і землею, на якій вони жили, одібравши ту землю за викуп од панів. Коли хто з кріпаків згоджувався брати замісто цілого наділа $\frac{1}{4}$ його часть, то такому давали ту $\frac{1}{4}$ наділу дурно.

Середній наділ на ревізьську душу був такий.

1. для панськи кріпаків – $3 \frac{3}{5}$ десятин.
2. для удільних кріпаків – $4 \frac{4}{5}$ десятин.
3. для казенних кріпаків – $5 \frac{9}{10}$ десятин.

З початку сі наділи цілком задовольняли земельну потребу людей, але чим далі, то трудніше стало жити, бо народу більшало і земля розділялася.

В 1860 році у Великоросії приходилось середнім числом $4 \frac{4}{5}$ десятинами на ревізьку душу, у 1900 ж році вже на душу виходило середнім $2 \frac{3}{4}$ десятини. У нас же на Україні в 1900 році на душу приходилось ще менше, а іменно $1 \frac{1}{2}$ – 2 десятини.

У нас, наприклад у Полтавщині, 46% чи тобто майже половина селянських дворів не може прохарчуватись своїм наділом.

Воно зрозуміло, коли згадаємо, що в 1860 році в Європейській Росії було 59 мільйонів душ, а тепер їх стало аж 140 мільйонів. Людський прирост у нашій державі найбільший за всі другі царства, щороку на кожную 1000 людей прибавляється 16–17 чоловік.

Часто доводиться чуть, що в Росії багато вільних земель. Це й правда і неправда. Діло в тому, що в Росії більше землі, ніж у других странах, та тільки між тиею землею дуже багато такої, яка непригодна для господарства.

Наігустіше ж народу у нас на Україні.

От по скільки людей приходиться на кожду квадратну версту по різним українським губерням:

1. Київська – 109 чоловік.
2. Подільська – 107 чол.
3. Полтавська – 86 чол.

Ще цікавіше буде, коли ми подивимось, скільки приходиться хліборобів на кожні 100 десятин пахоти у нас і в інших странах:

1. в Європейській Росії на кожні 100 десятин пахоти приходиться хліборобів – 136 чол.
2. у Германії – 107 чол.
3. у Франції – 84 чол.
4. у Англії – 79 чол.

Ці числа можуть здатися дивними, коли ми пригадаєм, що в Росії взагалі приходиться середнім 29 чоловік на 1 квадратну версту, тоді як у

1. Франції на 1 кв. версту приход. – 73 чол.
2. у Германії ж аж – 120 чол.

А то це стане цілком зрозуміло, коли ми згадаємо, що у нас народ дуже темний та неосвічений, не зна ніяких ні рукомисл, ні майстерств. Через свою темноту йому й зостається одно тільки – земля, через що у нас так багато і приходиться хліборобів на 100 десятин пахоти, хоть народу у нас і далеко рідше, ніж у других странах.

Так у Германії народ учетверо густіше, ніж у нас, а тим часом німцям не то що не тісно, а ще й нехвата робочих. Щороку до війни у Германію ходили на заробітки сотні тисяч поляків, наших братів Галичан з Австрії та й наших таких чимало.

Це все через те, що у Германії народ учений, освічений; там багато фабрик, заводів, мастерських. На ці заводи та фабрики треба багато людей. Заробітки на заводах ліпші, ніж з хліборобства і через те багато народу з охотою кидало землю і йшло на фабрики. Через те в Германії не тільки тісно людям, а ще й навпаки, не хватало робочих рук, не дивлючись на те, що в Германії народу густіше учетверо, ніж у нас.

Так же само, як у Германії, і по другим странам.

Старый наш уряд пробовав допомогти селянам і став переселять малоземельних у Сибір, де землі дуже багато.

Та тільки робив се він дуже недотепно. Через це з того переселенія мало що путнього виходило. Щороку треба було переселять до 2,000,000 душ, а наш старый уряд, жаліючи грошей, переселяв не більше 1000000, та й то не вдало. Одним переселенням взагалі трудно було запобігти лихові нашого малоземелля, бо все одно народу більше щороку, а землі однаково. Треба було подивитися і на другі держави і зробити так, як там, тобто підняти

промисловість. Краще освітити народ, збільшити число фабрик та заводів, одчинити побільше ремісничих шкіл, та до цього наш уряд не додумався.

Аби се було б зроблено, то у нас би тоді не тільки не було земельної тісноти, а навпаки, не хватало б народу, бо більша частина селян пішла б на фабрики та заводи, як це стало у других странах Германії, Англії та Франції, бо на фабриках і заробітки далеко більші, і робота не така чорна, як біля землі.

Старий уряд ще дечим приходив на поміч малоземельним селянам. Він одчинив крест'янський банк, щоб тим допомогти селянам купувати землю у панів, купців, козаків та інших більш земельних людей. Крест'янський банк дуже допоміг селянам накопити земель.

З 1883 року по 1912 рік при допомозі крест'янського банку селяне купили коло 16 мільонів десятин землі.

В останні роки при допомозі селянського банку щороку купували більше 1 мільона десятин землі у багатчих на землю людей.

Тільки ж і з крест'янським банком нарешті вийшла біда. Селяни попіднімали таку високу ціну на землю, що та земля не видержувала часом самого проценту. Через це багато людей, накупивши землі при допомозі крест'янського банку нарешті позакручувались так, що і землю продали.

Оттак зараз стоїть у нас земельна справа.

Тепер подивимось, скільки є в Росії (європейській) землі казеної, панської та хліборобної.

По переписам 1905 року земля розподіляється так:

1. Казенних земель – 138 мил. десятин.
2. Крест'янських надільних – 139 тил. десятин.
3. Частновладільчеських (поміщицьких, козачих, селянських, купецьких, і інших) – 102 мил. десятин.
4. Удільних – 8 мил. десятин.
5. Монастирських, городських, військових – 8 мил. десятин.

Як бачимо вільних земель (казенних та удільних) таки чимало, цілих 146 мил. десятин. Та тільки на лихо велика більшість сих земель не годна для хліборобства. До 60 мільонів десятин казеної та удільної землі припадає на болота, тайгу на тундру, тобто на землі зовсім не здатні для хліборобства, на яких тільки і може рости ліс, та і то не скрізь. Останя казенна та удільна земля, хоч годна для хліборобців, але майже вся під лісами, яких не можна повирубувати, бо через те буде велика шкода всій нашій державі.

Взагалі з всієї казенної, удільної та монастирської землі, годної для хліборобства, без шкоди для держави можна виділити не більше 10 мільйонів десятин.

Тепер роздивимось часновладільчеську землю.

Усі часновладільчеської землі, як ми вже казали, є 102 мільйона десятин.

З цієї землі належить:

1. Дворянам – 53 мил. дес.
2. Селянам – 13 мил. дес.
3. Купцям – 13 мил. дес.
4. Міщанам – 4 мил. дес.
5. Духовенству – 3 мил. дес.
6. Громадам і товариствам – 16 мил. дес.

З цих останніх 16 мільйонів десятин до 12 мільйонів десятин належать крест'янам. Таким побитом селянам взагалі належить 25 мільйонів десятин землі.

Середній розмір земельної власності такий

1. Для купців – 564 десятин
2. -//- дворян – 496 -//-
3. -//- міщан – 44 -//-
4. -//- духовенства – 34 -//-
5. -//- селян – 27 -//-

Коли ми возьмемо всі справки за 1863 рік і за 1912, то побачимо, що за цей час площинь дворянських земель дуже зменшилась, а селянських навпаки виросла.

У 1862 році в руках дворян було 87 мил. десят., а в 1912 у їх зосталось усього 44 мил. десятин. Тобто за 50 років дворяне продали купцям та селянам половину своєї землі.

Зараз, як ми казали, у частних власників не селян у руках остається коло 70 мільйонів десятин (дворянської, купецької, міщанської і духовної). Але чимала частина цієї землі теж або під лісами, або не годна для хліборобства.

По підсоту Кауфмана у частних власників не селян у руках годної для хліборобства землі всього на всього 35 мільйона десятин.

По підсотам того же самого Кауфмана для того, щоб кожному селянину дати стільки землі, скільки давалося, коли давали кріпакам волю, тобто щоб у кожного хлібороба стало по 4 десятини середнім числом на кожну ревизьку душу, то треба ще 77 мільйонів десятин землі.

Єсть же ці землі в руках частних власників не селян вкупі з годними для хліборобства казенними та удільними землями всього-навсього 44 мил. десятин.

Таким побитом, щоб хоч на час задовольнити землею всіх хліборобів так, як були вони задоволені в 1861 році треба 77 мільйонів десятин; єсть же її в руках не селян всього 44 мільйона десятин. *Тобто нехвата 33 мільйонів десятин, не хвата навіть тоді, коли б усю чисто землю, яка тільки де не єсть годна для хліборобства, передати до рук селянам-хліборобам.*

Між іншим, зараз у нас на Україні приходиться на кожний двір не більше 3 десятин середнім числом.

IV

Як же його допомогти тепер нашому малоземельному хліборобу?

Є багато учених людей, які бралися придумати що-небудь, щоб допомогти малоземельним селянам, єсть і цілі партії, які хочуть ріжними способами поладнати земельні справи.

Зазнаємо тут з тим, що радять зробити деякі партії, особливо з тих, які мають зараз найбільшу силу.

Наперед повинен сказати, *що ні одна ще партія не розробила як слід питання про землю. Всі тільки понамічали де що, а останнього слова ще не сказав ніхто, бо розбраться як слід у земельному питанні дуже трудно.*

1) *Соціалісти-революціонери кажуть, що всю землю треба націоналізувати.*

Це значить, що всю землю, яка тільки де єсть і у панів, і у купців, і у козаків, і у селян-хліборобів треба одібрати у казну. Коли се стане, то тоді вже казна даватиме кожному чоловікові, який захоче обробляти землю стільки тиї землі, скільки буде, але найбільше того, що той чоловік сам може обробити, бо наймать кого-небудь тоді не дозволятиметься. Людина, яка возьме землю, доти володітиме нею, доки буде обробляти, коли ж не захоче обробляти або не здужатиме, то казна тоді одбере ту землю і дасть кому-небудь другому, хто захоче.

2) *Соціалісти-демократи кажуть, що землю треба соціалізувати.*

Це значить, що знов таки треба одібрати усю землю у всіх чисто людей – і у панів, і у хліборобів – і зробити її державною власністю.

А потім тиєю землею будуть порядкувати сільські громади чи комітети. Вони будуть давати ту землю усім, хто захоче обробляти, але знову не більше, ніж одна людина може обробити. Коли людина, яка взяла землю, перестане її обробляти, її оддадут комусь другому.

Як бачимо, се майже теж, що кажуть; соціалісти-революціонери. Ріжниця тільки в тому, що землею порядкуватиме не держава (чиновники), а волосні чи сільські комітети.

3) Українські Радикали-Демократи (ся партія виключно українська, веде своє начало од славного українського філософа і письменника М. Драгоманова. На користь її дуже багато робив професор Іван Франко).

Вона каже от що:

а) Усі землі – казенні, удільні, монастирські й церковні – повинні перейти хліборобам, порядкувати ж цими землями повинні сільські громади чи волосні комітети, чи округи.

в) Для селян-хліборобів держава повинна викупить поперед усього всі ті землі, які їх власники самі не обробляють, а здають в аренду. Чим більше в кого заберуть землі для хліборобів, тим дешевше йому треба заплатити.

Але селянам земля оддається дурно, на викуп же земель держава достає гроші з побільшених аналогів на прибутки великих фабрикантів та інших дукирів.

с) Всі води й ліси повинні стать громадськими.

д) Так як землі, як ми вже бачили, все одно не стане на всіх, то радикали-демократи хотять зробити такъ, як це робилось у других державах, а іменно – поширити освіту, збільшувати число спілок, фабрик, майстерських і т. ін., щоб цим дати роботу тому народу, що нарождатиметься.

Взагалі українська радикально-демократична партія дуже схожа своїми наглядами на погляди російських трудовиків та народних соціалістів.

Есть ще чимало партій, але сі три найголовніші для нашого краю.

Як бачимо, ні одна з партій не каже цілком докладно про всі дрібниці земельного питання, а тільки намича головні віхи.

Взагалі земельне питання – се найважче питання у світі, до його не можна просто підходити, над цим треба довго ще поподумати найрозумнішим людям, то тоді може що путне й вийде.

Тепер повелось так: одні кричать одібрати усю землю, другі лементують не давати ні ступня, а воно й те й те дурниця. То кричать так або зовсім темні, або дурні, або злі люди, яким треба тільки зчинити бучу поміж людьми. Земельне питання тим важче, що на всіх часновладільчеських землях страшна сила долгів, до 2 ½ мільярдів рублів і багато грошей під землю позичено у французів та других народів. Сі ж за свої гроші постоять напевне.

V

Деякі розумні люде надумали і спробували вже багато способів, які зменшують земельну тісноту. Так усім відомо, що чим краще оброблять землю, то тим вона більше даватиме. Для того, щоб добре оброблять землю, треба трохи й учитися. Через те чим більше освічені де люде, тим краще вони обробляють землю і тим більше мають з неї користі.

От які урожаї з десятини у других странах, більше освічених, і які урожаї у темних людей.

- 1) В Англії на десятину роде – 126 пуд.
- 2) В Германії – 108 -//-
- 3) У Франції – 85 -//-
- 4) У Автрії – 80 -//-
- 5) В Европ. Росії усього –46 -//-

Тут ясно видно, що через одну нашу темноту у нас роде хліба утрое менше, ніж у Англії. *Аби ми були більше вчені, то наша земельна тіснота одним тим поменшала б утрое.*

Земельну тісноту зменшує заведення фабрик та заводів, бо тоді багато народу іде туди, кидаючи землю, яка взагалі дає менше заробітку, ніж фабрики.

Переселення теж дуже б допомогли б державі і людам, бо тоді б залюднялись пусті міста, зменшуючи тісноту. Та тільки переселення треба добре упорядковать, а не робить так недотепно, як се робив наш старий уряд. Та тільки коли б у нас збільшились освіта та понастроювали фабрик то тоді б і переселяться б нічого було, бо не тільки б не було тісно, навпаки, не хватало б робочих рук, як се зараз у Германії.

Там год ще 20 назад виселялось в Америку щороку до 200 тисяч народу, а тепре там не тільки ніхто не выселяется, а ще щороку туди находе багато тисяч народу з других стран на заробітки і всім ім знаходиться діло.

У других странах люде й самі дещо придумали, щоб не дробити земельних маєтків.

Так, у Франції кажний селянин батько кида всю свою землю тільки одному сыну або дочці.

Теж саме роблять і у нас у Прибалтійському Краї, земля вся цілком переходе од батька до одного з дітей, а останні діти виучуються або наділяються грішми. При такім способі пользування землею чогось меньше родиться дітей і через те народу не так швидко більшає.

Так, у Франції народу останні роки навіть меншає, а не більшає.

Потім завжди треба твердо пам'ятати нам усім, що ніякої великої перестройки не можна робити похапцем та дуже гостро. Все, що робиться раптом та дуже гостро, веде за собою тільки колотнечу та нелад і не дає ніяких добрих наслідків. Се все пробовали у других країнах та й закаялись, бо вийшло на гірше, а не на краще.

От послушайте, що каже славний по всьому світу соціально-демократ І. Маслов, який більше всіх у нас у Росії знає про землю і щиро хоче добра народові. Треба сказати, що він один з тих, у яких найкраще розроблена соціал-демократична програма щодо землі.

«Основою рішення земельного питання повинні бути не інтереси селян чи панів, а інтереси всієї демократичної Росії.

Всяке земельне переустроєння повинно вести до процвітання нашої землі, а не до загибелі.

Виходячи з цього погляду, треба сказати, що вся земля повинна перейти в громадське користування. Але виходячи з цього ж таки погляду, тобто бажаючи добра нашій рідній землі, не можна поки що рішучо казати проти наємної праці робітників. Бо коли б ми зараз розділили всю землю і заборонили тим самим наймати робітників, то 1 мільон сільськогосподарських робітників остався б без шматка хліба, число ж пахоті в Росії дуже б тоді зменшилось».

Потім цей же Маслов каже, що для добра людей і всієї держави треба поки що одібрати землю для селян тільки у великих землевласників, а дрібних власників не займати, то інакше не тільки землі не добудемо, а й волю нашу загубимо, та й держава наша останеться без хліба. Землю одібрать Маслов раде непременно не дурно, а за гроші, тільки радить, щоб тим, у кого взято землі багато, платять менше, а тим, у кого взято її мало, платять більше.

Гроші ж на виплатку земель брать од поімущественного налогу, себто од панів та капиталистів.

Далі Маслов каже, що установчі збори (учредительне зібрання) не повинні цілком рішати земельне питання, а ще рішення всього про землю треба передати крайові сейми, тобто що ми українці вже на своєму сеймі решемо, що будемо робити з нашою землею. (К. М. № 121 1917)

Оттак кажуть справді вчені та розумні люди, які по совісті хочуть добра людям.

Через те, брате, не слухайте тих, хто тільки кричить, а нічого не знає. Криком та гармидером нічого вдіяти не можна, бо од того тільки лихо виходить, сварки, та, крий Боже, бійки.

Ми тільки тут можемо балакати та висловляти свої думки та побажання, а вже все діло буде вирішено не тут, а на установчих зборах (учредительне собрание), куди ми пошлемо наших найкращих, найрозумніших, найчесніших людей. Вони там уже все роздивляться і вкупі постановлять так, щоб і всім людям було добре, щоб і не обідить кого дурно, щоб і держава наша об того постановлення не мала шкоди.

А головне, храніть спокій, не робить насильства та дбайте про те, щоб у нас було якнайбільше хліба.

Памятайте, що всі ті, що підбурюють вас на самоправство, то або дурні, або хитрі, злі люди, які хочуть хитре скористуватися з вашої темноти.

VI

Щоб видно було, які землі і скільки їх єсть у нас на Україні, подаю тут декілько таблиць.

Табл. I.

Губернії	Земельні владіння взагалі				
	Число людей на 1 январа 1914 року	Усієї землі	В тому числі		
			Землі казенної удільної, церковної, городської монастир.	Надільні крест'янські землі	Часновладільчискі, панські, купецькі, і селянські
У тисячах	У тисячах десятин				
Бесарабська	2530 т. душ	3835 т. десятин	315 т. десятин	1864 т. десятин	1656 т. десятин
Волинська	4080	5772	653	2299	2820
Катерино- славська	3324	5571	231	2531	2809
Київська	4728	4624	424	2107	2092
Подільська	3952	3657	277	1754	1626
Полтавська	3754	4197	110	2195	1892
Тавричеська	2007	5259	535	1958	2766
Харківська	3403	4497	227	2663	1608
Херсонська	3619	6145	688	2291	3166
Чернігівська	3151	4384	229	2329	1826

Табл. II.

Губернії	Землі казенні, удільні, церковні і інші				
	Казенні	Удільні	Церковні	Монастирські	Городські
	Тисячі десятин				
Бесарабська	61	-	26	184	39
Волинська	480	53	92	4	15
Катерино-славська	112	15	40	5	30
Київська	196	94	66	4	64
Подільська	82	65	84	3	44
Полтавська	18	14	45	8	20
Тавричеська	304	10	95	8	82
Харківська	151	14	26	12	22
Херсонська	279	18	41	27	268
Чернігівська	118	-	35	8	62

Табл. III.

Губернії	Часновладільчеські землі					
	Дворянські	Крестьянські	Купецькі	Міщанські	Духовенства	Громад і товариства
	Тисячі десятин					
Бесарабська	860	95	244	121	6	233
Волинська	2044	158	145	158	6	235
Катерино-славська	1185	484	234	70	3	678
Київська	1578	115	104	42	6	291
Подільська	1310	64	41	18	9	183
Полтавська	1080	345	106	80	41	210
Тавричеська	870	832	503	153	70	274
Харківська	808	260	164	83	8	264
Херсонська	1241	493	403	317	5	405
Чернігівська	789	397	135	102	21	354

Увага. У Московщині на дворян приходиться землі, менше, а на селян більше. Через те взяти розніши середні числа для всієї Росії (європейської), трохи не підійдуть для нашої України.

З тих таблиць добре видно, де в нас є і скільки земель та й скільки людей припадає на землю.

Взагалі у нас в Росії наука про землю стояла досі дуже низько.

Тільки тепер, коли ми побачили, що треба щось робити, щоб не було злиднів серед робочих людей, розумні люди звернули велику увагу на землю, інші багатства держави і думають над тим, як би всі багатства розподілити так, щоб усім було добре і ніхто не був зобіжаний.

Але цього можна добитись тільки тоді, коли добре розберемося у всьому і будемо знати не тільки те, що в нашому приході, а все що робиться по всій нашій землі.

М. Злобенців

Читайте такі гарні книжки по земельному питанню:

1. Пешехонов. (Народник). Земельные нужды деревни и основные задачи аграрной реформы.
2. Чернов. (С.-Р.). К вопросу о социализации земли.
3. Маслов. (С.-Д.) Аграрный вопрос в России.
4. Кауфман. (С.-Д.) Аграрный вопрос в России
5. Дроздов. Судьбы дворянского землевладения в России.

М. З.

УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІЙНІ ПІСНІ¹¹⁰

Про Гетьмана Богдана¹¹¹

Уже літ більш двісті, як козак в неволі,
По на Дніпром ходе, викликає долі:
    «Гей, вийди, доле, із води!
    Визволь мене, серденько, з неволі, з біди!»
Не вийду, козаче, не вийду, соколе,
Ой рада б я вийти, так сама в неволі!
    Гей, у неволі, у ярмі!
    Під московським караулом у тюрмі!
В ярмо ж я попала за часу Богдана,
В неволю, в кайдани ним самим віддана...
    Гей, ти, Богдане, Богдане!
    Продав еси Україну ще й мене!
Мене молодую, козацькую долю
Запродав, Гетьмане, в тяжкую неволю!...
    Гей, у неволю в кайдани,
    Необачний ти Гетьмане, Богдане!
Із козацьких списів серпи поробили,
Козацькії шаблі на коси згострили...
    Деж наші коні соколи?
    Ой де ж наші козаченьки мов орли?
Наші коні в плузі, а козак за плугом,
А вітер шумує, розмовляє з лугом:
    «Гей, сідлай коня, бери ніж,
    Де не стрінеш москалика, то ним ріж!
Ріж москалика, бий, коли!
Щоб не смердів на Вкраїні ніколи?..»

---

¹¹⁰ Друкується за: Українські революційні пісні 1905 року і раніше / зібрав М. Домонтович ; Золотоніське товариство «Просвіта». – Золотоноша : тип. Рабіновича і Шефтеля, 1917. – 16 с

¹¹¹ Автором пісні є український письменник, громадський діяч і фольклорист А. П. Свидницький (Петриченко) (1834–1871рр.). Пісня «Вже більш літ двісті» написана під впливом Т. Шевченка, дійшла до нашого часу, як популярна народна пісня; у ній А. Свидницький засуджує діяльність Б. Хмельницького і Переяславську угоду.

Про Саву

Гей з гори, з гори
Журавлі летять;
Мабуть добру вістку мають,
Бо дуже кричать.

Спустились на низ
Да й сіли кружком;
Переказують від Сави,
Що іде добром.

Не сам Сава йде,
Сто тисяч веде
Козаченьків на Україну
Тільки степ гуде.

Годі, годі спати,
Україно Мати!
Пора коси одточити,
Коників сідлати!

Коників сідлать,
Тайдобрий час!
Однаж воля України
Приголубе нас!

**

Із-за гори та із-за кручі
Риплять вози йдучи,
А по переду два чумаки
Вигукують йдучи.

Україно та Україно!
Наша рідна мати,
Чи довго ще над тобою
Будуть панувати?

Чи довго ще кровавицю
Будуть з тебе пити

І діточок твоїх рідних
В кайданах душити?

Твоя слава у могилі,
А воля в Сибірі,
О це ж тобі, наше нене,
Москалі зробили!

Гукни ж, гукни, Україно,
Неутішно вдово,
Може дітки на твій голос,
Обизвуться знову?

Може знову розв'яжуться
Заковані руки,
Може знову дітки на твій голос,
Обизвуться знову?

Може знову розв'яжуться
Заковані руки,
Може знову брязкатимуть
Козацькі шаблюкі!

Може військо запоріжське
Як море заграє,
І дівчина як і перше
Пісню заспіває!

***

Замовкли торбани,
Поглухли,
Ні пісні, ні думі
По селам не чуť.
Тільки на могилі
Голосить ворон,
Козацької слави
Останній гомон.

Гей, ненько Вкраїно!
Кохана моя,

Чи знову поверне
Та слава твоя?

Гей де твої, нене,
Могутні гетьмани,
Чи знов твоя доля
З могили повстане?
Чи знову гармати
Твої ревонуть,
І стежку до волі
У ґратах проб'ють?

Гей, ненько Вкраїно,
Кохана моя,
Чи знову поверне
Та слава твоя?

Українська марсельєза

Над залитою кров'ю землею
Ніч похмура, туманна стоїть,
У тумані під сірою млою
Бій кровавий всевітній кипить.

Бій працюючих, бідних, убогих,
Бій творящих, даючих, живих,
Зоборонцями ладу старого,
З царством ситих, нікчемних, гнилих.

Бій жорстокий пощади не має,
Люто б'ється за волю нарід,
Кров горячая землю вливає,
Але серце в царів не болить.

Що катам до народної крові,
Що їм сльози удов та сиріт,
Що їм голод, нещастя, хвороби,
Дайте працю їм, кров свою, піт!

Запродавшись златому мамоні,
Роскошують неправди сини,
Роскошує царга на троні,
Бенкетують в палацах пани.

А за їх у тумані під млою
Люто в'ється з народом солдат,
Б'ється темний з своєю ріднею
За неволю, за панство й царат!

Алеж встане на сірім тумані
Пролетарськеє сонце ясне,
Запалають вертепи тіранів,
Царство визиску й горя мине.

І з'єднаються бідні й убогі,
У всесвітню робочу сім'ю
Й на руїнах неволі старої
Праця викує волю свою.

(Співається на голос звичайної Марсельєзи)

Український марш¹¹²

(Співається на голос «Гей не дивуйте, добрії люде, що на Вкраїні повстало», або «Гей наливайте повнії чари, щоб через вінця лилося»).

Гей ізгадайте, браття Вкраїні¹¹³,
Чим ми на світі бували,
Як волю наш, волю народню
Всі ми гуртом рятували!

Гей ізгадаймо, знову вставаймо,
Рідний народ у неволі:
Будем боротись і працювати,
Щоб нам добитися долі!

---

¹¹² Автором маршу є український письменник Б. Грінченко; дата створення пісні 1895 рік.
Джерело: Борис Грінченко. Поезії. – К. : Рад. письмен., 1965.

¹¹³ У Б. Грінченка – Гей, ізгадайте, браття-вкраїнці.

Воля, братерство, рівність, освіти¹¹⁴
Збудять ізнов Україну,
Будем за цеє, браття, стояти
В бої страшнім до загину!¹¹⁵

Нас не злякають муки, кайдани,
Будемо дужчі за муки,
Даймо ж на працю для України
Серце, і розум, і руки!

Український революційний марш¹¹⁶

Шалійте, шалійте, скажені кати,
Годуйте шпіонив, будуйте тюрми,
До бою сто тисяч побірників встане,
Порвем, порвем, порвем ці кайдани!

За волю народа, за його права
Не страшні нам муки, солодка тюрма,
Бо вільного духу не скути в кайдани...
На смерть, на смерть вам тирані!

Робітникам духу, робітникам всім
Ми руки подаймо, до бою їх звім.
Бо всіх нас з'єднала однакова доля:
І труд, і кнут, і піт, і неволя!

Хай поклик наш грізно, як грім загромить,
Дніпро, Дунай, Віслу нехай облетить!
Як сонечко ж волі з-за хмари прогляне,
То смерть, то смерть, то смерть вам тірані!

---

¹¹⁴ У Б. Грінченка – Воля, освіта, рівність, братерство,

¹¹⁵ У Б. Грінченка – В бої стоять до загину!

¹¹⁶ Вірш «Шалійте, шалійте, скажені кати» написана О. Колессою з нагоди великої студентської політичної демонстрації 1889 р. Це був перший великий виступ львівського студентства, спонуканий наказом міністра освіти Австро-Угорської монархії барона Павла Гавча про обов'язкову присутність комісара поліції на зборах студентських товариств. Перекладена польською (К. Петкевич) та російською (Г. Кржижановський) мовами. Мовою оригіналу опублікована вперше 1905-го у збірнику з нагоди 30-літньої діяльності М. Павлика, а також у книзі Іваниця Г. Курс українського язика в кратком практическом изложении с хрестоматією. – К. : Гос. изд-во Украины, 1927. – 192 с. (С. 52).

На 17 окт. 1905 р.
(Жартовлива пісенька)

Порадієм, погуляєм,
Бо ми тепер волю маєм:

Козак волен катувати,
Жандар волен в острог пхати,
А десятник кого схоче,
Того за чуб і поволоче!

Порадієм, погуляєм,
Бо ми тепер волю маєм:

Мають волю всі чиновні
Набивать кишені повні
І закони видавати,
І законів не сповняти!

Порадіймо ж, погуляєм,
Дійсню тепер волю маєм:

Волю совісті придбали,
Волю друку дарували...
Вийдеш з хати, вже й дрюкують,
Нагаями полосують!

Порадіймо ж погуляєм,
Бо ми тепер волю маєм:

Волю маємо мовчати,
Коли луплять, то втікати,
Вільні збірки у острозі...
Всім наділені по змозі!

Порадіймо ж, погуляєм,
Бо чотири волі маєм:

Волю маємо вмірати,
Вільно з голоду здихати,
І доносить, і брехати...
Ну чого ж нам не бажать?

М. Д.¹¹⁷

---

¹¹⁷ М. Д. (Михайло Домонтович) – літературний псевдонім М. Злобинціва.

Ельдорадо

Кажуть люде десь далеко
Є країна пишна, горда,
Кожний там живе щасливо,
Держиморда, держиморда.

В тій країні люблять волю
Всяк бажа її по змозі,
І балакають про неї
У острозі, у острозі.

Там усяк говорить правду
Непідкупними устами,
І за правду щира дяка
Батогами, батогами.

Там уряд блюде закони,
Дба про всіх, немов про рідних,
За провинності ж карає
Тільки бідних, тільки бідних.

Там тверезість процвітає,
Бо вина нема і духу,
Всі там п'ють самую воду
Та сивуху, та сивуху!

Суд там скорий, як повинен,
То зашлють без проволочки,
Як невинен, то відпустять
Без сорочки, без сорочки.

Там пісьменникам за працю
Сам уряд складає дяку,
І з тріумфом їх проваде
В Сібіряку, в Сібіряку!

Там зібрались всі народи:
Москалі, хахли, поляки,
І живуть вони щасливо,
Мов собаки, мов собаки!

Там живе племен усяких
Престрашенна мішанина,
І за те той край зоветься
Русь єдина, Русь єдина.

В. С.¹¹⁸ 3 січня 1886

Чини
(жартл. пісенька)

Предержащу, братця, власть
Треба поважати,
Хто ж без неї буде лад
Усьому давати?

А шануючи усих
І шануй по чину,
Чим же легко розібрать
У малій дитині.

Пан ісправник – головний чин,
Власть се страх велика,
Той ісправник, хто усих
Сміло смале в пику.

Пристав менший, цей уже
Поціляє в зуби,
А кварталний навпростець
В ухо прямо луне.

За кварталним стражник. Цей
В поляку дує...
Воно й звісно, який чин,
Так і порядкує.

А за цим вже соцькі йдуть;
Ну, та це дрібниця,

---

¹¹⁸ Автором віршу є український письменник В. Самійленко (1864–1925 рр.).

Цим аби де нашармака
До смаку напиться!

От по ознаках таких
І познаєш чина.
Тільки глянуть – розбере
І мала дитина.

М. Д.

Проповідь

(жарт. пісенька, присвячена минулій діяльності
д.д. Ілідора, Віталія, Антонія і к-о)

Люде добрі, Боже крий
Про уряд дурного
Не кажіте: «Нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Як начальство стало драть
З мертвого й з живого –
Покоряйтесь! – «Нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Як десятник в морду лясь –
Уклоняйтесь в ноги
І не сердтесь: «нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Як нізащо ніпрощо
Тягнуть до острога,
Не вагайтесь: «Нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Як відтіль дарма в Сибір
Вийшла вам дорога,
Не впинайтесь: «Нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Як стріляють козаки
Старого й малого
Не гвалтуйте: «Нєсть бо власть
Аще не од Бога!»

Коли з голоду мрете
І чорт-ма підмоги,
То начальства не кленіть:
Власть бо єсть од Бога!

М. Д.

На спомини істинно-руському союзіві

Лежить свиня у грязі,
Гризе свиню кузка,
Свиня кричить: «не вгризеш,
Я істинно-руська!»

Свиня свиню доганяє,
Свиня свині примовляє:
«Де ти, сестро, служиш?»
У союзі друже!

В щиро-руському союзі
У багни лежу на пузі,
Багно розвертаю,
Крамолу шукаю!»

Як була я свиня проста,
Той не знала я корости...
Щиро-руською стала,
То й короста напала!

М. Д.

По определению Полтавского губернского по делам об обществах присутствия, 14 июля 1907 г. состоявшемуся, устав «Золотоношской взаимно-вспомогательной кассы» внесен в реестр обществ и союзов по Полтавской губернии 31 июля 1907 года.

И. д. губернатора, вице-губернатор,
Двора Его Величества, камергер Катеринич.

УСТАВ

ЗОЛОТОНОШСКОЙ ВЗАИМНО-ВПОМОГАТЕЛЬНОЙ СТАРАХОВОЙ КАССЫ

І. Цель учреждения кассы.

§ 1

Золотоношская взаимно-вспомогательная страховая касса, не преследуя коммерческой цели, имеет задачу выдачу единовременных денежных пособий правопреемникам умерших членов ее.

Примечание. Учредителем кассы состоит отставной титулярный советник, состоящий в должности нотариуса г. Золотоноши, Афанасий Дмитриевич Гирс.

ІІ. Состав кассы, права и обязанности членов ее.

§ 2

В число членов кассы принимаются проживающие в Золотоноше, Золотоношском уезде и вообще в пределах Полтавской губернии лица обоего пола и всякого звания от 21 до 55 лет включительно от роду, без различий вероисповедания.

Примечание 1. Свыше 55 лет, но не более 65 лет, могут быть приняты лица, которые запишутся участниками у учредителя кассы до открытия действий кассы.

Примечание 2. Для лиц свыше 55 лет могут быть учреждаемы, с разрешения общего собрания членов, особые группы.

§ 3

Не могут вступить в члены кассы: а) учащиеся в учебных заведениях, не достигшие 21 года; б) состоящие на действительной

военной службе нижние чины, за исключением лиц, принятых уже на действительную службу и состоящих на сверхсрочной военной службе и в) лица, лишенные по суду всех прав состояния.

§ 4

Общее число членов неограничено.

§ 5

Члены кассы делятся на четыре группы. К I-й принадлежат члены, обязавшиеся уплачивать за каждый сметный случай четырех групп по 25 коп. и внесшие единовременную вступную плату 2 руб. Ко II-й – обязавшиеся уплачивать за каждый смертный случай членов I-й группы по 25 коп. и за каждый смертный случай II-й по 50 коп. и внесшие единовременную вступную плату 3 руб. К III-й – обязавшиеся уплачивать за каждый смертный случай членов I-й группы по 25 коп., II-й по 50 коп. и за каждый смертный случай III-й по 75 коп. и внесшие единовременную вступную плату 4 р. К IV-й – обязавшиеся уплачивать за каждый смертный случай членов I-й группы 25 коп., II-й – 50 коп., III-й – 75 коп. и за каждый смертный случай IV-й группы по 1 руб. и внесшие единовременную плату 5 руб.

Примечание 1. Желаящим вступить во II-ю группу, участие в I-й обязательно, как равно и вступающим в III и IV группы участие в предыдущих группах обязательно.

Примечание 2. Переход членов из высшей в низшие группы и обратно разрешается, при чем, при переходе на высшие группы, доплачивается разница в единовременной вступной плате, каковая при обратном переходе на низшие группы не возвращается.

§ 6

Желаящий вступить в число членов кассы заявляет об этом письменно правлению кассы с указанием той группы, в которой желает участвовать, своего звания, имени, отчества, фамилии и местожительства, с представлением документа о возрасте.

Означенное заявление пишется на бланке, выработанном правлением кассы. Подпись же руки заявителя, если он неизвестен правлению, свидетельствуется должностным лицом, правлением кассы, его уполномоченными, или же двумя членами кассы. Подписи на заявлениях лиц неграмотных должны быть засвидетельствованы полицией или нотариусом.

Примечание. Члены кассы по случаю могущей быть войны сохраняют права членов кассы, если будут потребованы на войну, и освобождаются от взноса.

§ 7

Супруги при вступлении в число членов, а равно при производстве установленных взносов, считаются смерти жены за одно лицо, но пособие выдается отдельно, как после смерти мужа, так и после.

Примечание. Если один из супругов не отвечает требованиям устава о возрасте, здоровья и проч., то второй супруг может быть принят отдельно; при этом от супруга, вступающего в члены кассы, отбирается особая подписка в том, что касса не обязана выплачивать пособия за смерть непринятого супруга.

§ 8

Если член кассы женится, то право на получение пособия распространяется и на жену его.

Примечание 1. Если член кассы, получивший после смерти своего супруга похоронное пособие вступит во вторичный брак, то в случае смерти второго супруга похоронное пособие не выдается, однако, новый супруг может быть принят в кассу на общем основании, как отдельное лицо.

Примечание 2. Бракоразведенные супруги считаются каждый в отдельности самостоятельным членом кассы; при чем разведенная жена, если пожелает, может вступить членом кассы на общем основании.

§ 9

Прием членов всецело зависит от усмотрения правления. Лицо, которому отказано правлением в приеме в число членов, может подать через правление письменную на то жалобу общему собранию.

§ 10

Каждый член кассы обязан уведомить правление о всякой перемене своего местожительства.

§ 11

При вступлении в члены кассы каждое лицо вносит единовременную вступную плату в счет 1-го смертного случая и взнос на управление делами кассы, а всего по следующим группам:

Название группы	Единовременная вступная плата		Уплата 1-го взноса за смертный случай		Взнос на управление делами кассы		Всего	
	руб.	коп.	руб.	коп.	руб.	коп.	руб.	коп.
1	2	-	-	25	-	50	2	75
2	3	-	-	50	-	50	4	-
3	4	-	-	75	-	50	5	25
4	5	-	1	-	-	50	6	50

Примечание. Единовременная вступная плата 2 руб. для членов 1-й группы может быть разсрочена правлением до 6 месяцев, но каждый отдельный взнос не должен быть меньше 50 коп.

§ 12

При вступлении в члены кассы, каждое лицо письменно заявляет правлению о том, кому в случае его смерти, должно быть выплачено денежное пособие. Заявление это может быть подано и в запечатанном конверте, которое должно быть засвидетельствовано в установленном порядке или заверено подписью двух членов кассы. Запечатанный конверт вскрывается лишь после смерти заявителя. При всякой перемене правопреемника подается новое заявление в вышеуказанном порядке, а при наличии нескольких заявлений действительным считается последнее.

§ 13

Если член кассы не сделал указанного в § 12 заявления, то в случае его смерти правление выдает пособие семье умершего, в лице его жены или старшего из наличных членом семьи; если же покойный семьи не оставил, то причитающиеся пособие отчисляется в пользу кассы на разные ее расходы, согласно постановлению общего собрания.

§ 14

Лицо или лица (супруги), принятые в число членов кассы, получают от правления страховые удостоверения о вступлении его или их в число участников кассы.

§ 15

Производимые в кассу взносы ни в коем случае не возвращаются.

§ 16

В случае смерти члена кассы 1-й группы, или его жены, все члены четырех групп уплачивают в кассу по 25 коп.; в случае смерти члена 2-й группы или его жены, все члены 1-й группы вносят в кассу по 25 коп, а 2, 3 и 4 групп по 50 коп.; в случае смерти 3-й группы, или его жены, члены кассы вносят по 1-й группе – 25 коп., 2-й – 50 коп., 3 и 4 по – 75 коп., а в случае смерти члена кассы последней 4 группы, или его жены, члены вносят по 1-й группе – 25 коп., 2-й – 50 коп., 3-й – 75 коп. и 4-й – 1 руб. Вышеозначенные взносы члены кассы уплачивают в течение 2-х недель со дня получения уведомления правления о смертном случае.

§ 17

Неуплативший указанного в § 16 уставного взноса в течение 2-х недель оповещается правлением особою повесткою и, если затем в

течение одного месяца взнос сделан не будет, то член кассы считается добровольно выбывшим и может вступить в члены кассы лишь на общем основании.

§ 18

Желающие могут делать взносы авансами на несколько смертных случаев вперед по своему усмотрению; излишек означенных авансов, в случае смерти сделавших их членов, возвращается с пособием.

§ 19

Жена члена, получившая пособие, платит дальнейшие посмертные взносы наравне со всеми членами.

§ 20

Размер взносов за смертные случаи может быть уменьшен или увеличен, в зависимости от денежных средств в будущем.

§ 21

Члены кассы, кои платили взносы за смертные случаи в течении 15 лет, освобождаются от дальнейших взносов, оставаясь членами по день смерти.

Примечание. Общее собрание должно подробно разработать вопрос об уплате членам пособия, пробывшим в кассе 15 лет.

§ 22

Из выдаваемого пособия отчисляется в пользу кассы на разные расходы 5%.

§ 23

Сверх уплаты взносов за смертные случаи, члены, по истечении каждого года, уплачивают добавочные взносы, в размере определяемом ежегодно общим собранием, на покрытие расходов по управлению делами кассы. Срок уплаты этих взносов, а равно и последствия неуплаты их те же, что указаны в § 17.

§ 24

В случае смерти одного из членов, касса выплачивает назначенному им правопреемнику посмертное пособие пропорционально наличному числу членов групп, но не свыше:

для I-й группы – 500 руб.;

для II-й группы – 1000 руб.;

для III-й группы – 1500 руб.;

для IV-й группы – 2000 руб.

§ 25

Если в кассе будет членов более того числа, которым определяются указанные в § 24 предельные высшие размеры пособий,

то по постановлению общего собрания размеры взносов за смертные случаи пропорционально уменьшаются, чтобы посмертное пособие не превышало 500 руб., 1000 руб., 1500 руб. и 2000 руб.

§ 26

Пособие выдается правлением кассы не позже 48 часов по представлении документов, в дни и часы, когда касса открыта.

§ 27

Пособие выдается независимо от причин смерти.

§ 28

Лицо, получающее пособие, должно представить официальное свидетельство о смерти участника кассы, а если получатель неизвестен правлению, то и удостоверение о своей самоличности.

§ 29

На пособия, выдаваемые кассою, не налагается никаких взысканий и запрещений.

§ 30

Пособие, не востребованное в течении десяти лет со дня смерти участника кассы, поступает на усиление средств кассы. Истребованное же до истечения этого срока выдается без начисления процентов.

§ 31

Правом на получение пособия после смерти участника кассы, лицо, означенное в его заявлении, пользуется лишь в том случае, если смерть члена кассы последует по истечении шести месяцев со времени вступления его в члены кассы, при чем указанный шестимесячный срок считается с первого числа месяца следующего затем, когда поступила от этого участника кассы вступная плата.

Примечание: Если смерть члена последует от какого-либо неожиданного несчастного случая, – убийство, самоубийство, смерть при крушении и поезда или гибели парохода, то пособие выдается и ранее истечения 6-ти месячного срока.

§ 32

Для лиц, не желающих ожидать 6-месячного срока, разрешается медицинское освидетельствование за счет их, причем врачи указываются правлением и, по освидетельствовании, если правление согласится с заключением врача, таковые лица принимаются в члены кассы с первого числа того месяца, когда сделано было медицинское освидетельствование.

Примечание 1. При правлении могут находиться один или несколько врачей для освидетельствования лиц, желающих избегнуть

6-ти месячного срока, а равно и для дачи заключения освидетельствованным в других городах и местностях Полтавской губернии. Вознаграждение врачи получают за счет освидетельствованных, которые обязаны такую плату внести вперед при подаче заявления. Плату устанавливает для врачей общее собрание.

Примечание 2. Состав врачей и степень обязанностей зависит от усмотрения правления.

Примечание 3. О каждом осмотре вновь вступающего лица составляется особое свидетельство с заключением врача, каковое свидетельство составляет тайну правления и ни в коем случае не может быть передаваемо на руки указанного в нем лиц.

III. Управление делами кассы.

§ 33

Делами кассы заведывают: а) правление кассы, имеющее пребывание в г. Золотоноше Полтавской губернии и б) общее собрание ее членов.

а) Правление кассы

§ 34

Правление кассы состоит из 4-х членов и трех кандидатов к ним, выбираемых закрытою баллотировкой общим собранием из числа участников кассы на три года.

Примечание. С развитием дел кассы может быть приглашен особый управляющий делами кассы.

§ 35

Члены правления на следующий после выборов день избирают из своей среды председателя и товарища председателя, после чего правление приступает к исполнению своих обязанностей.

§ 36

К обязанностям правления относятся:

- прием в члены кассы;
- наблюдение за своевременной уплатой членами взносов;
- выдача страховых удостоверений на основании § 14;
- приглашение врачей на основании § 32;
- проверка приема всех денежных сумм, поступающих в кассу;
- выдача из кассы пособий за смертные случаи;
- ведение приходно-расходных книг, лицевых счетов каждого члена.

**Ассортимент (вибірка) книжкової продукції
друкарні П. Лепського та І. Вурмана
у м. Переяслав Полтавської губернії**

- Алфавитный указатель лиц, осужденных волостными судами Переяславского уезда Полтавской губернии, за проступки, означенные в ст. 196, 172–174 Устава о наказаниях : за 1896, 1897, 1898, 1899, 1900 и 1901 годы / сост. Переяславским уездным съездом Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1903. – 80 с.

- Две поэмы в стихах о двух малороссийских гетманах: С примеч. Поэма первая. Последние предсмертные часы жизни, угасшей памяти, клятвопреступного изменника богу, отечеству и царю, Ивана Степановича Мазепы. Поэма вторая. Доблестный гетман Зиновий Михайлович Богдан Хмельницкий: По поводу сооружения и предстоящего торжественного открытия ему памятника в Киеве на Софиевской площади. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1886. – 45 с.

- Ефимов К. М. О значении Н. В. Гоголя в истории русской литературы : (Речь, преподавателя словесности Переяславской мужской гимназии, произнесенной 11 апреля на торжественном акте в память 100-летия со дня рождения Н. В. Гоголя) / К. М. Ефимов. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1909. – 27 с.

- Жуковский П. Э. История и слово: Воссоздание пришлого при помощи языкознания. – Переяслав: тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1914. – 41 с.

- Любозка П. Ф. Садите розы : Выбор сортов, посадка, размножение и уход за розой / сост. учен. садовод и практик П. Ф. Любозка. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1908. – 56 с.

- Отчет правления Переяславского общества пособия бедным студентам за 1899 г. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1900. – 56 с.

- Салтыков Ф. Ф. Значение Гоголя, как писателя и человека : Речь, произнесенная 11 апреля 1909-го. В Переяславской женской гимназии на торжественном акте в честь 100-летнего юбилея Н. В. Гоголя преп. Ф. Салтыковым. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1909. – 12 с.

- Тепцов Л. Я. Что такое земский агроном и чем он может быть полезен хлебопашцу / Л. Я. Тепцов. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 191? – 1 с.
- Устав Общества Потребителей села Козлова, Переяславского уезда, Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1910. – 24 с.
- Устав Общества Потребителей села Иванькова, Переяславского уезда, Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1911. – 24 с.
- Устав Общества Потребителей села Ковалин, Ерковецкой волости, Переяславского уезда, Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1915. – 24 с.
- Устав Общества Потребителей села Войтовец, Скопецкой волости, Переяславского уезда, Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1910. – 24 с.
- Устав Общества Потребителей села Скопец, Скопецкой волости, Переяславского уезда, Полтавской губернии. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1911. – 24 с.
- Устав Общества Потребителей села Ерковец, Переяславского уезда, Полтавской губ. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1912. – 24 с.
- Устав Переяславского общества Детских Садов. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, в доме Кубышкина, 1910. – 8 с.
- Устав Переяславского Общества пчеловодства, Полтавской губернии : утвержден 6 апреля 1912года. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1912. – 17 с.
- Устав Помокельского общества сельского хозяйства. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, [між 1850 та 1917]. – 19 с.
- Устав Пристромского Потребительского общества. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, 1911. – 24 с.
- Устав Хоцковского общества сельского хозяйства. – Переяслав : тип. Лепского и Вурмана, [між 1850 та 1917]. – 16 с.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Абрі О. О. – 30
Абумов І. Ф. – 33
Авер'янов Б. М. – 27, 31
Авраменко О. В. – 30
Адамович П. Л. – 31
Аксьонов К. – 54
Алексєєв Ф. – 28
Алімова С. І. – 27, 28
Алтергот Я. Г. – 30
Ангел – 120, 130
Андрєєв С. М. – 47
Андрієвський В. Н. – 162, 163
Андрієвський С. В. – 27, 33, 47
Андрієнко І. Г. – 48
Антонов-Овсієнко В. – 121
Анцибор С. Ф. – 33
Аптекарь Б. – 53
Артем'єва К. Н. – 28
Астапов В. В. – 33
Афанасьєв І. Н. – 30

Б

- Бабинін В. П. – 48
Балабан М. М. – 28
Балавенський А. П. – 26, 29, 39, 71
Балавенський Ф. П. – 71
Балано Л. О. – 23
Батлер П. Д./І. Д. – 27, 30
Батлер Ш. І. – 27
Безверха А. М. – 28
Безверхий О. Г. – 27
Безчасний К. П. – 161
Бейтельспахер Е. Г. – 30
Бернер К. Т. – 28
Бершинський В. О. – 31
Билинський Г. І. – 27
Білецька О. Л. – 28
Білий Ангел – 124
Білокопитова П. О. – 26

Білоштан К. – 39
Блакитний В. – 124
Бобровніков М. С. – 27, 47
Бобровнікова В. Н. – 28
Бобровнікова Є. С. – 27
Богаєвська Г. О. – 28
Богаєвський В. І. – 27, 31
Богацька Е. – 120
Богацький І. А. – 33
Богунський А. – 121–124, 130
Богуславський Є. С. – 27, 28, 30, 47, 50
Болесласький Л. І. – 41, 81–84,
Борзяк І. – 54
Борсук П. В. – 50
Брандгольд А. М. – 23
Брезгунов В. І. – 33
Брезгунов Г. І. – 33
Брянський М. Г. – 31
Буділович К. Ф. – 28
Булгак В. – 53
Бурштейн М. – 49
Бурштейн С. М. – 17
Бутко П. С. – 33
Бутович Є. М. – 28

В

Вальтер Л. В. – 28
Василенко Ф. А. – 27
Ващенко-Захарченко Вс. А. – 27, 53
Ващенко-Захарченко В'яч. А. – 27
Велецький І. В. – 26
Велецький О. О. – 27
Величко О. С. – 27, 31
Вергин Г. Н. – 27
Вернигора – 125
Виєзжа Є. М. – 28
Вишневський М. К. – 30
Вікторов О. Є. – 30
Власовський І. В. – 31, 50
Воблієв С. А. – 33
Война В. С. – 39, 75
Войсят А. В. – 23
Волков В. А. – 33

Волков І. Г. – 30, 47
Волошинський Л. А. – 30
Волощук (Каливода) К. В. – 28
Волощук А. С. – 33, 79, 80
Волощук В. – 33
Вольнин В. – 106
Воропай Є. – 41
Воропай С. Т. – 31
Воскресенський О. М. – 53
Воскресенський О. О. – 58
Вурман І. М. – 17

Г

Гавч П. – 185
Гайворонський М. Є. – 26
Гайдамака В. І. – 58
Гайдовська – 17
Галат М. Л. – 28, 31, 33
Галицька П. В. – 27
Гальперін А. – 53
Герман О. – 158, 159
Гільдулін – 33
Гірс А. Д. – 47, 53, 191
Гоголь М. В. – 31, 37, 70
Голембіовська Н. К. – 28
Голиш Г. М. – 44, 58, 157, 158
Голиш Л. Г. – 44, 58, 157, 158
Голобородько Л. Г. – 28
Головинська Н. А. – 23
Голубов К. І. – 33, 47, 72, 75, 77
Гольдберг Б. М. – 5, 16,
Гольдберг/Гольденберг В. Б. – 16,
Гольдштейн В. – 54
Гольштейн (Лінник) Л. О. – 28
Гончаров І. А. – 73
Гоптаренко І. М. – 38, 48, 76
Гора А. Г. – 30
Горохов Д. Є. – 38
Горохов М. Є. – 38, 81
Горохова (Волкова) Є. В. – 38
Грабенко А. Ф. – 24
Грезов – 106
Греченко В. Ф. – 26, 31
Грінченко Б. – 184, 185

Грудницький О. Г. (псевд. Вернигора, Куниця) – 7, 43, 84, 120–139
Гумеля Т. – 39
Гусаченко З. О. – 33
Гуткін З. Л. – 38, 81

Д

Давиденко Т. А. – 23
Демидов О. І. – 27, 31
Демченко Д. Г. – 27, 30, 47, 48
Денікін А. – 124
Дергач Є. В. – 28
Дергач О. Ф. – 28
Джура – 106
Дзюбенко П. – 54
Диваєв – 106
Димська К. Л. – 20
Діккер О. – 54
Дінер Я. – 53, 75
Дмитровський В. Г. – 27
Дмітрієв В. – 20
Донченко В. – 53
Донченко Г. П. – 23
Дорошкевич Б. К. – 30
Дробніс Я. – 42
Дубровний М. М. – 24
Д-ъ А. П. – 82

Е

Еллан-Блакитний В. – 129, 130–132

Є

Євсевська О. А. – 27
Євтушенко – 124
Єлісєєв Л. – 20
Ємець П. Ф. – 58
Єрусалимський Ш. – 54
Єсенін С. – 105
Єфремов О. Ф. – 31

Ж

Жеплинський Б. М. – 158
Жигадло О. Д. – 48
Жуковський С. – 53

З

- Заборський В. О. – 31
Заливчий А. – 129, 131
Запорозька М. Ф. – 28
Зарубинський Р. – 54
Здановський В. А. – 33
Зелений (Терпило Д.) – 121, 122, 124, 130
Зініна М. П. – 28
Злобенцов І. – 159
Злобинець О. І. – 158
Злобинців М. О. (літ. псевд. М. Домонтович/Домантович) – 7, 31, 40, 41, 81, 84, 157–166
Золотаревський П. Л. – 35, 63
Зоніс І. – 23
Зуфан М. Ч. – 30

І

- Іванже М. П. – 28
Іваницька Ю. С. – 27
Іваницький-Василенко М. П. – 27
Іванов В. А. – 26
Іванов Г. О. – 31
Ігнатенко Г. Ю. – 30
Ігнатенко І. І. – 46
Ігнатовський В. І. – 27, 48
Ільяшенко О. – 48
Ісаєвич Я. – 41
Іустинов М. А. – 27, 40, 73, 77

К

- Каланчук І. О. – 47, 48
Кальнінг Л. Д. – 28
Каменський М. О. – 31
Канієвський М. А. – 27
Кантакузін М. Р. – 26
Кантакузін С. М. – 27, 30
Кантакузіна М. О. – 26
Капніст Д. П. – 27, 30
Каришковський Ф. А. – 48
Карпенко М. – 34, 77
Касалапов А. Д. – 30
Касалапов Д. Д. – 47, 48, 53

Катеринич М. К. – 191
Квітко М. Т. – 33
Келлер В. Р. – 27, 53
Кирьянов Д. – 106
Кобилянський В. – 132
Ковалів Ю. – 132
Коверський П. В. – 23
Ковжун П. – 132
Козоріз В. П. – 45
Колесса О. – 185
Коломійцев М. В. – 28
Колянчук О. – 125
Компанцев І. Г. – 28
Кондратьєв О. П. – 48
Кондратьєв І. Г. – 31
Кононович М. Г. – 21
Кононович М. М. – 20
Конюшенко О. М. – 28
Корбут О. М. – 30
Корейво – 20
Косюра В. В. – 16, 26, 48
Косюра Д. Д. – 27, 48
Косюра М. В. – 26
Косяченко Є. Г. – 24
Кошій В. – 131
Кравченко М. – 161
Кравчинський Д. П. – 48
Крамаренко Д. С. – 31
Кривошия Я. І. – 27
Крижановський Г. – 185
Кройтер М. П. – 28
Кропоткін П. О. – 127
Крутиков М. – 39
Кудрявцев П. – 121
Кузнєцов – 20
Куклярська О. І. – 28
Кулинський Н. – 16
Куличевський П. Я. – 27, 48
Куниця – 124
Кучман І. І. – 26
Кучугура-Кучеренко І. – 161
Кушаков Г. Л. – 33
Кушнір О. – 161
Кюне О. Ф. – 30

Л

- Лаврентьев І. – 23
Ланге П. К. – 27
Лебедев – 159
Лебедев І. І. – 30, 31
Левицька А. Л. – 28
Левицький М. І. – 26, 48
Лелиця І. – 58
Ленчевська Є. А. – 27, 28
Ленчевська К. А. – 30
Ленчевська Н. А. – 27, 28
Лепська Е. Я. – 17
Лепський В. М. – 17
Лепський М. С. – 17
Лепський П. М. – 17, 48, 54
Лєтвінов О. – 105
Ливицький А. М. – 40
Лигов А. – 106
Лисенко А. – 122, 123
Лисенко К. Л. – 28
Лисенко М. – 54
Лихин П. К. – 30
Личак В. В. – 27
Лісовий О. – 124
Лістровий – 46
Лобунець М. М. – 31
Ловчицька/Ловгацька М. М. – 48
Лозинський О. О. – 63
Лукашев О. М. – 50
Лукашевич С. В. – 30, 33, 44, 48
Лукошко М. Ю. – 22
Лучицький І. В. – 44
Лькошин – 106
Любочка П. Ф. – 33
Любченко П. – 124, 130

М

- Максименко О. М. – 24
Максимович П. М. – 26, 48
Мальтова О. О. – 28
Мар'єнко Я. І. – 33
Маркевич М. М. – 26

Маркевич О. М. – 26
Маркіанов Д. А. – 31
Марковська О. В. – 48
Матяш К. – 124
Махно Н. – 124
Медведков Л. Н. – 27
Медведько І. І. – 27
Меженко Ю. (Іванов) – 126
Мейкес М. – 53
Мельник В. – 133
Мержвинська М. С. – 47, 48
Мержвинський Є. Д. – 48
Мефедов О. Т. – 31
Михайлик М. Ф. – 24
Михайличенко Г. – 124, 129, 130, 131, 133
Мінченко О. А. – 47
Міртовський М. М. – 30, 31, 47
Мішалов В. Ю. – 157, 160–163
Міщенко А. – 33
Міщенко К. – 41
Модестов О. П. – 33
Мордалевич Ю. – 125
Мотильов М. – 54
Мушкет П. – 42

Н

Науменко В. П. – 44
Несвіцький А. А. – 49
Неділька – 30
Ніколаєв А. М. – 30
Ніколаєвський Х. – 54
Ніколаєнко Г. П. – 27
Новак А. В. – 35, 72, 75
Норман А. – 106
Носенко К. – 158

О

Овагемов – 106
Овсяна Н. К. – 28
Овсянніков Б. О. – 33
Огій Я. – 124
Ожожа К. І. – 23

Оправхата П. – 53
Орлик – 125
Островський О. – 42, 43, 84
Охлопков М. – 105, 106

П

Павленко С. – 76
Павленко Ф. М. – 33
Павлик М. – 185
Павлинський М. – 53
Павлюченко Г. (літ. псевд. Ю. Светлий) – 7, 43, 44, 80, 105–107
Падалка Є. – 39, 40
Парков М. І. – 27
Паркова О. С. – 48
Пархоменко – 121
Пархоменко Т. – 161
Переузник Ф. – 23
Персидська В. І. – 27
Петкевич К. – 185
Петлюра С. – 37, 122, 124, 125
Петраш В. О. – 27
Півницький С. В. – 26
Півторадні В. – 132
Подгородецька Є. В. – 28
Подземський Д. Н. – 33
Позняхівський М. С. – 46
Пономаренко А. М. – 31
Пономаренко М. Ф. – 44, 45, 46, 58, 157, 158, 162, 165
Попова Н. Н. – 28
Прочаєв М. М. – 30
Птенцов В. – 106

Р

Рабинович І. І. – 17
Рабинович Р. І. – 17
Радушкевич Д. – 106
Раковський Х. – 122, 123
Реvegук В. – 122
Резанова Л. М. – 28
Резунов О. І. – 21
Резунова-Харченко В. А. – 23
Рекало Ю. В. – 28

Рибальський І. Ф. – 31
Ровинський З. – 53
Ровлик Д. Я. – 27
Рождественська О. І. – 28
Роженко М. – 120
Розин Е. – 75
Романенко М. М. – 23
Романови, правляча родина Російської імперії – 47
Роом А. – 106
Россинський Я. В. – 31
Рубанович Г. Г. – 27
Рудічев М. І. – 33

С

Савич М. А. – 26
Савич О. А. (літ. псевд. І. Тарасенко) – 26, 38, 61
Савченко Я. – 126
Сагарда О. І. – 31
Саєнко Є. К. – 27
Самійленко В. – 188
Саммер (Терещенко) О. Ф. – 28
Саммер О. Е. – 53
Самойлов Н. П. – 16,
Самотія А. Д. – 47
Саргіджанц Г. Н. – 27, 30, 47
Сафронов І. Г. – 48
Сахновський В. Г. – 28, 31
Светлий Ю. – 7, 43, 44, 80, 105–107
Свидницький А. П. (Петриченко) – 180
Семенко М. (літ. псевд. – Л. Горенко) – 132
Семенов І. І. – 33
Семенов М. Д. – 33, 47, 65, 66, 68–70
Семічева М. Г. – 27, 47, 48
Сергучова П. Г. – 27
Сибиряк – 106
Сидоренко Є. М. – 28
Симеон М. В. – 27
Скоропадський П. – 120
Слісаренко О. – 132
Слобожанінов Г. А. – 28, 30
Слюсаренко М. – 54
Смілянський В. – 76
Собко Ф. Г. – 24

Сокальський І. Ф. – 33
Соловей Д. – 120, 130
Соломаха О. – 48
Соломаха Х. Г. – 28
Соляников І. – 53
Ставський В. – 106
Старицький П. Д. – 29
Степаненко В. П. – 84
Стоянова Н. І. – 27, 28
Стродомська Н. І. – 23
Струк – 125

Т

Тарасевич А. Ф. – 28
Терещенко П. О. – 26
Тесленко А. – 131
Тимченко М. О. – 48
Тимченко О. О. – 48
Тищенко П. М. – 31
Товбич І. В. – 16,
Томара Г. А. – 27
Томара (Савич) Є. А. – 28
Тоцька О. В. – 47
Тоцький/Тоцький Д. І. – 20, 33, 74
Трімборн К. – 54
Тронько П. Т. – 157
Трофимець Ф. Г. – 33
Троцький Л. – 122
Тургенєв І. С. – 29
Тутолмін В. С. – 29, 30
Тютюнник Ю. – 125

У

Угрюмова К. Г. – 27
Ужвій Н. – 39
Ус В. – 41

Ф

Фалеев М. – 53
Федоров – 106
Федорова М. Г. – 27
Фекете – 124

Фесенко О. П. – 121
Філь О. – 41
Фомін М. М. – 33
Фон-Бремзен О. – 48
Фон-Крузе А. Н. – 23

Х

Харченко І. П. – 33
Хименко – 121, 130
Хмельницький Б. – 180
Ходачинський Б. О. – 47
Хоткевич Г. – 161
Храпаль В. В. – 28
Храпаль І. Г. – 36, 47, 74, 77
Храпко О. П. – 23
Худоба А. О. – 157

Ц

Цареградський Я. М. – 48

Ч

Чевакинський Г. – 53
Черданцев І. – 20
Чернышова О. Ф. – 106
Чудаков Г. І. – 27
Чумак В. – 129, 131
Чупринка Г. – 125

Ш

Шатайло О. – 125
Шевченко Т. Г. – 44, 45, 46, 84, 160, 180
Шелухін С. П. (літ. псевд. С. Павленко) – 37, 76
Шефтель – 17
Шефтель М. – 17
Шефтель Я. С. – 17
Ширяевец А. – 106
Школенко А. – 48
Шліттер Н. Д. – 26
Шліттер П. О. – 47, 53
Шпагньов О. Д. – 26
Шпагньова П. Г. – 26
Штефан І. Д. – 37, 48, 77, 79

Шульга Ф. А. – 31

Шут К. В. – 23

Шут К. Ю. – 24

Шут С. Ю. – 22

Ю

Юренко О. – 120, 125, 126

Юрский Д. – 106

Я

Яворська Л. П. – 27

Якобі В. – 31

Яковлева Є. Н. – 47

Якубський В. – 126, 127

Яновський І. Д. – 28

Яновський М. П. – 27

Янчевська (Ставська) М. А. – 28

Яременко В. – 41

Ярошенко В. – 132

Ястржембський В. О. – 31

Яцунов Л. І. – 28, 31

Ящинський П. О. – 30

ПРЕДМЕТНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Андріївське сільськогосподарське дослідне поле – 33
- Антипівка, село – 120
- Антипівська народна бібліотека – 22
- Антипівське земське початкове училище – 34

Б

- Бандура, музичний інструмент – 161
- Бандуристи, ансамбль зрячих студентів – 160
- Безпальче, село – 55
- Безпальчівська волость – 15
- Безпальчівська народна бібліотека – 22
- Безпальчівське земське початкове училище – 34
- Безпальчівське споживче товариство – 55, 79
- Білоусівська волость – 15, 46
- Білоусівська народна бібліотека – 22
- Білоусівське земське початкове училище – 34
- Білоусівське сільськогосподарське товариство – 52
- Білоцерківське вільне пожежне товариство – 50
- Білоцерківське товариство правильного полювання – 50
- Більківське земське початкове училище – 34
- Більськ, місто – 41
- Богданівське земське початкове училище – 34
- Богодухівка, село – 15, 22
- Богодухівська волость – 15
- Богодухівська земська кінна станція – 15
- Богодухівська земська лікарня – 15
- Богодухівська кредитна спілка – 54
- Богодухівська медична ділянка – 15
- Богодухівська народна бібліотека – 22
- Богодухівська телефонна станція – 20
- Богодухівське земське початкове училище – 34
- Богодухівське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 73
- Богуславське земське початкове училище – 34
- Богушковослобідчанське 1-е земське початкове училище – 34
- Богушковослобідчанське 2-е земське початкове училище – 34
- Богушковослобідчанська народна бібліотека – 22
- Бойківщинське земське початкове училище – 34
- Борки, село – 47
- «Боротьба», газета – 124

Бубнівське земське початкове училище – 34
Бубслобідська народна бібліотека – 22
Бубслобідське земське початкове училище – 34
Бубслобідське споживче товариство – 55
«Будяк», часопис – 125, 132
Бузківська народна бібліотека – 22
Бузьківське земське початкове училище – 34
Бурдоносівське земське початкове училище – 34

В

Васютинська волость – 15
Васютинська кредитна спілка – 54
Васютинська народна бібліотека – 22
Васютинське 1-е земське початкове училище – 34
Васютинське 2-е земське початкове училище – 34
Васютинське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 69
Васютинське споживче товариство – 55
Васютинці, село – 22, 51
Великий Хутір, село – 45
Великобурімська волость – 15
Великобурімська медична ділянка – 15
Великобурімська народна бібліотека – 22
Великобурімське сільськогосподарське товариство – 52
Великобурімське споживче товариство – 55
Великоканівецька народна бібліотека – 22
Великоканівецьке земське початкове училище – 34
Великохутірська волость – 15
Великохутірська медична ділянка – 15
Великохутірська народна бібліотека – 22
Великохутірська телефонна станція – 20
Великохутірське земське початкове училище – 34
Великохутірське сільськогосподарське товариство – 52
Великохутірська земська кінна станція – 15
Вереміївка, село – 15, 22
Вереміївська волость – 15, 74
Вереміївська земська кінна станція – 15
Вереміївська земська лікарня ім. М. С. Семенова – 15
Вереміївська медична ділянка – 15
Вереміївська народна бібліотека – 22
Вереміївська телефонна станція – 20
Вереміївське 1-е земське початкове училище – 34
Вереміївське 2-е земське початкове училище – 34

Вереміївське відділення Золотоніського земського складу медикаментів та аптечного приладдя – 23
Вереміївське сільськогосподарське товариство – 52
Вереміївське споживче товариство 1-е – 55
Вереміївське споживче товариство 2-е – 55
Вереміївське споживче товариство 3-є – 55
Вершинозгарське земське початкове училище – 34
«Весник», газета – 160
«Видавництво «Вільна думка», видавнича серія – 42, 59, 84
«Видавництво «Історична белетристика», видавнича серія – 21, 59
«Видання Золотоношського товариства Просвіти», видавнича серія – 41, 59, 81–84
військовий комісар Білоусівської волості – 46
«Вільне слово», газета – 41, 160
«Вісті «Просвіти», газета – 41, 160
Вознесенська волость – 15
Вознесенська кредитна спілка – 54
Вознесенська народна бібліотека – 22
Вознесенське земське початкове училище – 34
Воїнськогреблянське земське початкове училище – 34
Вороб'ївське земське початкове училище – 34
Воронинське земське початкове училище – 34
«Врач», журнал – 63
Всесоюзний комітет з харчування – 38
Всеукраїнський з'їзд комісарів освіти – 163
Всеукраїнський повстанський комітет/Центральний Український повстанський комітет – 124, 125, 130
Всеукраїнський повстанський ревком – 122
Всеукраїнський революційний комітет – 130
Всеукраїнський селянський з'їзд – 40, 58, 83

Г

Гадяцьке 4-х класне міське училище – 36
Гельмязів, містечко – 15, 22, 48, 51
Гельмязівська волость – 15, 74
Гельмязівська земська кінна станція – 15
Гельмязівська земська лікарня – 15
Гельмязівська медична ділянка – 15
Гельмязівська народна бібліотека – 22
Гельмязівська телефонна станція – 20
Гельмязівське 1-е земське початкове училище – 34
Гельмязівське 2-е земське початкове училище – 34
Гельмязівське сільськогосподарське товариство – 37, 51, 52, 76, 77, 79

Гельмязівське товариство взаємного кредиту – 54, 73, 79, 80
Гельмязівське товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням – 37, 48, 77, 76
Гельмязівське поштово-телеграфне відділення Золотоніської поштово-телеграфної контори – 37, 77
Гетьманщина – 121
Гладківщинське земське початкове училище – 34
Гласний Полтавських губернських земських зборів – 162
Гласний/гласні Золотоніських повітових земських зборів – 16–18, 21, 24, 35, 38, 40, 44, 74, 160, 162
Гласний/гласні Золотоніської міської думи – 17, 22, 25, 71, 74
Глухів, місто – 41
Глухівське добровільне пожежне товариство – 50
Голова Золотоніської земської повітової управи – 44, 74
Головне управління землевлаштування та землеробства – 32
Градизька міська дума – 25
Григор'ївське земське початкове училище – 34
Гусинське земське початкове училище – 34

Д

Демківська кредитна спілка – 54
Демківське земське початкове училище – 34
Денезька медична ділянка – 15
Денезька народна бібліотека – 22
Денезьке земське початкове училище – 34
Денезьке споживче товариство – 55
День Українського національного фонду – 57
Державна дума Російської імперії – 36, 37, 81, 82
Деркачівка, село – 159
Деркачівська народна бібліотека – 22
Деркачівське земське початкове училище – 34, 159
Директорія – 121, 122, 130
Дмитрівка, село – 55
Дмитрівська народна бібліотека – 22
Дмитрівське земське початкове училище – 34
Дмитрівське споживче товариство, Піщанська волость – 55, 79
Домантів, село – 157, 158
Домантівська народна бібліотека – 22
Домантівське земське початкове училище – 34
Драбів, містечко – 45
Драбівецьке земське початкове училище – 34
Драбівська волость – 15
Драбівська земська лікарня – 15

Драбівська кредитна спілка – 54
Драбівська медична ділянка – 15
Драбівська народна бібліотека – 22
Драбівська телефонна станція – 20
Драбівське земське початкове училище – 34
Драбівське сільськогосподарське товариство – 52
Драбівський район – 45, 78, 159
Драбівщина – 45
Драбово-Барятинська телефонна станція – 20
Драбово-Барятинська, станція – 55
Драбово-Барятинське споживче товариство 1-е – 55, 78
Драбово-Барятинське споживче товариство 2-е – 55, 83
Дубинка, село – 74
Дубинське Гельмязівської волості земське початкове училище – 34
Дубинське Мельниківської волості земське початкове училище – 34

Є

Єлецьк, місто – 38
Єлизаветинське земське початкове училище – 34
Єнакіївське товариство правильного полювання – 50

Ж

Жовнинська волость – 15, 74
Жовнинська земська кінна станція – 15
Жовнинська медична ділянка – 15
Жовнинська народна бібліотека – 22
Жовнинська телефонна станція – 20
Жовнинське земське початкове училище 1-е – 34
Жовнинське земське початкове училище 2-е – 34
Жовнинське сільськогосподарське товариство – 52
Жовнинське споживче товариство 1-е – 55
Жовнинське споживче товариство 2-е – 55

З

З'їзд учителів Золотоніського повіту – 41
Здорівське споживче товариство – 55
Земельні комітети для підготовки земельної реформи – 57
Зінківська міська дума – 25
Золотоніська більшовицька організація – 58
Золотоніська богадільня – 47
Золотоніська взаємно-допоміжна страхова каса – 53, 72, 73, 75, 78–80
Золотоніська волость – 15

Золотоніська жіноча земська прогімназія/гімназія – 26, 39, 40, 47
Золотоніська землевпорядна комісія – 74
Золотоніська земська кінна станція – 15
Золотоніська земська лікарня – 15, 22, 35, 47
Золотоніська земська медична рада – 24, 35, 74, 160
Золотоніська земська метеорологічна станція – 77
Золотоніська земська публічна бібліотека – 20, 21, 70, 71
Золотоніська земська телефонна мережа – 20, 74, 76
Золотоніська Кладбищенська церква – 48
Золотоніська медична ділянка – 15
Золотоніська міська дума – 17, 22, 25, 26, 73
Золотоніська міська пожежна команда – 50
Золотоніська міська управа – 25, 75
Золотоніська організація РСДРП – 81
Золотоніська повітова земська каса дрібного кредиту – 23, 73, 75, 79, 80
Золотоніська повітова земська управа – 16–18, 20, 22, 24, 29, 32, 33, 44, 61–80, 158, 159
Золотоніська повітова рада – 57
Золотоніська повітова рада селянських депутатів – 58, 83
Золотоніська повітова училищна рада – 36, 74, 77, 160
Золотоніська поштово-телеграфна контора V класу – 37
Золотоніська рада робітничих і селянських депутатів – 57, 58, 81, 122
Золотоніська сільськогосподарська школа/училище ім. П. А. Столипін – 33, 33, 64–66, 68, 70, 72, 74, 75, 77–80, 82
Золотоніська телефонна станція – 20
Золотоніська Українська Громада, товариство – 81–83
Золотоніська чоловіча прогімназія/гімназія – 29, 30, 40, 47, 70, 82, 160, 162
Золотоніське благодійне товариство – 17, 47, 63
Золотоніське вище початкове училище (до 1912 р. – міське 4-х класне училище) – 36
Золотоніське відділення Уманського агрономічного інституту – 160
Золотоніське восьмикласне комерційне училище – 80
Золотоніське єврейське благодійне товариство – 48, 70, 73, 76
Золотоніське єврейське жіноче благодійне товариство – 49
Золотоніське єврейське жіноче громадське училище – 49
Золотоніське єврейське фінансово-благодійне товариство «ГмілусХесед» – 54, 78
Золотоніське збройне повстання друге – 121
Золотоніське кооперативне товариство – 41
Золотоніське міське вільне пожежне товариство – 50, 76
Золотоніське міське присутствіє з нерухомого майна – 22
Золотоніське міське 4-х класне училище (з 1912 р. – вище початкове училище) – 36

Золотоніське об'єднання комерсантів/комерційні збори – 50, 76
Золотоніське повітове відділення опікунського комітету по в'язницям – 35, 74
Золотоніське повітове відділення Полтавської єпархіальної училищної ради – 21, 74
Золотоніське повітове громадське об'єднання «Просвіта» – 40, 41, 81–83, 157, 158, 160
Золотоніське повітове громадське об'єднання/національно-культурна організація «Громада» – 40, 42, 57, 157, 160
Золотоніське повітове квартирне присутствіє – 17
Золотоніське повітове податне присутствіє – 17
Золотоніське повітове присутствіє з військової повинності – 74
Золотоніське розкладочне присутствіє – 17
Золотоніське сільськогосподарське дослідне поле – 33, 69, 77
Золотоніське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 73, 74
Золотоніське споживче товариство 1-е – 55
Золотоніське споживче товариство 2-е – 55
Золотоніське товариство взаємного кредиту – 17, 54, 70, 74
Золотоніське товариство допомоги матеріально незабезпеченим учням – 36, 47, 69, 72
Золотоніське товариство правильного полювання – 49, 74
Золотоніське товариство шанувальників витончених мистецтв – 50, 76
Золотоніське торгово-промислове та сільськогосподарське товариство взаємного кредиту – 53, 54, 71, 73, 75, 77, 79, 80
Золотоніський аматорський драмгурток – 39
Золотоніський гетьманський повітовий комендант – 121
Золотоніський дитячий притулок-сиротинець – 47, 48
Золотоніський єврейський громадський комітет «Поалей Цин» – 49
Золотоніський земський лікар – 38, 159
Золотоніський земський склад землеробських машин та знарядь – 22
Золотоніський земський склад книг та письмового приладдя – 23, 64
Золотоніський земський склад медикаментів та аптечного приладдя – 22
Золотоніський казенний винний склад № 8 – 39
Золотоніський краєзнавчий музей – 45
«Золотоніський курінь», військово формування – 42
Золотоніський міський громадський банк – 53, 74
Золотоніський міський громадський комітет – 56, 82, 83
Золотоніський осередок? Партії соціалістів-революціонерів – 58
Золотоніський педагогічний технікум – 160
Золотоніський перший полк червоної бригади – 122
Золотоніський повітовий виконком – 122, 123, 130
Золотоніський повітовий військовий начальник, управління – 16
Золотоніський повітовий громадський комітет – 57, 82, 83

Золотоніський повітовий з'їзд мирових суддів – 74
Золотоніський повітовий комісар – 40, 121
Золотоніський повітовий комітет опікунства про народну тверезість – 20, 39
Золотоніський повітовий комітет Української соціал-демократичної робітничої партії – 58, 80
Золотоніський повітовий ревком – 45, 46
Золотоніський повітовий театр/літній театр – 21, 36, 39
Золотоніський притулок для хронічних хворих – 47
Золотоніський равінський суд – 17
Золотоніський революційний комітет – 121
Золотоніський червоногвардійський загін – 58
Золотоніські Громадські збори – 21, 74, 160
Золотоніські повітові земські збори – 16–18, 20, 23, 24, 29, 35, 38, 40, 47, 61–81, 84, 159, 160
Золотоніські сільськогосподарські курси – 32, 82
Золотоношіське товариство розповсюдження комерційних знань – 80
Зорівське земське початкове училище – 34

І

Інспектор народних училищ/народних шкіл Золотоніського повіту – 34, 77, 160
Інтернаціонал – 121
Іркліїв, село – 51
Іркліївська волость – 15
Іркліївська земська кінна станція – 15
Іркліївська медична ділянка – 15
Іркліївська народна бібліотека – 22
Іркліївська телефонна станція – 20
Іркліївське 1-е земське початкове училище – 34
Іркліївське 2-е земське початкове училище – 34
Іркліївське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 81
Іркліївське споживче товариство 1-е – 55
Іркліївське споживче товариство 2-е – 55

К

Кавказ – 42
Кавказький фронт – 42
Калениківське земське початкове училище – 34
Кандибівське земське початкове училище – 34
Канів, місто – 123, 124
Канівецька земська лікарня ім. В. А. Іванова – 15

Канівецька медична ділянка – 15
Катеринослав, місто – 124
Катеринославський губком УКП(б) – 124
Катеринославщина – 124
Келебердянське земське початкове училище – 34
Києво-Плоський відділ Російської монархічної партії – 36, 37
Київ, місто – 18, 36, 44, 57, 58, 122–125, 160
Київська губерньська НК – 125, 130
Київська духовна академія – 39
Київське двокласне училище – 36
Київське російське товариство правильного полювання – 50
Київське студентське товариство правильного полювання – 50
Київське товариство правильного полювання – 50
Київське товариство правильного полювання та рибальства – 50
Київський відділ Російської монархічної партії – 36
Київський комерційний інститут – 120, 130
Київський політехнічний інститут – 20
Київський університет – 120, 130, 158, 160
Кліщинське споживче товариство – 55
Кліщинське земське початкове училище – 34
Кліщинсько-Матвіївська кредитна спілка – 54
«Книгарь», часопис – 125, 132
Кобеляцька міська дума – 25
Кобеляцький гурток шанувальників витончених мистецтв – 50
Коврайська народна бібліотека – 22
Коврайське Гельмязівської волості земське початкове училище – 34
Коврайське Іркліївської волості земське початкове училище – 34
Ковтунівське земське початкове училище – 34
Козацьке земське початкове училище – 34
Коломия, місто – 42
Комісар військовий – див. військовий комісар
Комісар Золотоніського повіту – див. Золотоніський повітовий комісар
Комісар народний – див. народний комісар
Комісар освіти Золотоніського повіту – 45, 160, 162
Комісар поліграфічної промисловості Туркестанського краю – 105
Комісар політичний – див. політичний комісар
«Кооперативна зоря», часопис – 125, 132
Коробівська народна бібліотека – 22
Коробівське земське початкове училище – 34
Корсунське вільне пожежне товариство – 50
Костянтиноградська міська дума – 25
Котлівське земське початкове училище – 34
Красіонівське земське початкове училище – 34

Красногірський Іоано-Богословський другокласний жіночий монастир – 48
Краснохиженське земське початкове училище – 34
Кременчуцька міська дума – 25
Кривоносівське земське початкове училище – 34
Кролевець, місто – 41
Кропивнянська волость – 15
Кропивнянська кредитна спілка – 54
Кропивнянська народна бібліотека – 22
Кропивнянське земське початкове училище – 34
Кропивнянське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 76
Кропивнянське споживче товариство – 55
Крупська народна бібліотека – 22
Крупське земське початкове училище – 34
Крутківське земське початкове училище – 34
Крутьківська народна бібліотека – 22
Кубанський симфонічний оркестр – 161
Кубань – 161
Куп'янськ, місто – 52, 73
Курінь Смерті – 121, 130

Л

Лихолітська кредитна спілка – 54
Лихолітське земське початкове училище – 34
Лихолітське споживче товариство – 55
Ліпльавська народна бібліотека – 22
Ліпльавське земське початкове училище – 34
Лохвицька міська дума – 25
Лубенська міська дума – 25
Лубенська повітова управа – 16
Лубенський окружний суд – 39
Лубни, місто – 41
Лукашівка, село – 22
Лукашівська кредитна спілка – 54
Лукашівське Великобурімської волості земське початкове училище – 34
Лукашівське Вознесенської волості земське початкове училище – 34
Лукашівське сільськогосподарське товариство – 52
Лютнева революція – 56
Лялинська волость – 15, 74
Лялинське земське початкове училище – 34
Лялинське споживче товариство – 54, 55, 80
Лялинці, село – 54
Ляцівська народна бібліотека – 22
Ляцівське земське початкове училище – 34

Лящівське споживче товариство – 55

Львівський український театр – 42

М

Малі Канівці, село – 47

Маліївське земське початкове училище – 34

Малобурімська народна бібліотека – 22

Малобурімське земське початкове училище – 34

Малобурімське споживче товариство – 55

Малоканівецька телефонна станція – 20

Малоканівецьке земське початкове училище – 34

Мар'янівське земське початкове училище – 34

Матвіївське земське початкове училище – 34

Матвіївське споживче товариство – 55

Мельниківська волость – 15

Мельниківська кредитна спілка – 54

Мельниківська народна бібліотека – 22

Мельниківське земське початкове училище – 34

Мельниківське сільськогосподарське товариство – 52

Мельниківське споживче товариство – 55

Мельниківське товариство розповсюдження серед мешканців морально-тверезого життя та позашкільної освіти – 49, 78

Мехедівка, село – 78

Мехедівське земське початкове училище – 34

Мехедівське споживче товариство – 56

Мехедівський цукровий завод – 78

Миргородська міська дума – 25

Мировий суддя Золотоніського повіту – 40, 74

Митлашівське земське початкове училище – 34

Митьківська народна бібліотека – 22

Митьківське земське початкове училище – 34

Митьківське споживче товариство – 56

Михайлівське земське початкове училище – 34

Мицалівське земське початкове училище – 34

Міністерство внутрішніх справ – 44

Мойсенська волость – 15

Мойсенська земська лікарня – 15

Мойсенська медична ділянка – 15

Мойсенська народна бібліотека – 22

Мойсенське земське початкове училище – 34

Мойсенське споживче товариство – 56

Москаленківська народна бібліотека – 22

Москаленківське земське початкове училище – 34

Москаленківське сільськогосподарське товариство – 52
Москаленківське споживче товариство – 55
Москва, місто – 123
Москівщина – 123
Московський університет – 38
Мохначівське земське початкове училище – 34
Мутихське земське початкове училище – 34

Н

Народний комісар червоного побережжя Полтавщини – 121
Національно-демократична революція – 56
Нерознако-Павликівське земське початкове училище – 34
Новгород-Сіверське товариство правильного полювання – 50
«Новый журнал для всех», часопис – 125, 132

О

Одеська поштово-телеграфна округа – 20
Одеське вільне пожежне товариство – 50
Одеське товариство правильного полювання – 50
Олімпіадівське земське початкове училище – 34

П

Павлівщинське земське початкове училище – 34
Панькосельська народна бібліотека – 22
Панькосельське земське початкове училище – 34
Переяслав, місто – 17, 18, 31, 70, 122, 123
Переяславська міська дума – 25
Переяславська угода – 180
Переяславський повіт – 123
Перша світова війна – 125
Петербурзьке страхове товариство «Компанія Надія» – 17
Петербурзьке страхове товариство «Росія» – 17
Петроград, місто – 58
Петроградська рада – 57
Петроградська рада народних комісарів – 58
Пирятинська міська дума – 25
Пищиківське земське початкове училище – 34
Пищиківська народна бібліотека – 22
Південно-західне товариство правильного полювання – 50
Південно-Західний фронт – 42
Підставське земське початкове училище – 34
Піщана, село – 51

Піщанська волость – 15, 74
Піщанське земське початкове училище – 34
Піщанське сільськогосподарське товариство – 51, 52, 68, 72, 73
Подільське земське початкове училище – 34
Політичний комісар всеукраїнського ревкому – 123
Полтава, місто – 18, 20, 24, 33, 42, 49, 120, 124, 130
Полтавська губернія – 17, 25, 26, 33–35, 44, 49, 51, 53, 120
Полтавська міська дума – 25
Полтавська спілка споживчих товариств – 120
Полтавське губернське земство – 47
Полтавське губернське присутствіє зі справ громадських об'єднань – 53
Полтавське товариство розповсюдження серед мешканців морально-тверезого життя та позашкільної освіти – 49
Полтавське товариство шанувальників витончених мистецтв – 50
Полтавський гетьманський губернський комендант – 121
Полтавський губвиконком – 42
Полтавський губернатор – 24
Полтавський губернський земельний комітет – 82
Полтавський губернський земський комітет – 57
Полтавський ревтрибунал – 124
Полтавські дворянські збори – 74
Полтавщина – 124
Правобережжя – 123
Предводитель дворянства Золотоніського повіту – 18
Прилуцька міська дума – 25
Прилуцьке сільськогосподарське дослідне поле – 33
«Просвітна», газета – 160
Прохорівська волость – 15, 74
Прохорівська земська кінна станція – 15
Прохорівська кредитна спілка – 54
Прохорівська медична ділянка – 15
Прохорівська народна бібліотека – 22
Прохорівська телефонна станція – 20
Прохорівське земське початкове училище – 34
Прохорівське сільськогосподарське товариство – 52
Прохорівське споживче товариство – 56

Р

«Рада», газета – 125, 132
Радиківське земське початкове училище – 34
Раднарком УСРР – 124
Раднарком, український – 123, 124
Ревбинська народна бібліотека – 22
Ревбинське земське початкове училище – 34

Ревбінське споживче товариство – 56
Реввійськрада РСФРР – 122
Решетківське земське початкове училище – 34
«Робітнича газета», газета – 120
Рождественське земське початкове училище – 34
Роменська міська дума – 25
Роменське сільськогосподарське дослідне поле – 33
Російська імперія/Росія – 44, 56, 57, 58
Російська імперська армія – 42
РУП – 42
«Русское багатство», часопис – 125, 132

С

Самовицьке земське початкове училище – 34
Самовицьке споживче товариство – 55
Середнє Подніпров'я – 123
Сизонівське земське початкове училище – 34
Сизонівське сільськогосподарське товариство – 52
Сизонівське споживче товариство – 56
Скориківське земське початкове училище – 34
Скородистицьке земське початкове училище – 34
Служчина Слобідка, село – 120
Сміла, місто – 17, 41
Софіївське земське початкове училище – 34
Соціал-революційна партія – 82
Старий Коврай, село – 54
Староковрайське земське початкове училище – 34
Староковрайське споживче товариство – 54, 56, 77
Старосільське земське початкове училище – 34
Сушківська народна бібліотека – 22
Сушківське земське початкове училище – 34

Т

Тимчасовий уряд – 56, 57, 81
Товариство українських драматичних артистів, м. Полтава – 42
Троїцька народна бібліотека – 22
Троїцьке земське початкове училище – 34
Троїцьке сільськогосподарське товариство – 52

У

Українська комуністична партія (боротьбистів) – 124
Українська Народна Республіка – 40, 122, 124
Українська радянська республіка, самостійна – 124

Українська революція – 129
Українська селянська спілка – 40, 58, 83
Українська соціал-демократична робітничка партія – 58, 120
Українська соціалістична республіка – 121
«Українська хата», часопис – 125, 132
Українська Центральна Рада – 57, 58
Українське Козацтво Чернігівщини – 121, 130
«Український комунар», золотоніська повітова газета – 45, 46
«Український пролетар», газета – 124
Український Просвітний Гурток Золотоніської дівочої гімназії – 29, 84
Укрфронт – 121
«Універсальний журнал», часопис – 125, 132
УНР в екзилі, Президент – 40
Установчі збори – 58, 81

Х

Харківська поштово-телеграфна округа – 20
Харківське землеробське училище – 72
Харківське товариство витончених мистецтв – 50
Хвильово-Сорочинське земське початкове училище – 34
Херсон, місто – 29
Херсонське товариство шанувальників витончених мистецтв – 50
Хорол, місто – 120, 130
Хорольська міська дума – 25
Хоружевська економія – 38, 81
Хрестителівська народна бібліотека – 22
Хрестителівське земське початкове училище – 34
Хрестителівське сільськогосподарське товариство – 52
Хрестівське земське початкове училище – 34
Хрущівське земське початкове училище – 34

Ц

Центр культурологічних та етнополітичних досліджень імені Іларіона Київського – 41

Ч

Чайна Золотоніського повітового комітету опікунства про народну тверезість – 21, 36
Червона армія, українська – 124
Черкаси, місто – 41
Черкаська область – 17, 78, 159
Черкаський облсуд – 162

Чернещинська медична ділянка – 15
Чернігівщина – 121
Чехівська народна бібліотека – 22
Чехівське земське початкове училище – 34
Чехівське споживче товариство – 56
Чорнобай, село – 22, 47
Чорнобаївська волость – 15, 51
Чорнобаївська кредитна спілка – 54
Чорнобаївська народна бібліотека – 22
Чорнобаївська сільська пожежна дружина – 50, 79
Чорнобаївське земське початкове училище – 34
Чорнобаївське сільськогосподарське товариство – 52
Чорнобаївське споживче товариство – 56

Ш

Шабельніківське земське початкове училище – 34
Шевченківська комісія – 44, 84
Шевченківські дні – 43, 45, 46
«Шлях до волі», газета – 124

Щ

Щербинівське земське початкове училище – 34

ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР ТА УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ім. – імені

КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України

м. – місто

НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. Вернадського

НК – Надзвичайна комісія

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління

р. – рік

РКП(б) – Російська комуністична партія більшовиків

рр. – роки

РСФРР – Російська соціалістична федеративна радянська республіка

РУП – Революційна українська партія

с. – село

УКП(б) – Українська комуністична партія більшовиків

УНР – Українська Народна Республіка

УСРР – Українська соціалістична радянська республіка

УЦР – Українська Центральна Рада

ЦУПКом – Центральний Український повстанський комітет

Для нотаток

Для нотаток

Науково-довідникове видання

**ЗОЛОТОНІСЬКИЙ КНИГОДРУК
(кінець ХІХ – початок ХХ століття).
ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

За ред. та упоряд. О. З. Силки

Комп'ютерне верстання – Л. Г. Любченко

Підписано до друку 20.11.2012. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 7,9. Тираж 50 пр. Зам. №4445

Видавець і виготовлювач

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Адреса: 18000, м.Черкаси, бул.Шевченка, 81, кімн. 117,

Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,

e-mail: vydav@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.